

szegényes
falvakat 1911 körül be-
mászott a parancsok, és
falvakat a kőzetek
4. Hosszú, nehéz munka
föld kibontása, fűvelés
az, hogy magán kőzet
kőzet -

Palóc
falvak, és, az
kőzetek, és, az
föld, és, az
föld, és, az

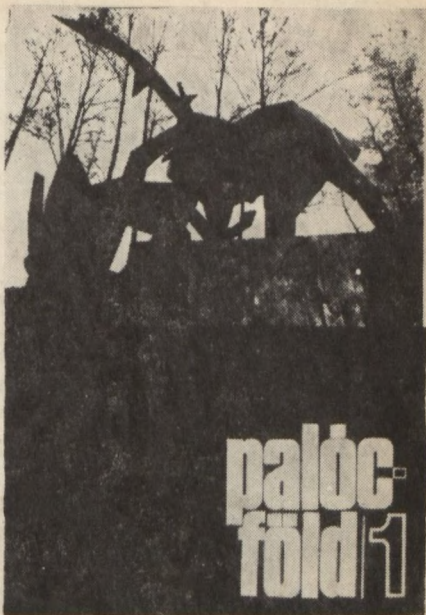
2. A Lilla, és, az
kőzetek, és, az
föld, és, az
föld, és, az

palóc föld 1

3. A kőzetek, és, az
föld, és, az

4. A kőzetek, és, az
föld, és, az

IRODALMI, MŰVÉSZETI, MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT 1970

palóc föld 1

palóc föld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT 1968

palóc föld 2

IRODALMI, MŰVÉSZETI, MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT 1970

palóc föld 2

"Lenin" (handwritten)

ai
"Lenin" 9

palóc- föld 2

IRODALMI, MŰVÉSZETI, MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT
IV. ÉVFOLYAM 1970. 2. SZÁM

TARTALOM

Hann Ferenc: Ime: V. Iljics (vers)	3
Havas Péter: Lenin öröksége	4
Marija Iljinyicsna Uljanova: Visszaemlékezés Leninre (fordította: Schneider Miklós)	6
M. Kunyackaja - K. Mastakova: Találkozás és emlékek (fordította: Csongrády Béla)	10
Leonyid Martinov: Lenin (vers; fordította: Radó György)	19
Végh Miklós: Leninhez (vers)	20
Boros Sándor: Lenin a kulturális forradalom objektív szükségszerűségéről	21
Radó György: Lenin, Gorkij és Majakovszkij ábrázolásában	30
Nemes Dezső: A lenini eszmék ereje (ism.: Horváth Istvánné)	30

SZÉPIRODALOM

Polgár István: Hazug kert, Ádám és Éva, Rok- kant a parkban, Találkozás (versek)	43
Gulyás Mihály: Asszony, feketében (regény- részlet)	45
Vihar Béla: Az esti séták óráiból (vers)	67

Szabó Károly: Mumifikálva, Ha házam lenne (versek)	68
Vidor Miklós: Két groteszk	69
Iszalai Zoltán: Erre gondolni, Germán vakáció (versek)	75
Tamás István: Mint éhes, Szeptemberi (versek)	76
Erdős István: Cigánykerék (elbeszélés)	79
Hann Ferenc: Szerelmes vers, Zongora a hó alatt, Mi marad? (versek)	85
Kiss Sándor: Bolondóra (elbeszélés)	87

TANULMÁNY

Balogh Sándor: Osztályok és pártok a felszabadult Magyarországon	92
Kunszabó F.: Értelmiségiek Nógrádban	100

KÖRKÉP

Fabulya László: A Palócföld tíz éve	110
Életünk tükörben (ism.: Kiss Aurél)	116
Schneider Miklós: Még egyszer a falutörténet-írásról	118
Pál László – Vonsik Gyula: Újfajta had (ism.: Horváth István)	121
Képzőművészet: Kerekes László (3. o.) Pataki József (borító 2.), Farkas András, Czinke Ferenc, Lőránt János, Iványi Ödön, Somoskői Ödön, Réti Zoltán, Radics István (műmellékleten) Lenin-rajzai.	

PALÓCFÖLD

Irodalmi, művészeti, művelődési folyóirat. A Nógrád megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztályának lapja.

Megjelenik negyedévenként.

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Csik Pál, Csongrády Béla, Csukly László, Czinke Ferenc, Erdős István, Gordos János, Havas Péter, Kerekes László, Molnár Pál, Schneider Miklós, Szabó Károly, Végh Miklós.

Felelős szerkesztő: Kojnok Nándor.

Kiadja: a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat.

Felelős kiadó: Vida Edit.

Terjeszti: a Magyar Posta.

Előfizethető a postahivatalokban.

Egyes szám ára: 5,— Ft.

INDEX: 25708

70 9522 NyVBgy 1700 db – Fv.: Bednár K.

HANN FERENC

IME: V. ILJICS

**homloka nem térkép
nem mező
: homlok**

**szeme nem tenger
felhő
: egyszerű emberi
szem**

**keze nem átmérő a világ fölött
: kéz csupán**

**s fején sincs glória
püspöki bíbor
: kopott sapka csak**

**oldalán lépked a Forradalom
így együtt
hatalmasak**

Lenin öröksége

A múlt idő, az évek és évtizedek rohanása a vezéregyéniségek, történelmi kiválóságok emlékét – bármilyen egyedülállóak is – általában nem erősítik, sokszor valamilyen „történelmi homályba” borítják. Ez mit sem von le alakjuk nagyszerűségéből, de – mert az utókor már más feltételek és körülmények között emlékszik és hajol meg nagyságuk előtt, mert az idő, ha lassan is, de előbb-utóbb mégis csak elmosza, módosítja személyiségük kontúrait, – értékelésükben fokozatosan a tradicionális elemek kerülnek előtérbe. Ha azonban van valaki, akire e törvéyszerűség csak sajátosan, és csak kis részben érvényes, az Vlagyimir Iljics Lenin.

Mi az oka annak, hogy az idő törvényei nem kerítették hatalmukba lenint, halhatatlan egyéniségét és a személyétől elválaszthatatlan, hatalmas művét, a letninizmust? Mivel magyarázható, hogy a föld százmilliói Lenint ma is – majd ötven évvel halála után – hihetetlenül közelinek, élőknek tartják, állandó tanácsadójuknak, tanítójuknak ismerik el és tisztelik?

Lenin neve örökre összeforrt a dolgozó milliók évszázados vágyai megvalósításának programjával. E program fő jellegzetessége, hogy benne a forradalmi célok és eszközök harmonikus egységben vannak. Lenin és pártja a történelemben először mutatott rá a tőkés rend elkerülhetetlen pusztulásának, az új társadalom felépítésének, a dolgozó ember felszabadításának, méltósága helyreállításának módjára, a tudományos lenini elmélet az emberiség mindennapi fegyverévé vált.

Lenin leghatalmasabb műve, – a Nagy Októberi Szocialista Forradalom óta a gyakorlatban érzékelhető, – hogy a történelem menetének megváltoztatása nem utópia, hanem mindennapi realitás. Ez Lenin elévülhetetlen történelmi érdeme.

Lenin elvi, tudományosan megalapozott válaszokat adott azokra az égető kérdésekre, amelyeket a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet vetett fel. Mint a két történelmi korszak határán élő gondolkodó és forradalmár, új és igen bonyolult történelmi feltételek között folytatta Marx és Engels művét és újabb felismerésekkel gazdagította azt. Lenin végezte el a XX. század elejére felgyülemlett tudományos ismeretek és a társadalmi gyakorlat jelenségeinek kiválóan megindokolt elemzését. De minden új, amellyel a marxizmust gazdagította, Marx és Engels forradalmi elméletén alapszik. Mint ahogy a tudományos szocializmus megalapítóinál, ugyanúgy képez elválaszthatatlan egészet Leninnél is az elmélet és a forradalmi módszer. Éppen ezért vívott ki egyetemes jelentőséget, tőseget.

A társadalomról szóló tanítások történetében a marxizmus-leninizmus az első, amely immár több mint öt évtizede bizonyítja jogosságát és igazságát, amely eddig sosem látott nemzetközi elismerést, jelentőséget és érvényt szerzett magának a százmilliók gyakorlatában.

De a szocializmus, a kommunizmus építése a Szovjetunióban, illetve a szocialista országokban egyértelműen bizonyítja azt is, hogy az új társadalom építésének záloga a marxizmus-leninizmus alkotó értelmezése és alkalmazása.

Ahol a munkásosztály pártja a marxizmus-leninizmus elveit így fogja fel és így él velük, ott ez a tanítás a forradalmi gondolat és gyakorlat kimeríthetetlen forrásává válik, ott a tudományos szocializmus és a társadalmi gyakorlat között nem keletkeznek alapvető ellentmondások. Lenin roppant nagy gondot fordított annak hangsúlyozására, hogy a kommunizmus alapelveit úgy szükséges alkalmazni, hogy ez az alkalmazás helyesen módosítsa az általános elveket részleteikben, helyesen adaptálja őket az adott nemzeti keretekhez. A lenini úton haladni ennek következtében azt jelenti, hogy a nemzetközi feladatok szerves rendszerén belül helyesen kell megkeresni és megtalálni a konkrét nemzeti megoldásokat. Ez, a nemzeti és nemzetközi viszonyának lenini felfogása, amelynek lényege olyan egységűk, amelyen belül a nemzetközi kétségtelenül az elsődleges szerepét játssza. Lenin számára mindig is idegen volt a sematizmus az elmélet alkalmazásában, a problémák dogmatikus interpretációja. Leninre a tudományos realitás és az objektív helyzet konkrét elemzésének összhangja volt jellemző. Következetes harcához a forradalmi elmélet mindenájtja torzítása ellen, ez nyújtott kimeríthetetlen forrást és energiát.

Azt, hogy korunk a forradalmi átalakulás kora, ma már a burzsoá tollforgatók sem képesek letagadni. Ez hűen illusztrálja a világban bekövetkezett gyökeres változásokat, hiszen nem is olyan régen a burzsoá ideológusok éppen ennek tagadását tartották elsőszámú feladatuknak. Érthető, hogy bármennyire is keresik a polgári szociológusok, történészek és publicisták e forradalmi folyamatok tartalmát, lényegét, kísérleteik kudarcra vannak ítélve. A világot rengető jelenségek igazi értelmét ők képtelenek felfogni. A mai világkép alakulásának fő tendenciáját, természetét csakis a leninizmus képes, tudományos elméleti elemzésével és az ebből fakadó társadalompolitikai következtetésekkel megoldani. Tulajdonképpen ebben rejlik a lenini elmélettel felfegyverzett kommunista világmozgalom legyőzhetetlen erejének forrása.

Csak a leninizmus nyújt biztos támpontot, ad a gondolkodó számára kulcsot a nagyon is bonyolult világproblémák megértéséhez, megoldásához, ahhoz, hogy a jelenségek ellentmondásossága és a történelmi fejlődés döntő tényei közötti dialektikus összefüggés egyértelműen kidomborodjék.

Korunk eseménydús, konfliktusokkal, osztályösszeütközésekkel telített, rendkívül gazdag átmeneti kor. Dinamizmusát, feszültségét elsősorban az nyújtja, hogy a társadalmi haladás ellenfele az utolsó kizsákmányoló társadalmi rend. Érthető tehát a harc hevessége és intenzitása. Mi tagadás, igen nehéz eligazodni benne, és amint a példák sokasága bizonyítja, a munkásmozgalmon belül is megvan mind a jelenségek reformista értelmezésének, mind pedig az objektív történelmi folyamatok kalandor módon való átugrásának veszélye. A leninizmus azonban, mert alaptulajdonsága a magasfokú tudományosság, egyaránt mentes a problémák utópisztikus megközelítésétől és a nehézségek lebecsülésétől. A leninizmus egyszerre foglalja magában a forradalmi elszántságot, lendületet, lelkesedést és a világ átalakításának legrealisabb programját. Egyszerre veszi figyelembe a szocialista forradalom kimeríthetetlen potenciális erőit és a letűnőfélben lévő világ még meglévő lehetőségeit.

A kapitalizmus, a világimperializmus egyáltalán nem lebecsülendő, veszélyes ellenfél, de századunknak alig volt egy évtizede is, amely ne illusztrálta volna pozícióinak állandó gyengülését, alkonyát. A leninizmus nem tűzi és nem is tűzheti ki maga elé azt a célt, hogy e haladó társadalmi rend teljes, világméretű

összeomlásának pontos idejét megjósolja. De az objektív tényezők és folyamatok tudományos feltárásával joggal állítja: a szocialista forradalom világszerte már eddig is olyan győzelmeket aratott, olyan széles hídfőállásokat épített ki, hogy nincs az az erő, amely megállítaná győzelmes előrehaladását.

Ez az alapvető, meghatározó tendencia természetesen nem zárja ki a nehézségek, bonyolult helyzeteket, megingásokat, kudarcokat a szocializmus felé vezető úton. De bármilyen éles ez a harc, bármennyire voltak és lesznek kitérők és kerülők ezen a történelmi úton, sosem felejtjük el Lenin egyik legbölcsebb, ma is aktuális tanácsát, hogy a forradalom gigászi fordulatainak, eseményekkel és problémákkal telített periódusaiban nem szabad elveszni, mindig határozottan és bátran kell vállalni harcunk általános perspektíváját, a dolgozó milliók történelmi vágyának és céljának megvalósítását, a világ forradalmi átalakításának feladatát, és látnunk a kommunizmus törvényszerű győzelmét!

Marija Iljinyicsna Uljanova

Visszaemlékezés Leninre (részletek) *

I.

Vlagyimir Iljicsnek az emberekhez való viszonyát alapeszméje, a forradalmi harc, az ügy érdeke határozta meg. „Viták, eszmecserek: a nézetek harca nélkül semilyen mozgalom, még a munkásmozgalom sem képzelhető el” – írta. Bármilyen éles, minden engedékenységtől mentes is volt ezekben a vitákban, a személyeskedést mindig kerülte. Ebben mutatkozott meg ereje. Ha megnézzük elvtársaihoz intézett leveleit (a közöltek, vagy akár a nyilvánosságra még nem hozottakat is), láthatjuk, milyen könnyörtelenül rója meg egyiket vagy másikat valamely hibáért vagy tévedésért. Ám mihelyt a hibát kijavította elkövetője, ismét zavartalanul folytatódott a baráti együttműködés, és az elvtársak a legkisebb sérelmet sem táplálták magukban, mintha mi sem történt volna. A legfőbb szempont mindig az ügy érdeke. Természetesen, ha nem valami kisebb hibáról volt szó, hanem jelentősebb elvi elhajlásról, Vlagyimir Iljics eljárása is más lett. Ilyen esetben szakított az illetővel, bármennyire is közel állott hozzá korábban (mint pl. Plehanov, Martov) Kevés emberrel bánt olyan tisztelettel, keveset szeretett úgy mint Plehanovot és ritka volt az olyan ember, akihez azzal a rokonszenvvel közeledett, mint Martovhoz, de esetükben is az ügy érdekeit tartotta szem előtt Igaz, minden ilyen szakítás rendkívül nehezére esett, a II. kongresszus után szinte bele is betegedett.

Meg is próbálkozott azzal, hogy újból a maga oldalára vonja Plehanovot, Martovot, hiszen a forradalom érdekei is ezt kívánták volna.

* (Voszpominanyija o Vlagyimire Iljicse Lenine Tom. I. Moszkva, 1968. 195-198. old.)

Vlagyimir Iljics másik fontos, alapvető jellemvonása a tömegekhez való viszonyában mutatkozott meg. Volt benne valami sajátos érzék a tömegekhez, bizonyos vonzódás, szoros kapcsolat. A tömegek tanulmányozását, mint mondta, már ifjúkorában elkezdte. Kazányi, szamarai falvakban való tartózkodása idején, majd később Szibériában a paraszti tömegekkel ismerkedett, Pétervárott pedig, mikor a munkások között tevékenykedett, azokhoz tudott közelebb kerülni. Vlagyimir Iljics minden apró részlet érdekelte, ami a munkásság életmódjára és körülményeire jellemző volt, az egyes jellemző vonásokon keresztül próbálta megfogni a munkásélet teljességét és megtalálni a módot, mellyel a forradalmi propagandát a munkássághoz közel lehet hozni. Az elmélet és gyakorlat egysége jellemezte Vlagyimir Iljicsnek e körökben kifejtett tevékenységét. Amikor beszélt a munkásokkal, vagy írt nekik, mindig úgy igyekezett, hogy azok megértésük őt. Mikor a „Munka felszabadítása” csoport tagjai megkapták Leninnek a pénzbírságokról szóló törvényt magyarázó brossúráját és közölték vele dicsérő észrevételeiket, Vlagyimir Iljics azt felelte nekik, hogy Plehanovnak és Axelrodnak az ő irodalmi kísérleteiről alkotott véleménye nagyon fellelkesítette őt. „Semmit sem kívántam jobban – írta –, semmiről annyit nem álmodoztam, mint arról, hogyan lehet írni a munkások számára”.

Egyszer említette Klara Zetkinnek, hogy beszédjei alkalmával mindig munkás és paraszt hallgatóira gondol. „Szeretném, ha értenének engem. Bárhol is beszél a kommunista, mindig a széles tömegeket kell szem előtt tartania, mindig hozzájuk kell szólnia”.

Külföldön, az emigrációban Vlagyimir Iljics számára a legrosszabb az volt, hogy nem állott kapcsolatban a tömegekkel. Leveleiben, melyeket ezidőtájt írt Oroszországban tevékenykedő elvtársaikhoz, állandóan kérte, tegyék lehetővé, hogy a munkások többet írjanak a külföldi lapnak, nem is annyira azért, hogy írásukat közöljék, hanem inkább azért, hogy a tömegektől kényszerűen elszakadt, külföldön tevékenykedő íróemberek ne veszítsék el teljesen ezekhez a tömegekhez fűződő kapcsolataikat, hogy ismerjék problémáikat, életüket, harcukat. Kéri ezekben a levelekben, hogy „adjanak legalább néha valami közvetlen tájékoztatást a munkásokkal folytatott beszélgetésekről (miről beszélgetnek a körökben? mik a panaszok? elégedetlenségek, kérések? a beszélgetések témái? stb)”. Mikor pedig valaki külföldre érkezett a hazai munkatársak közül, különösen ha az illető munkás volt, Vlagyimir Iljics valósággal megrészesült attól, hogy eláraszthatja a vendéget kérdéseivel, melyekkel az oroszországi munkásság hangulatát próbálta kiismerni. Az ilyen beszélgetésekből igen sokat gyűmölcsozta a maga számára. A munkástömegekbe, azok alkotóerejébe vetett hite határtalan volt.

A tömegekre való közvetlen hatás kitűnő lehetőségét teremtette meg Vlagyimir Iljics számára a forradalom. Közte és a forradalmi tömegek között olyan szoros egység alakult ki, hogy egymástól őket elválasztani szinte lehetetlen volt.

Vlagyimir Iljics a felkelt munkások és parasztok milliói számára a forradalmi eszme laboratóriuma lett, olyan zseniális vezető, aki jól ismeri a munkások és parasztok legbensőbb gondolatait, de tisztában van a tudományos ismeretek magaslataival is.

Vlagyimir Iljics minden egyes soronkövetkező probléma megoldásánál tekintett a tiszta elméleti úttól, minden egyes fázist ellenőrzött a gyakorlatban: gyakran a legegyszerűbb munkásokkal folytatott beszélgetés útján. Különös je-

lentőséget tulajdonított annak, hogy minden intézkedés világos magyarázatot kapjon a széles néptömegek előtt és hogy minden törvényt, kormányintézkedést a munkások és parasztek fogadjanak el. Javaslatára Cjurupa, az akkori élelmezésügyi népbiztos magához kéretett néhány parasztembert, hogy őszintén elbeszélgessen velük és így, szépités nélkül ismerhesse meg a paraszti tömegek gondolatait és várakozását.

Vlagyimir Iljics minden alkalmat megragadott, hogy elbeszélgessen a hozzá érkező munkásokkal és parasztokkal. Számukra mindig lehetőség volt arra, hogy soronkívül jussanak be hozzá. Miben rejlik Lenin nagysága? – teszi fel a kérdést visszaemlékezéseiben a poraszt Csernov, aki több alkalommal is időzött nála. „Abban, hogy ő nem engemet hallgatott, mint egy külön személyt, hanem rajtam keresztül az egész parasztságra figyelt és az én elmondásomból az egész alsóbb réteg körülményeit ismerte meg a maga teljes bonyolultságában.”

Csak néhány példót hoztam fel annak szemléltetésére, hogy Vlagyimir Iljicsnek miben nyilvánult meg az előbbieken említett jellemvonása. Természetesen még lehetne folytatni a példák hosszú sorát, de nyilván megtalálhatók ezek Lenin hatalmas irodalmi munkásságában, melyet állandóan tanulmányoznunk kell és amely nyilván még hosszú ideig lesz kalauzunk a munkában és a harcban. A lényeg azonban nem az egyes idézetekben van, hanem abban, hogy Lenin tanításának lényegét, szellemét ismerjük meg, sajátítsuk el és vigyük át az életbe.

II.*

Vlagyimir Iljicsét magánéletében és az emberekhez való viszonyában egyszerűség, szerénység, demokratizmus és közvetlenség jellemezte. „A mi erkölcsiségünket a proletáriátus osztályharcának érdekei szabják meg” – mondta és ezt a szabályt elsősorban saját magán alkalmazta.

Bemutatnék néhány jellemzőt ennek illusztrálására.

Vlagyimir Iljics figyelmesen és barátságosan bánt mindenkiel, függetlenül attól, hogy az illető a társadalmi ranglétrán hol állott. A hozzá érkező munkás- és parasztküldötteket, – akikkel egyébként mindig szívesen beszélgetett – nagy szívélyességgel fogadta és elnégzésüket kérte, ha bármi ok miatt meg kellett őket várakoztatnia. Általában mindig szigorúan ragaszkodott a fogadások időpontjához, megbízva titkárját, hogy a küldötteket időben bocsássa be a Kremlbe, ugyanakkor ellenőrizze az eltöltött időt is. Egyébként sem tudott úgy dolgozni, hogy állandóan ne ellenőrizze megbízatásainak teljesítését.

Érdekes volt megfigyelni a fogadáson megjelent parasztek arcát azután, hogy vele találkoztak.

Ott áll Vlagyimir Iljics fogadósobájában néhány parasztember. Izgatottan topognak, sapkájukat kezükben szorongatják. Az arcukon öröm sugárzik, hogy szemtől-szembe találkozhatnak a szovjet kormány vezetőjével, ugyanakkor bizonyos izgalom is észrevehető rajtuk: vajon hogyan fogadja őket, mit fog nekik mondani. Mielőtt bemennének a dolgozószobába, sorbaállnak: elől a legidősebb, néhányan keresztet vetnek... Később, mikor belép valamelyikük Vlagyimir Iljics dolgozószobájába, láthatják, hogy Vlagyimir Iljics a karosszéken ül, kissé távol íróasztalától, félkörben mellette ülnek a parasztek. Vlagyimir Iljics éppen

*(Voszpominanyija o Vlagyimire Iljicsze Lenine Tom. I. Moszkva, 1968. 208-211 o.l.d.)

hangosan felnevet valamin, vele nevetnek ők is. Ez a látvány már egészen más, mint az előbb, mikor még kint vártak a fogadószobában: a baráti, szívélyes beszélgetés mind eltüntette a gondot és izgalmat, amellyel beléptek Vlagyimir Iljicshez.

1920. év tavaszán Sotman elvtárs Szibériában találkozott egy hajlotthatú, 75 év körüli, őszszakállú öregemberrel. Kiderült, hogy kommunista, aki Omszkból, pártiskoláról jön és hazafelé tart kozák falujába.

– Nemsokára meghalok – mondta az öreg –, de előtte még szeretném látni Vlagyimir Iljics Lenint. Ha aztán megláttam, meg is halhatok.

– Elhatároztam, hogy lehetővé teszem neki ezt a találkozást – meséli Sotman elvtárs –, s Lenin örömmel bele is egyezett.

– Mikor bevezettem Putyincev elvtársat a dolgozószobába, Lenin felkelt asztala mellől, odajött az izgatott öregemberhez, mindkét kezével megragadta kezét és mondta:

– Üdvözlöm, Ilja Danyilovics!

A váratlan üdvözléstől Ilja Danyilovics még izgatottabb lett és alig bírta ki nyögni:

– Szeretett vezetők, üdvözlét Szibériából.

Lenin odaültette az öreget az ablak melletti székre, szembe magával és kezdte részletesen kikérdezni a szibériai kozákok életéről. Ilja Danyilovics mindenre rendkívül kimerítően válaszolt, minden elfogódottság nélkül beszélt a szovjet rendszer hibáiról, ugyanakkor hízélgés nélkül szólt a jó rendeletekről. Vlagyimir Iljicsnek szemmel láthatóan nagyon megtetszett Putyincev elvtárs, úgy beszélt vele, mint régi ismerőssel, felidézve többek között szibériai tartózkodásának emlékeit is.

A búcsúzásnál Vlagyimir Iljics átölelte az öreget és elvtársi csókot adott neki.

Jellemző a következő eset is.

Miután nagy érdeklődéssel hallgatta az egyik parasztember beszédét, Vlagyimir Iljics azt javasolta neki, hogy írja meg ujságcikkben is. Az elhárította magától arra hivatkozva, hogy az úton elvesztette szemüvegét és nagyon nehezen tudna újat szerezni. Vlagyimir Iljics máris vette tollát és a következőket írta Szemasko elvtársnak:

„Nyikolaj Alekszandrovics!

Itt ül nálam Ivan Afanaszejevics Csekunov elvtárs, egy nagyon érdeklődő, dolgozó paraszt, aki a maga módján a kommunizmus alapjainak jó propagandistája. Sajnos elvesztette szemüvegét. Nem lehetne segíteni neki egy jó szemüveg megszerzésében? Nagyon kérem segítségét és várom értesítését, hogy sikerült-e.”

Mikor Vlagyimir Iljics nem sokkal végzetes betegsége előtt Kosztinóba utazott, ott-tartózkodása végefelé egyik nap elindult a gazdasági udvar irányába, hogy ott körülnézzon. A Kosztino-szovhoz dolgozói még nem ismerték Vlagyimir Iljicsset és mivel a gazdasági udvarba idegeneknek belépni tilos volt, az őt Lenint sem engedte be. Erre ő, anélkül, hogy egy szót szólt volna, azonnal visszafordult.

Az is megtörtént, hogy belépve a Kreml fodrászszületébe Vlagyimir Iljics helyet foglalt, hogy a sorára várjon. Az ott várakozók engedték előre, nehogy drága idejét a várakozással kelljen elfecsérelnie.

A szovjethatalom első éveiben, mikor nagy volt az áruhiány, nemegyszer küldtek Vlagyimir Iljicsnek személyes használatra lisztet, húst és egyebet. Iljics ezeket rendszerint nevelőintézetek vagy kórházak részére továbbította, vagy ha nem nagy mennyiségű küldemény érkezett, akkor az elvtársai között való szétosztást javasolta, nem feledkezve meg az orvosokról, akik őt és Nagyezsda Konsztantyinovát kezelték és akik ezért honoráriumot sosem fogadtak el. Kivételt csak azokkal a küldeményekkel tett, melyek közvetlen barátaitól érkeztek.

Vlagyimir Iljics szerénységére rendkívül jellemzőek voltak azok a kérdőívek, melyeket értekezleteken, kongresszusokon töltött ki. Például a Komintern II. kongresszusán kiadott kérdőíveknek arra a kérdésére, hogy beszél-e folyékonyan valamely idegen nyelven, azt válaszolta: „Egyen sem”. Ezzel szemben közismert, hogy milyen zajos ovációval fogadták beszédét a nyugateurópai küldöttek. Ezt a beszédét ugyanis Vlagyimir Iljics tökéletes németiséggel mondta el, csak néha okozott problémát számára egy-egy megfelelő szó megtalálása, de gondolatait mindig ki tudta fejezni.

Szerénységének megnyilvánulása 50. születésnapján mondott beszéde is.

„Elvtársaim! Mindenekelőtt két dolog miatt mondok Önöknek köszönetet: először is azokért az üdvözlésekért, melyekben ma engemet részesítettek, másrészt méginkább azért, hogy megmentettek az üdvözlő beszédek meghallgatásától.” (Ugyanis késve érkezett a gyűlésre).

(Fordította: Schneider Miklós)

M. KUNYECKAJA — K. MASTAKOVA

Találkozás és emlékek

A Novüj Mir 1969 júniusi számában, a „Lenini oldalak” című rovatban jelent meg a Kreml-beli Lenin-múzeum tudományos munkatársainak tollából.

Nem először ad a Novüj Mir alkalmat arra, hogy hasábjain a szovjet ember számára egyik legszentebb helyről, Lenin Kreml-beli dolgozószobájáról és lakásáról beszéljünk.

Nekünk igazán nagy örömünkre szolgál, hogy napról napra azzal a környezettel érintkezünk, amelyikben Vlagyimir Iljics élt és dolgozott. Reggelente, amikor a Kormány épületének hosszú, ünnepélyesen csendes folyosóján végigmegy az ember, gondolatai önkéntelenül a huszas évekbe szállnak vissza, amikor Ő maga járkált itt, tevékenyen, teli forrongó energiával. Nemegyszer rajtakaptuk magunkat, hogy a lenini dolgozószobába vagy lakásba lépve halkabban igyekszünk beszélni, mintha a szomszéd szobában most is ott dolgozna Vlagyimir

Iljics, Nagyezsda Konsztantyinova, Marija Iljinyicsna. Szerény munkánknek – amelynek során megismertetjük a látogatókat az Uljanov család Kremlben töltött éveivel, tevékenységük és életmódjuk feltételeivel és részleteivel – hatalmas erkölcsi ösztönzője van: örömmel tölt el bennünket az a tudat, hogy – ha csak ennyivel is – hozzájárulhatunk az örök érvényű lenini eszmék elterjesztéséhez.

Am van a múzeumi tudományos munkatárs tevékenységének másik oldala is, amely nem látható a látogatók előtt: az itt őrzött tárgyak és dokumentumok történetének tanulmányozása, részletes megismerése. A múzeum több, mint tíz éve működik és ezalatt a munkatársak nagyon sok feltárást végeztek, amelyek mindegyike jelentős a maga nemében. Az első hely Vlagyimir Iljics Lenin széljegyzeteit illeti meg, amelyeket könyvtára köteteiben hagyott. Uljanovék mintegy harmincezres családi könyvtárának feldolgozása hosszú évekig tartott. Mindenekelőtt el kellett különíteni azokat a könyveket és folyóiratokat, amelyek 1923-al bezárólag jelentek meg, és azokat, amelyek Lenin életében megszerezhetők voltak. Ezeknek a száma megközelítőleg tízezer. Ezeket mind laponként kellett átnézni, kötetet kötet után, folyóiratot folyóirat után. Minden kiadványt, amelyen valamiféle bejegyzés volt – szavak, aláhúzások, olvasójelek, – félretettünk, és a speciálisan e célból meghívott szakértők tekintélyes bizottsága – amely a Lenin és az Uljanov család tagjai kézírásának specialistáiból állt – megvizsgálta azokat. Ebben az időszakban feszült légkörben éltünk, várva, hogy kutatásaink gyümölcsöző eredményekhez vezetnek-e. És egyszerscak halljuk a meggyőző, kategórikus kijelentést: „Igen, ezek Vlagyimir Iljics Lenin jegyzetei”.

Ily módon, sokéves fáradságos munka eredményeként feltártunk huszonhét, Lenin jegyzeteivel ellátott könyvet, ujságot és folyóiratot és sok kiadványt, amelyen Nagyezsda Konsztantyinovna Krupszkaja, Marija Iljinyicsna Uljanova és Anna Iljinyicsna Uljanova Jelizarova dolgozott.

A Lenin által jegyzetekkel ellátott könyvek között volt Engels német nyelvű „Anti-Dühring”-je, Szecsenov „Pszichológiai tanulmányok” című műve és még sok más.

Nem mindig volt könnyű megállapítani az írás hovatarozását; gyakran találkoztunk alig észrevehető, minden jellemző sajáttság nélküli oláhúzásokkal. Ilyenkor heves viták robbantak ki. Így történt R. Hilferding⁴ „A fináncsóke” című könyvével. Úgy tűnik nincs mibe belekapaszkodni, nincs egyetlen szócska, csak gyengén látható tintaceruza nyomok a lapszéleken, amelyek néha egész mondatokat, néha néhány szót jelölnek meg. A szakértők kételkednek. De hiszen Vlagyimir Iljics aktívan használta Hilferding könyvét, amikor „Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka” című munkáján dolgozott. Szkrupulózusan hasonlítgatjuk az idézeteket a megtalált könyvben lévő bejegyzésekkel. Ezek csaknem mindenütt megegyeznek. És ekkor a szakértők is egyetértenek, hogy nevezetesen ezzel a könyvvel dolgozott Lenin.

Uljanovék lakásában minden szobában állnak könyvszekrények, amelyekben szintén sok rendkívül érdekes kiadvány található. Lenin szobájában egy kis könyvszekrény van, amelynek három polcán sűrűn sorakoznak G. V. Plehanov, A. Bebel, V. Liebknecht és mások könyvei. Különös figyelmet érdemelnek K. Marx „Tőké”-jének kötetei. Ez a ritka példány német nyelven, Otto Meissner kiadásában jelent meg Hamburgban (az 1. kötet 1872-ben, a 2. 1885-ben a harmadik pedig 1894-ben). Már maga az ilyen lelet – siker. Lenin személyi könyvtárában kevés, forradalom előtti kiadvány van. Az emigráció éveiben Vlagyimir

Iljicsnek nem volt lehetősége könyvtárat gyűjteni, zavarták ebben a végnélküli költözések és hiányoztak az ehhez szükséges eszközök. Csak a legszükségesebbet vitte magával, és mi tudjuk, hogy ezek között is az első, Marx „Tőké”-je volt. Elkezdték lapozgatni az első oldalakat és kinyitott előttünk a Lenin alkotóműhelyébe vezető ajtó. Aláhúzások, különálló megjegyzések német és orosz nyelven, különböző színű ceruzával és tintával. Nem kétséges, hogy Vlagyimir Iljics több ízben visszatért Marx zseniális művének a tanulmányozásához és hosszú évek során nem vált meg tőle.

Nem kevésbé érdekesek Nagyezsda Konsztantyinova Krupszkaja jegyzetei sem. Itt van például Krupszkaja első könyvének „Az asszony és a dolgozó nő”-nek a maga nemében egyedülálló illegális kiadása, amelyet Nagyezsda Konsztantyinovna a szibériai száműzetésben írt, és amelyet az „Iszkra” adott ki N. Szabliná álnév alatt. Már sok évvel a forradalom után Nagyezsda Konsztantyinovna áthúzta a borító lapon a „Szabliná”-t és fekete tintával „N. Krupszkajá”-t írt helyette. Nagyezsda Konsztantyinovna művei között jelentős helyet foglal el a „Népoktatás és demokrácia” című könyve, amelyet az emigráció éveiben írt. Vlagyimir Iljics A. M. Gorkijnak írott levelében jegyezte meg erről a munkáról: „A szerző régóta, több mint húsz esztendeje foglalkozik pedagógiával. S a brosúra személyes megfigyeléseket, az európai és az amerikai új iskolára vonatkozó anyagot is tartalmaz. A tartalomjegyzékből látni fogja, hogy első felében a szerző vázolja a demokratikus nézetek történetét is. Ez is igen fontos, mert a múlt nagy demokratáinak nézeteit általában helytelenül vagy helytelen szempontból ismertetik... A legújabb, az imperialista korszak iskolájában végbemenő változásokat a szerző az utóbbi évek alapján ismerteti, és nagyon érdekes tájékoztatást nyújtanak az oroszországi demokrácia számára.”¹⁵

A múzeum látogatói változatlanul élénk figyelmet tanúsítanak V. I. Lenin műveinek harmadik kiadása iránt, amely a divány feletti polcon található Nagyezsda Konsztantyinova szobájában. Minden kötetben nagy mennyiségű a jelzés, és bármely kötet csaknem mindegyik oldalán ott vannak Nagyezsda Konsztantyinovna aláhúzásai, jegyzetei. Ezek tanulmányozásra és megfigyelésre várnak még, de már e jelekkel való futó ismerkedés fogalmat ad arról, hogy Krupszkaja egyetlen napra sem vált meg Lenin irodalmi örökségétől. Azok, akik jól ismerték Nagyezsda Konsztantyinovná, mondják hogy számára Lenin soha nem halt meg, gyakran mondogatta róla: „Vlagyimir Iljics majd rámutat”, „Iljics gondolkodik”. Nagyezsda Konsztantyinovna legnehezebb perceiben mindenek előtt Lenin műveihez fordult; amikor azokat olvasta, úgy tűnt, Vlagyimir Iljics beszél vele, ilyenkor még hangjának legfinomabb árnyalatait is megkülönböztetni vélte, – mint ahogy később ő maga mesélte. Jegyzetei arról tanúskodnak, hogy ahányszor Lenin műveit olvasta, mindig új nézőpontot talált, amelyből feleletet kapott újonnan felmerülő kérdéseire, mint például a nemzetiségi politika, a nemzetközi szakszervezeti mozgalom, a nők helyzete a társadalomban, a gyermekek védelme, a népoktatás, vagy a művészet.

A könyveket vizsgálgatva gyakran felettébb érdekes, Lenin családjához tartozó dokumentumokat és leveleket fedezünk fel bennük. Így például a számtani feladatok gyűjteményében találunk egy postai levelezőlapot, amelyet Petrográdban, 1915. február 9-én bényegeztek le. Ezt most bocsátjuk először az olvasók rendelkezésére. A cím szögletes, öreges kézírásból betűzhető ki: „Moszkva. Szüromjatnyiki. Kosztomarovszkij u. 15. sz. 336. sz. lakás. Marija Iljinyicsna

Uljanova." A másik oldalon ezt olvashatjuk: „Kedves Maruszja, tegnap, nyolcadikán küldtem neked egy hosszú levelet és most aggódom, eljutott-e hozzád, bedobták-e, és mivel nagyon bosszantó lenne, ha nem kaptad volna meg, ezért úgy gondoltam küldök egy lapot és megkérek, te is azonnal írd egyet, ha megkapod ezt és közöld, megkaptad-e a tegnapi, 8-i leveletem. Üdvözlötünket küldjük és várjuk felőled a híreket. Forrón ölel, édesanyád.”

Hány évig feküdt ez a lap, amelyet Vlagyimir Iljics édesanyja írt, Marija Iljinyicsna asztalának egyik fiókjában!

Minden gyerek nagyon szerette Marija Alekszandrovnát, és ez a lap is gyermekeiről való gondoskodását, az értük való izgulást mutatja. E nagyszerű asszony életének minden napja teli van hőstettekkel. Életének csak rövid periódusai voltak, amikor nyugodt és gondtalan lehetett: gyermekei közül valaki mindig vagy börtönben, vagy száműzetésben, vagy emigrációban volt. Ő nyugtalanul várta a leveleket, s lapjai, részletes levelei nemcsak az ország különböző városaiba és falvaiba mentek, hanem külföldre is. A gyerekek gondosan őriztek mindent, ami a forrón szeretett édesanya nevével kapcsolatban volt.

Hát még a kottákkal teli bőrönd, amelyet a lakásban találtunk – ez aztán az igazi gazdagság! Megszakítás nélkül néztük át a megsárgult hangjegyfüzeteket, amelyekben sok értékes leletet talál a kutató – a család tagjainak kéziratait, a hangjegyfüzetekbe tett feljegyzéseket, préselt virágokat. Némelyik kötetben és borítólapon M. B. kezdőbetűk – Marija Blank (Blank – Lenin anyjának ieánykori neve) ezeket a kottákat még férjhez menetele előtt szerezte be...

Érdekes, hogy a kották között volt az Uljanov család tagjainak néhány izgalmas kézirata. Ime, amelyik szerintük különösen értékes; egy kockás iskolai füzetből kitépett cédula. Marija Alekszandrova Uljanova írta, németül: „Sörenberg, Canton Luzern Herrn VI. Uljanoff”. Ez volt Lenin emigrációbeli utolsó címeinek egyike. Amikor Vlagyimir Iljics Nagyvezsda Konsztantynovnával 1915. nyarán Sörenbergben (Svájc) lakott, a „Mariental” szállóban foglaltak egy szerény szobát. Itt írta Vlagyimir Iljics nagy nemzetközi jelentőségű munkáit, „A II. Internacionálé bukása”-t, „A szocializmus és a háború”-t és másokat. Sörenbergben készült Lenin a zimmerwald-i nemzetközi szocialista konferenciára.

Ugyanitt, a kottás bőröndben található Vlagyimir Iljics nővérének, Olga Iljinyicsnának sok érdekes kézirata is. Ő saját céljaira lemásolta az orosz zeneszerzők műveit, amelyek között megtalálni Lenin kedvenc románcainak egyikét, Dargomüzszzkij „Esküvő”-jét is. Sok kotta van itt, amely Marija Iljinyicsnáé és Anna Iljinyicsna Uljanova-Jelizarováé volt. Ezen kívül itt látni az „Internacionálé”, a „Varsavianka” és más forradalmi dalok első szovjet kiadásait

Tízeseivel vannak itt olyan, még soha nem publikált levelek, amelyeket a szerzők könyveikkel együtt küldtek Leninnek.

Az egyik könyvszekrényben egy nagyméretű, ragyogó kiállítású album, fedőlapján nyomtatott felirat: Turkesztán. Benne száznyolcvanhét fotó, amelyek mindegyike történelmi dokumentum: Turkesztán első vörös osztagai, a fátýolruhát levetett nők, frissiben épített gyermekjátszóterek. A képek zöme Turkesztán történelmi emlékeivel, tájaival, a lakosság megváltozott életmódjával, e régi föld iparával és művészetével kapcsolatos. Az albumba egy arannyal nyomtatott levél van beragasztva:

„A Világforradalom Vezérének, kedves Vlagyimir Iljics Leninnek.

Az Őn erőfeszítései következtében Turkesztán feleszmélt évszázados álmából és megszületik a keleti szocialista forradalom élcsapata. Elemzése az egész világra kiterjedő szocialista forradalom fejlődéséről helyesnek bizonyult: keleten is szélesedik és erősödik a forradalmi-nemzeti osztályharc, és a Kommunista Internacionálé erős tartalékát jelenti. Az Őn útmutatásai és az Oroszországi Kommunista Párt XII. kongresszusának ezzel összefüggő határozatait a nemzeti kérdésben is helyesnek bizonyultak.

Ebbe az albumba a forradalom utóbbi éveinek kiemelkedő epizódjai kerültek. A Turkesztáni Köztársaság kéri, hogy az elnyomott osztályok Nagy Vezéréhez való hűség és szeretet jeléül fogadja ezt az albumot, amely fényképeken ábrázolja a Szovjet Turkesztánt, és abbéli forró kívánságukat fejezi ki, hogy mielőbb gyógyuljon meg a munkások javára.

A Turkesztáni Köztársaság Népbiztosi Tanácsa".

Ez az ajándék, amely kétségkívül kedves és értékes lett volna Vlagyimir Iljicsnek, nem találta őt Moszkvában. Lenin súlyos betegen Gorkiban volt. Ezért a választ A. Bjeljenkij, a Népbiztosok Tanácsának Intéző Bizottságának titkára fogalmazta meg. Ezt írta: „Az Orosz Szovjet Szövetséges Szocialista Köztársaság Népbiztosi Tanácsának Intéző Bizottsága mély hálával nyugtázza a Turkesztáni Köztársaság Népbiztosi Tanácsától Lenin elvtárs részére küldött album átvételét, közli Önökkel, hogy az album Vlagyimir Iljics dolgozószobájában lesz felgyógyulásáig, amelyről a Turkesztáni Köztársaság Népbiztosi Tanácsát értesíteni fogjuk. 1923. VI/2.”

Az ilyen dokumentumoknak ma hatalmas az értékük, hiszen a lenini eszmék megvalósulását, a párt politikája helyességének igazolását és a távoli orosz határvidékek életének mély rétegeiben végbemenő gigantikus változások tükröződését tartalmazzák.

A külföldről küldött könyvekben gyakran találunk kísérő iratokat. A küldemények onnan azokban a szörnyű években havonta érkeztek, mivel irodalom beszerzésére hivatalos út nem volt. Ime egy spanyol nyelvű könyv a „Szonora és karranza”. A kísérőlevél, amelyet az Amerikai Vöröskereszt Oroszországi Egyesülete Elnökségén keresztül küldtek így hangzik:

„1922. május 27. V. I. Lenin Elvtársnak. Tisztelt elvtárs! Ozolj elvtárs utazását kihasználva megkérem őt, adja át Önnek ezt a könyvet – az utolsó Mexikói forradalomról –, amelyet a szerzők azzal a kéréssel adtak át, hogy juttassam el Önhöz. Ha csak egy mód van rá, írjon néhány köszönő sort az átvétel igazolására. Elvtársi üdvözlettel. D. Dubrovinszkij.”

A mi leleteink gyakran egyszerűen meghökkentőek. Elmesélünk egy ilyen esetet. Marija Iljinyicsna Uljanova szobájában áll egy páncélszekrény, ahová azokat a dokumentumokat zárta, amelyeket a Pravdától, vagy a Szovjet Ellenőrzési Bizottságtól otthoni elvégzésre hazahozott. Mi valamennyien üresnek véltük e széfet, annál is inkább, mert a kulcsa nem volt sem a múzeumban, sem a kormány épületét őrző parancsnokságon. Egyszer Lenin unokaöccse, idősebb bátyjának, Dmitrij Iljicsnek a fia – Viktor Dmitrijevic – jött hozzánk vendégségbe. Sok érdekeset mesélt nekünk akkor, többek között arról is, hogyan mutatta meg neki Marija Iljinyicsna azt az arany cigarettatárcát, amelyet Leninnek

Dagesztán dolgozói ajándékoztak. Izgalommal hallgattuk elbeszélését arról, hogyan gyűjtötte a szegény nép a hegyvidéki Dagesztán messzi középázsiai falvaiban az ajándékra valót, hogy el tudják küldeni vezérüknek. Marija Iljinyicsna elmesélte unokaöccsének, hogy Vlagyimír Iljicset nagyon meghatotta és elragadtatta az ajándék, mivel nagyra értékelte a népi „ezermesterek” művészetét.

Közülünk valaki megkérdezte: „Most vajon hol lehet ez az ajándék?” – „Hogy hol?” – hangzott a válasz. – Itt, Marija Iljinyicsna páncélszekrényében!” Egyásra néztünk. Több napig hiába kerestük a kulcsokat. Elmentünk a Kreml parancsnokához (akkor A. J. Vjegenyin altábornagy volt), hogy adjon engedélyt a szekrény feltörésére. Szakembert hívtunk. Izgalmunkat anélkül is nehéz leírni, hát még mikor a parancsnok félig tréfából, félig komolyan azt mondta: „Hogy Önök miket agyalnak ki, és ha nem lesz ott semmi?” Hallgattunk és türelmetlenül figyeltük a mestert. Végül felpattant a zár, lassan kinyílt a nehéz ajtó. A széf üres. Csakhogy a sötét falnyílásban megvillant három kulcs – kettő magáé a széfé, egy pedig egy kis belső szekrényé. Azt is kinyitottuk. És egymás után jelentek meg előttünk olyan tárgyak, amelyeknek értéke felbecsülhetetlen. Az első pillanatban mindenki egyszerre akart beszélni, kifejezve elragadtatását, csodálkozását. Aztán ismét és ismét elkezdtük végignézni a leleteket. Megpróbáltuk megállapítani hovatartozásukat. Egy dolog már kezdettől fogva világos volt: kutatásunk tárgya – a cigarettatárca – megvan. Tetejének belső oldalán megható beírás van bevésve: „Szeretett vezérünknek Iljicsnek, a dagesztáni szegénynéptől”. A cigarettatárca aranyozott ezüsből készült, világos kaukázusi zománc ornamentikával díszítve. Ezen kívül Dagesztán dolgozói ajándékoztak Iljicsnek egy ugyanilyen mives pohártartót. Ezeket a tárgyakat a szakértői vizsgálat után átadtuk a V. I. Lenin Központi Múzeumnak.

De találtunk a széf kis szekrényében még olyat is, amit elveszettnek hittünk, vagy amiről egyáltalán nem is tudtunk. Például Ilja Nyikolájevics Uljanov egy hajdani zsebóráját, amelyet az apjukról való emlékként kegyelettel őriztek meg a gyerekek. Most valószínűleg már lehetetlen megállapítani, hogy ki-nek gyöngyözött ki a kis bőr levéltárcát Marija Alekszandrovna Uljanova. Ővé az itt található régi ezüst evőeszköz is (kanalak, kések és villák hat személyre) – ez az ő hozománya volt. Azonkívül a széfben voltak Olga Iljinyicsna⁷ és Nagyezsda Konsztantyinovna órái, és ott volt Marija Iljinyicsna Uljanova kitüntetését igazoló könyvecskéje.

M. I. Uljanova személyes holmija között volt még néhány dokumentum és tárgy, amelynek az az érdekességük, hogy munkás és paraszt levelezők ajándékai, és „adomány-irodalom”. Olyan ismert nevek vannak itt, mint I. I. Szkvorcov-Sztyepanov⁸, G. M. Krzsizsanovszkij⁹ és mások. A feljegyzések zöme a segítségért való köszönetet, az új művek megtekintésének kérését tartalmazza, nagy tiszteletet, szívből jövő szeretetet bizonyít. Ime Mihail Kolcov¹⁰ összegyűjtött műveinek első kötete („A világ teremtése”. M.-L. „A föld és a gyár”). „Kedves Marija Iljinyicsnának, akinek e könyvek megszületésében sokat köszönhet a szerző. Szerető Mih. Kolcovtól”.

Itt pedig egy levél, amelyet nagyon gondosan, ceruzával írtak. Ezt a levelet Marija Iljinyicsna horgolt kabátjában, annak zsebében találtuk, amelyet utolsó napjaiban viselt. „Marija Iljinyicsna! Mi, a moszkvai Moszkvoreckij kerület 538-as iskola úttörői nagyon kérjük Önt, hogy amennyiben teheti, jöjjön el hozzánk az iskolába úttörőgyűlésünkre, amelyet V. I. Lenin emlékének szentelünk.

Marija Iljinyicsna! Ha el tud jönni hozzánk, telefonáljon a V 3-13-78-as számon". A levél végén aláírások: „Anurkina M., Akszonova V., Borovka Sz., Ivanova N., Kacsalova T., Misustyna L. 7. „B”.oszt. 2. raj”.

Hány ilyen levelet kapott Marija Iljinyicsna és Nagyezsda Konsztantyinovna! És milyen gyakran találkoztak ők a gyerekekkel iskolákban, úttörőházakban, úttörőösszejöveteleken. A felnövekvő nemzedék nevelésére mindketten – Lenin felesége és nővére egyaránt – sok erőt és energiát, sok lelki melegséget szenteltek.

Nagyezsda Konsztantyinovna szinte havonként jegyezte be munkafüzetébe a gyerekekkel történt beszélgetéseit, találkozásait.

1934. júliusában a füzetbe – ahol számadást vezetett arról, amit el kell végeznie és arról, amit megcsinált – ezt jegyzi be: „Beszélgettem a gyerekekkel az új tanév előtt. Július 19”.

Július 23-án pedig a kis, Bajkálon-túli, Borzja nevű állomás úttörőivel találkozok...

E füzeteket Nagyezsda Konsztantyinovna nagyon pontosan vezette – hónapról-hónapra; évről-évre. Mi rendkívül gondosan vizsgáljuk meg. ezeket. Kitűnik, hogy Nagyezsda Konsztantyinovna számvetést csinált minden tizenöt nap elteltével, év végén pedig egy külön lapon összegezte a beszédek, ülések stb. általános tapasztalatait. Ime „1934. év munkájának összefoglaló jelentése (1 hónapig gyógykezelés alatt voltam, másik egyhónapig pedig szabadságon)”. Ez alatt az idő alatt kilencvenszer tartott előadást, százhetvennyolc ülésen vett részt, kilencven cikket publikált folyóiratokban, újságokban és átnézett, valamint megválaszolt kétezeröttszázhuszonöt levelet. És ebben az évben láttak napvilágot alábbi gyűjteményes kötetei: „A könyvtári munka feladatai”, „A könyvtári munkáról”, „15 év a politechnikai iskola kiépítése terén”. „Az új nemzedék kommunista nevelése”. „Levelezés az úttörőkkel”, „Lenini állásfoglalások a kultúra területén”, „Lenin a könyvtárakról”.

Nagyon sokat mondhatnak a fotók, amelyek megőrzik számunkra Lenint és családjá tagjait. Vlagyimir Iljics dolgozószobájában Karl (Charles) Steinmetznek, a neves elektrotechnikus-tudósnek van egy elég nagyméretű, speciális kartonra ragasztott képe. A kép a következőképpen jutott a Szovjet Kormány archívumába. 1922. februárjában Steinmetz levelet írt Vlagyimir Iljicsnek:

„Kedves Lenin Uram!

Kivánok önöknek sok sikert és rendíthetetlenül hiszem, hogy elérik céljukat.

Loszev úr Oroszországba való visszatérését használok fel arra, hogy kifejezzem Önnek elragadtatásomat azért a bámulatra méltó munkájáért, amelynek eredményeként Oroszország ily súlyos körülmények között is szociális és gazdasági újjászületését éli.

Feltétlenül nagy sikereket kell elérniök. hiszen nem szabad megengedni, hogy e nagy ügy, amelyet Oroszország megkezdett ne fejeződjék be.

Mindig nagyon boldog leszek, ha a technika és főként az elektronika terén erőmhez mértén segíteni tudok Oroszországnak útmutatásaimmal és tanácsaimmal.

Az Ön híve, Karl Steinmetz” ”

Sok időbe telt, még e baráti üzenet átkelt az óceánon. Lenin konzultált

Steinmetzről G. M. Krzsizsanovszkijjel és Ludvig Martens-szel¹². Áprilisban Vlagyimir Iljics levelet küld Amerikába, amelyet az alábbi szavakkal fejez be: „Elsősorban azt szeretném megköszönni, hogy felajánlotta tanácsait, útmutatásait stb. Tekintettel arra, hogy Szovjet-Oroszország és az Egyesült Államok közti hivatalos és törvényesen elismert kapcsolatok hiánya szerfölött megnehezíti számunkra és az ön számára egyaránt ajánlatának gyakorlati kivitelezését, megengedem, hogy mind az Ön levelét, mind az én válaszomat publikálják abban a reményben, hogy akkor sokan, akik Amerikában, vagy az Egyesült államokkal és Oroszországgal kereskedelmi egyezményben lévő országokban segítenek Önnek (információval, oroszról angolra fordításokkal stb.) megvalósítani a Szovjet Köztársaság segítésére vonatkozó szándékát.

Legszívésebb baráti üdvözléssel

Az Ön Leninje”.

És az amerikai tudós, valamint a Szovjet kormány vezetője nemcsak levelet, hanem fényképet is cseréltek. Steinmetz fényképét hosszú ideig nem sikerült megtalálni és csak a közelmúltban leltük meg egy földrajzi atlaszban V. I. Lenin dolgozószobájában. A fényképre a jeles tudós az alábbiakat írta angolul: „Az új és jobb világ vezérének, Leninnek elragadtatással és tisztelettel Charles P. Steinmetz”.

De vannak olyan fényképek is, amelyek történelmünk teljesen másik oldalát fedik fel. Lenin szobájában az íróasztalon fekszik egy kis megsárgult kép – rajta Sz. M. Bugyonnij, teljes katonai felszerelésben. A fénykép hátlapján kék ceruzával aláírás: „Lenin elvtársnak – Bugyonnij, lovashadtest parancsnok XI. 28”. Az év hiányzik és mi semmit nem tudtunk arról, hogy a polgárháború legendás hőse milyen körülmények között ajándékozta fényképét Leninnek. Felhívtuk telefonon Bugyonnij marsalt és megkértük, jöjjön be a múzeumba. Szemjon Mihajlovics készséggel fogadta indítványunkat, mondván, hogy örömmel látogatja meg Lenin dolgozószobáját, ahol több, mint negyven évvel ezelőtt járt utóljára. Szemjon Mihajlovics másnap meg is érkezett. Mielőtt válaszolt volna kérdéseinkre, be akart menni Vlagyimir Iljics dolgozószobájába. Észre lehetett venni, hogy Bugyonnij izgul: hiszen, ami számunkra, a szovjet emberek mai nemzedéke számára történelem, az az ő életének szerves része. Mesélt Leninnek való első telefonbeszélgetésükről, aztán találkozásukról, itt a Kreml-beli dolgozószobában. Lenint minden érdekelte, – a hadsereg hangulata, nemzeti és osztályösszetétele, a hadi felszereltség és az egyenruha ellátás. Megmutatjuk neki, mit találtunk. Látni kellett volna, hogyan jött tűzbe Szemjon Mihajlovics. Ő ne emlékezne a kép történetére! 1919-ben történt. A szovjet lovasok bevették Voronyezst, A győzelem tiszteletére az I. lovasezred parancsnokát le is fényképezték. A harcosokhoz ekkor érkezett vendégségbe Mihail Ivanovics Kalinyin¹³ és Grigorij Ivanovics Pjetrovskij¹⁴. Szemjon Mihajlovics megkérte őket, hogy adják át a képet Leninnek a vörös lovasok győzelmeinek emlékére.

– Gondolhattam-e, hogy ezt a képet annyi év múlva Lenin dolgozószobájában látom viszont? – mondta Sz.M.Bugyonnij.

Vlagyimir Iljics személyi könyvtárában lévő könyveket nézegetve a látogatók gyakran lesznek figyelmesek Sz. Glagol¹⁵ monográfikus albumára, amelyet a kitűnő szovjet szabrász Sz. Ty. Konyenkov munkásságának szentelt.

Ha kinyitjuk az albumot, a margón nyomtatott szöveget találunk: „A Népbiztosok Tanácsa elnökének, V. I. Leninnek a példánya.”

Hogyan került ez az album Vlagyimir Iljics könyvtárába?

Erre a kérdésre minden bizonnyal csak a szobrász tudhat válaszolni. Elmentünk Szergej Tyimofejevics Konyenkovhoz. Szobájában fogadott bennünket, amely nagyon hasonlít a múzeumhoz, – itt minden olyan különös, fantáziába illő, a szoba izléses bútorzatát maga a házigazda készítette. Szívélyesen ültetett le minket a fatönk-székekre, amelyek mindegyike művészi alkotás.

Szergej Tyimofejevicset kellemesen érintette, amikor megtudta, hogy az ő munkásságáról szóló album Lenin személyi könyvtárában talált megőrzésre. Élvezettel mesélt a messzire tűnt huszas évekről, amikor sikerült találkoznia Leninnel. 1918-ban meghívták őt a Népbiztosok Tanácsa ülésére. Az országra az éhség, a pusztulás volt jellemző, Vlagyimir Iljics azonban a monumentális propaganda kérdéséről, a szovjet képzőművészet fejlődésének útjairól vitázott a szobrászokkal és az építészekkel.

– Másodszor – emlékszik vissza Sz. Ty. Konyenkov – Vlagyimir Iljicsel a Kreml falánál lévő emléktábla avatásán volt alkalmam beszélni. (Az emléktáblát Konyenkov készítette. – M. K., K. M.) Vlagyimir Iljics rögtön megismert és üdvözölt: „Mi már találkoztunk”... Igen! – folytatja elgondolkodva Szergej Tyimofejevics, – úgy tűnik, mintha mindez nem is olyan régen történt volna, hiszen Lenin emlékezetemben örökké élőnek maradt meg.

Megkérdeztük Sz. Ty. Konyenkovot, hogy mint művészre milyen hatást tett Lenin.

– Számomra különösen megnyerő volt hatalmas, filozófusokra jellemző homloka, amelyet vörösés haj keretezett, okos, mélyre ható tekintete és kicsit irónikus, de jóindulatú mosolya.

Ami pedig Glagol monográfiáját illeti, Szergej Tyimofejevics tőlünk tudta meg, hogy Lenin Kreml-beli könyvtárában van.

– Ha én Vlagyimir Iljicsnek ilyen ajándékot szándékoztam volna adni, feltétlenül írtam volna rá valami szívélyeset.

Igy ezideig a monográfiába beragasztott levél története nem derült ki. Ez is előttünk álló feladat.

A Lenin Kreml-beli dolgozószobájában és lakásában őrzött dokumentumoknak csak nagyon kis hányadáról sikerült említést tennünk, és csupán néhány érdekes találkozásról, amely munkánk során gyakran előfordul. Meg vagyunk győződve, hogy még mindig sikerül valami újat találni és elmesélni az embereknek a nagy Lenin életének még ismeretlen mozzanatait.

(Fordította: Csongrádi Béla)

Jegyzetek

1. Nagyzezsda Kosztantinyinovna Krupszkaja (1869-1939): V. I. Lenin felesége, a kommunista mozgalom harcosa, kiváló pedagógus. ²Marija Iljinyicsna Uljanova (1878-1937): V. I. Lenin húga, az oroszországi forradalmi mozgalom aktív résztvevőinek egyike. ³Anna Iljinyicsna Uljanova-Jelizarova (1864-1941): V. I. Lenin nővére, forradalmár, újságíró, több Leninről szóló visszaemlékezés szerzője. ⁴Rudolf Hilferding (1877-1941): a német szociáldemokrácia és a II. Internacionálé egyik vezetője és teoretikusa. Magyar nyelven is megjelent fő művében, „A fináncoké”-ben elsősorban a bank- és az ipari tőke közötti kapcsolat új formáit elemezte. ⁵Oroszul – Lenin Összes Művei 49. kötet 182. 1. Magyarul –

Lenin: Művészetről, irodalomról. Bp. 1966. Kossuth K. 323. 1. ⁶A. Sz. Dargomüzszzkij (1813-1869): orosz zeneszerző, a zenei kritikai realizmus első nagy képviselője. Különös figyelmet fordított az orosz népi motívumokra. ⁷Olga Iljinicsna Uljanova: V. I. Lenin húga ⁸I. I. Szkvorcov-Sztyepanov (1870-1928): irodalmár, történész, közgazdász. ⁹G. M. Krizsi-zsanovszkij (1872-1959): a forradalmi mozgalom legrégebbi harcosainak egyike, energetikus-tudós, akadémikus. ¹⁰M. J. Kolcov (1898-1942): szovjet-orosz író, zornaliszta. ¹¹Oroszul: „Levelek Vlagyimir Iljics Leninnek külföldről” ¹²L. K. Martens (1875-1948): szovjet tudós, különösen a gépgyártás és a hőtechnika terén ért el kiemelkedő eredményeket. Sok jelentős pozíciót töltött be a munkásmozgalomban is. ¹³M. I. Kalinyin (1875-1946): szovjet államférfi, a Szovjetunió Kommunista Pártjának egyik vezetője. ¹⁴G. I. Pjetrovskij (1878-): forradalmár, az 1917-es forradalom után Belügyi Népbiztos. ¹⁵Sz. Glagol (1855-1920): képzőművész, műtörténész, színházi kritikus.

LEONYID MARTINOV

Lenin

Hol van Lenin?

Hol? a mauzóleumban,
és az érmeken, és a csillagon.

Hol van Lenin?

Ismét jubileum van...

De maga Lenin? Merre van vajon?

Hol van Lenin?

Ott áll a könyvespolcon.

Ott áll – de éppen ő nem az, aki
a könyvtárak félhomályában zordon
mozdulatlanságában tud állani!

Hol van Lenin?

A késő óra kába
álomba hív, tétlenség csődje vár,
de hirtelen Lenin pillant szobánkba:

– Talán minden kérdés megoldva már?

Hol van Lenin?

Ez: dolgozószobája
a Kremlben. Ez meg: ahol lakott.

Hol van Lenin?

Ahol földünk sorsáról
a népek döntenek, ő ott van.

Ott.

Radó György fordítása

Leninhez

Már közülünk, kik a völgyek ölére szorultan,
a bimbós hajnali fényben dühös darazsakként
nap mint nap utcára rajzunk,
kevesen állhattak szemtől-szembe Veled.
Embernek születettek sorsát hordva, Te is
kezet nyújtottál az elmúlásnak.
Mi itt most mindennapi életet élünk:
születünk, megharcoljuk kis harcainkat,
nyugtalan álom ég a szemünkön,
másszagú földekről riadó hír mar füleinkbe,
öntudat s céljuttalom hajszol előre,
bőgnék a gépek fürge kezünkben,
a sokkönyökű tereken otthoni gondok vértolulását
hordjuk ereinkben,
mert a sok is kevés, amit eddig tettünk.

Egyszerű voltál, szépszavú-csöndes,
konokon bátor, messzetekintő.
Mikroszkópikus szemcsékre bomlott,
megigazult és újrarendeződött
fényedben szellem és anyag.
Lépted mértékét milliók követték,
világok vonulnak utadon, mit hajdan
kijelöltél.

De nem lehet, hogy minden gondjainkkal
Tehozzád fussunk, apró ügyeinkben
Tőled reméljünk útbaigazítást,
és nem lehet, hogy minden szavadban
kis életünk szebb tervrajzát kutassuk,
morzsa-tevésünk igazolását.
Itt élsz közöttünk:
ezerszám állanak asztalaink sarkán
mellszobraid,
képek, jelmondatok idéznek közénk örökre,
vásznak, könyvlapok.
Kérünk,
mi,
hozzád méltónak lenni törekvők:
maradj közöttünk és ne engedd,
hogy egymásrarakódó évek
lényeged elbástyázzák,
síkosra síkálják elveidet.

tömjénezzék emberi-szódat.
Addig hagyj nekünk csak emelni
a tisztelet márvány obeliszkjén
magadat,
míg nyújtózó emberi vágygal elérünk,
míg szeretetünk körülsimogathat.
Engedd, hogy olvashatva tekintetedben,
mindig tudjuk:
anya szült sanyarú emberi létre,
mindent-látóvá emberi hittel cserepedtél,
harcodban emberi bátorság vezetett,
s nem akard a szentek glóriáját,
Mindenhatóvá nem tettek az évek.

Már közülünk, kik a völgyek ölére szorultan,
a bimbós hajnali fényben dühös darazsaként
nap mint nap utcára rajzunk,
kevesen állhattak szemtől-szembe Veled.
Mi itt most mindennapi életet élünk:
születünk, megharcoljuk kis harcainkat.
Lenézve ránk ezernyi másod,
látod, ki vagy nekünk száz év után:
mondd, hogy csak ennyit volt vágyad elérni,
hogy eddig, s ne tovább,
mert így maradhatsz meg minékünk,
bennünk, értünk, tevőkért,
élőnek, igaznak.

Boros Sándor

Lenin a kulturális forradalom objektív szükségyszerűségéről

A szocialista társadalom kialakítása és fejlődése során érvényesülő új törvényszerűségek elméleti elemzése Lenin tudományos tevékenységének kiemelkedő jelentőségű eredménye – amely lehetővé tette az SzKP és más kommunista pártok számára, hogy az objektív történelmi szükségyszerűségek ismeretében szervezzék és irányítsák a munkásosztály és a dolgozó nép harcát – s ezzel az építő munka sikereinek egyik alapvető tényezőjévé vált.

A politikai és a gazdasági élet területén kibontakozó új folyamatok elemzésével együtt Lenin nagy figyelmet szentel a szellemi élet, a kultúra forradalmi átalakulásának.

Marx és Engels a tudományos kommunizmus elméletét megalapozva a kultúrára vonatkozóan arra a következtetésre jutottak, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet során elkerülhetetlen „az emberek tömeges megváltoztatása” a bekövetkező politikai és gazdasági átalakulás talaján.

Különböző műveikben egyaránt az a nézet tükröződik, hogy a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet időszakában a kulturális átalakulás fő iránya, célja, lényege – a társadalom tagjainak mindenoldalúan fejlett emberré való átalakulása.

A tudományos kommunizmus megalapozóinak következtetéseit a jövőbeni kulturális átalakulásra vonatkozóan a NOSzF után a Szovjetunióban kibontakozott kulturális fejlődés igazolta.

A NOSzF győzelme következtében megindult társadalmi átalakulás gyakorlata azonban számos új problémát vetett fel, amelynek elméleti megoldása és szervezeti megvalósítása az új kultúra kialakulásának következményévé vált. A gyakorlat talaján a kultúra forradalmi átalakulására vonatkozó általános tételek szükségszerűen konkretizálódtak és új tételekkel gazdagodtak. Csak a gyakorlati megvalósítás során tárult fel a kultúra átalakulásának egész bonyolultsága, minden nehézsége, a szocialista építés más folyamataival való kölcsönös összefüggése, rajzolódtak ki az új kultúra kialakulásának törvényszerűségei, jellemző vonásai, mutatkozott meg e folyamat teljes konkrét gazdagsága. Ezért a Szovjetunió tapasztalata az új kultúra kialakulása terén világtörténelmi jelentőségű: a Szovjetunióban megkezdődött építő munkában nyilvánultak meg először a valóságban a kulturális átalakulás általános törvényszerűségei, ez a tapasztalat tette lehetővé és szükségessé a korábbi tételek továbbfejlesztését, a kulturális forradalom összefüggő elméletének kidolgozását. Ezt a feladatot a győztes oroszországi proletárforradalom és a szocialista építés vezető és irányító ereje: a SzKP és annak vezére Lenin oldotta meg.

A „kulturális forradalom” kategóriáját, mint az átmenet kulturális átalakulásának egészét összefoglaló és tükröző kategóriát Lenin dolgozta ki és töltötte meg konkrét tartalommal. E feladat újszerűségére, alkotó megközelítésének szükségességére Lenin már a szocialista építőmunka legelején felhívta a figyelmet: „Erről a kérdésről írt sok szocialista, de nem emlékszem egyetlen egy olyan szocialistának egyetlen egy olyan véleményére sem, amely az eljövendő szocialista társadalommal kapcsolatban rámutatna arra, hogy milyen konkrét gyakorlati nehézségekkel találja magát szembe a hatalomra jutott munkásosztály, amikor azt a feladatot tűzi ki maga elé, hogy a kapitalizmus által gazdagon felhalmozott kultúrát, tudást és technikát, amelyre nekünk történelmileg elkerülhetetlenül szükségünk van, teljes egészében a kapitalizmus fegyveréből a szocializmus fegyverévé változtassa ...

Gyakorlatilag fogtunk hozzá az eddig elvontan, elméletileg kitűzött feladatok megvalósításához.” (1)

Ebből a helyzetből következik a kultúrforradalom lenini megközelítésének az a jellemző vonása, hogy a kérdéseket nemcsak elvont – elméleti vonatkozásban vizsgálja, mint a jövő perspektíváit, hanem úgy is, mint a győztes szocialista forradalom talaján megoldandó gyakorlati feladatokat: a gyakorlati intézkedések kidolgozása és a kulturális átalakulás törvényszerűségeinek elméleti feltárása szorosan összefonódik. Ennek megfelelően mélyebb megalapozást nyert a kultúrforradalom és a társadalom más területein végbemenő átalakulás kölcsönös kapcsolata, kölcsönhatása, konkrét kidolgozást nyernek a kulturális átalakulás útjai, módszerei.

A kommunizmusba való átmenet kulturális átalakulásának lényegét, irányát, végső célját illetően a kultúrforradalom lenini elmélete teljes mértékben a marxi koncepcióra épül, megőrzi és folytatja annak alapvető vonalát. A cél – a töme-

gek öntevékenysége, minden ember alkotó aktivitása a társadalmi viszonyok formálásának, a munkának, az irányításnak a területén, mert csak ezáltal biztosítható a társadalmi haladás meggyorsítása. A tömegek kultúrája – képességeik, ismereteik, készségeik mindenoldalú kifejlődése – az öntevékenység, az alkotó aktivitás feltétele, forrása. Lenin elméleti munkáiban és nyilvános szereplései és szervező munkájában mindig következetesen érvényesítette azt a felismerést, hogy a társadalmi haladás meggyorsításának alapja a dolgozó tömegekben szunnyadó alkotó energiák felébresztése. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy ezek az energiák csak akkor képesek alkotó feladatok megoldására, ha az emberiség történelmileg felhalmozott erőinek és képességeinek, a birtokában működnek. A történelmi feladat a győztes proletárforradalom talaján tehát a társadalmi haladás két hatalmas forrásának – a tömegek energiáinak és a kultúrában felhalmozott emberi erőknél – az összekapcsolásával biztosítani a kommunizmus felé való gyorsütemű előrehaladást.

Figyelemre méltó, hogy ez a gondolat a NOSzF-t követő hetekben és hónapokban Lenin beszédeinek és cikkeinek egyik állandó visszatérő motívuma.

„A szocializmust nem lehet felülről jövő rendeletekkel megteremteni. A szocializmus szellemétől távol áll a hivatalos bürokratikus gépiesség; az eleven, az alkotó szocializmus maguknak a néptömegeknek alkotása, ... A tömegek eleven alkotóereje – ez az új társadalom döntő tényezője.”(2) hangsúlyozza az Összoroszági Központi Végrehajtó Bizottság 1917. november 4-i ülésén. Ugyanakkor még november folyamán intézkedik, hogy a Pétervári Nyilvános Könyvtár munkájában alapvető változtatásokat eszközöljenek, biztosítva a műveltség e legfőbb forrásának megnyitását a dolgozók előtt.

Az utasítás bevezető mondata rámutat a művelődési intézkedések tágabb társadalmi összefüggéseire: „Ahhoz, hogy értelmesen, tudatosan és sikeresen vehessünk részt a forradalomban, tanulni kell.”(3)

1917 decemberében, a szovjethatalom megszilárdításáért folyó kiélezett politikai harc közepette Lenin cikket írt „Hogyan szervezzük a versenyt?” címmel, hogy a párt és a munkásosztály figyelmét a forradalom előtt álló olyan új feladatokra fordítsa, mint a dolgozók öntevékenységének, kezdeményezőképességének, az új társadalom építésében megnyilatkozó aktivitásának kibontakoztatása a versenyben, tehetséges munkások és parasztok vezető munkakörökbe való kiemelése. A szocialista forradalom életerejét, legyőzhetetlenségét abban látja, hogy „egy új élet önálló teremtésének útjára vezeti a dolgozókat”(4), hogy a történelemben először teszi lehetővé, „hogy valóban a dolgozók többségét vonják be az olyan munkába, ahol megmutatják, hogy mit tudnak, ahol kifejleszthetik képességeiket, ahol megnyilvánulhatnak azok a tehetségek, amelyek a népben, e frissen buzgó forrásban megvannak.”(5)

A verseny szervezésének feladata – a dolgozók öntevékenységének, alkotó aktivitásának kibontakoztatása, melynek egyik biztosítékát a munkásoknak a művelődés területén tanúsított igyekezete jelenti, annak felismerése, hogy a feladat megoldásához szükségük van a tudásra.

1918 tavaszán – a szovjethatalom építő feladatait felvázolva – Lenin a szocialista forradalom egyik specifikus vonásaként jellemzi a legszélesebb dolgozó tömegek öntevékenységének igénylését.

„Az ilyen forradalmat csak a lakosság többségének, mindenek előtt a dolgozók többségének önálló történelmi alkotó munkája valósíthatja meg sikeresen.”(6)

Az alapvető gazdasági feladatot a munka termelékenységének emelésében jelölve meg Lenin rámutat, hogy ez a tömegek műveltségi és kulturális színvonalának emelését, az új munkafegyelem megszilárdulását, a munkához való új viszony kialakulását feltételezi.

A gazdasági feladatok csak a korszerű tudomány és technika vívmányainak talaján oldhatók meg. A dolgozók alkotó részvétele a termelési feladatok megoldásában a kapitalizmusban kialakult kultúrájuk gyökeres átalakítását követeli. A párt második programjának tervezetén dolgozva, amely a győztes proletárforradalom talajáról határozza meg a párt célkitűzéseit, Lenin javasolja, hogy foglalják programba a dolgozók öntevékenységének mindenirányú növelésének feladatát. Még ugyanabban a részben kifejezést nyert azonban az is, hogy a programban megjelölt célkitűzések elérése „megköveteli, hogy kitartó munkával felvilágosítsuk a tömegeket és emeljük kulturális színvonalukat”.(7)

Lenin forradalom utáni munkássága arról tanúskodik, hogy a dolgozók öntevékenységének kibontakoztatását az átmenet igen fontos törvényszerűségének tartotta és mindenképpen ösztönözte. Számára azonban világos volt, hogy a dolgozók legszélesebb tömegei, minden egyes munkás és paraszt a kapitalizmusban nem fejlesztheti ki magában az alkotó aktivitáshoz szükséges tudást, képességeket, öntudatot. Ezért miután a forradalom ledöntötte a dolgozók öntevékenységének külső korlátait – a burzsoá államot és a termelőeszközök magántulajdonát – az alkotó aktivitás belső előfeltételeinek megteremtése: a dolgozók kultúrájának megteremtése válik halaszthatatlan feladattá.

A tömegek alkotó tevékenységének kibontakoztatása ezért kapcsolódik össze öntudatuk és műveltségük színvonalának emelésével, a tanulással. Ez a tanulás nem redukálódik a hagyományos kulturális felvilágosító munka kereteire, hanem magának a forradalmi átalakító tevékenységnek a folyamatában történik, ez a tevékenység az alapja a régi előítéletek és közömbösség leküzdésének, új energiák, tapasztalatok, képességek keletkezésének. A lakosság tömegei kulturális felemelkedésének ezt az útját a forradalom alakította ki, ezért a régi burzsoá „művelődés” szakemberei ezt képtelenek meglátni és a forradalomban a kultúra pusztulását, nem pedig új kultúra születését látják.

A dolgozók tömegeinek műveltségi színvonala és az új társadalom építésében tőlük igényelt öntevékenység közötti ellentmondás az egész átalakulás leglényegesebb kérdését veti fel. Egyrészről: az új társadalmat maguk a dolgozó tömegek hozzák létre, akiknek az alkotó munkája csak a műveltség, az öntudat, az öntevékenységre való képesség megfelelő fejlettsége mellett lehet eredményes. Másrészről: a kapitalizmus sohasem biztosítja az elnyomottak egész tömegének a tudomány és technika színvonalával összhangban lévő, a társadalmi folyamatok megértéséhez, a hozzájuk való kritikus viszony kialakításához szükséges műveltséget. Minden illúzió, amely a tőkés társadalmon belüli kulturális nevelődés lehetőségeit felnagyítja, túlértékeli, csak akadályozza a munkásosztályt történelmi feladatának teljesítésében.

A valóságos megoldást Lenin mutatta meg azzal, hogy feltárta a tömegek és az élcsoport szerepét a forradalmi átalakulásban és az új társadalom építésé-

ben. A munkásosztály pártja, a „forradalmi kisebbség” már a kapitalizmusban képes felemelkedni a történelmi feladatok által kívánt kulturális, öntudati szintre, képes áttekinteni és kritikusan értékelni a kor, az osztályviszonyok, az osztályharc összefüggéseit, elsajátítani a tudományok és a kultúra más elemeinek legfőbb eredményeit. A legszélesebb tömegek aktív cselekvését a forradalomban és az új társadalom építése során ez a „parancsnoki kar” készíti elő és irányítja a korszerű kultúra eredményeire támaszkodva. A párt vezetésével vívott forradalmi tömegharc eredményeként megváltoznak a hatalmi és tulajdonviszonyok – lehetőség nyílik valamennyi dolgozó bevonására az új társadalom alkotásába, irányításába. Ezen a forradalom által létrehozott új talajon válik lehetővé és szükségsszerűvé az **egész** tömeg műveltségi színvonalának, öntudatának gyökeres átalakítása, az élcsapat színvonalához való közelítése, majd annak elérése. A korszerű műveltség birtokában képes a társadalom minden tagja alkotó módon résztvenni a társadalom előtt álló feladatok megoldásában. A társadalmi és a kulturális átalakulás összefüggésének lenini értelmezése gyökeresen különbözött a nyugat-európai szociáldemokrata pártokban elterjedt revizionista felfogástól, amely abból kiindulva, hogy a szocializmus művelt és szabad emberek társadalma, amelyben a társadalom minden tagja alkotó módon vesz részt a közös feladatok megoldásában, arra a következtetésre jutott, hogy a szocializmusba való átmenet csak akkor lehetséges, ha a munkásosztály **tömegeiben** már a kapitalizmusban kialakult egy „meghatározott kulturális színvonal”. A szocializmus által igényelt kulturális fejlettség és a kapitalizmusban elért tényleges színvonal absztrakt szembeállítása a konkrét történelmi körülmények figyelmen kívül hagyásával (elsősorban a proletáriátus kapitalizmusbeli létfeltételei, az uralkodó kultúra burzsoá jellege, továbbá a proletáriátus osztályharca és forradalmi pártjának szerepe) gyökeresen hibás és a munkásosztály alapvető érdekeit tagadó politikai irányvonal „megalapozását” szolgálta. Ha a szocializmusba való átmenet alapvető feltétele a tömegek „kulturális érettsége”, akkor a szocializmusért folyó harc központi feladata a tömegek kulturális felvilágosítása, nevelése a kapitalizmuson **belül**, nem pedig a kapitalizmus megdöntésére irányuló osztályharc szervezése. A „kulturális érettség” elmélete lényegében a kapitalizmus fennmaradását segítette elő azáltal, hogy gátolta a kapitalizmus megdöntésére irányuló proletár osztályharc kibontakozását. Lenin leleplezve a „kulturális érettség” elméletének opportunistá lényegét rámutatott, hogy a kapitalizmus keretein belül a munkásosztály és a dolgozó tömegek számára lehetetlen elérni a szocializmushoz szükséges kulturális színvonalat.

Kautsky opportunistá, a burzsoá demokráciát idealizáló nézeteivel vitatkozva mutat rá Lenin: „Nem lehet egyenlőség a kizsákmányolók között – akik nemzedékek hosszú során át kiváltak mind képzettségük, mind gazdag életmódjuk és jártasságuk révén – és a kizsákmányoltak között, akiknek tömege még a leghaladottabb és legdemokratikusabb burzsoá köztársaságokban is elnyomott, elmaradott, tudatlan, megfélemlített és szétforgácsolt.”(8)

Ennek a helyzetnek a megszüntetése csak a burzsoázia politikai, gazdasági és ideológiai uralmának felszámolásával lehetséges. Az átalakulás nem a „kulturális színvonalon kezdődik, hanem a hatalom és a tulajdon forradalmi megváltoztatásával, s ezáltal a kulturális átalakulás előfeltételeinek megteremtésével.

„Ha a szocializmus megteremtéséhez meghatározott kulturális színvonalra van szükség... – írja Lenin Szuhanov opportunistá nézeteivel polemizálva – akkor miért nem szabad nekünk azzal kezdeni, hogy előbb forradalmi úton kivívjuk a meghatározott színvonal előfeltételeit.”(9)

Az átalakulás lenini koncepciója szerint a tömegek „kulturális érettsége” nem elengedhetetlen feltétele a szocializmusra való átmenetnek. Ha forradalmi válság érik meg és a munkásosztálynak van szervezett élcsapata, amely képes a tömegeket a kapitalizmus megdöntésére lelkesíteni, szervezni és vezetni, akkor a szocializmus felé való előrehaladás biztosított. Ez nem jelenti a munkásosztály és a dolgozó tömegek kulturális erői jelentőségének lebecsülését az új társadalom építésében, ellenkezőleg, ezek szüségyszerűségéből indul ki, de ezen erők kialakulását *csak* a győztes proletárforradalom talaján, a munkásosztály kommunista pártjának vezetésével tartja lehetségesnek. Ez az egyetlen reális út a dolgozók és az igazi kultúra kapitalizmusban kialakult elidegenedésének leküzdéséhez, a társadalom minden tagja számára az alkotó munkában való aktív részvételhez szükséges kulturális fejlettség eléréséhez. Lenin ismételt hangsúlyozza, hogy ez a cél nem érhető el rövid idő alatt, megvalósításához „egész forradalomra, a nagy néptömegek kulturális fejlődésének egész időszakára van szükség... Külön történelmi korszak lesz ez, s nem érhetjük el célunkat, ha nem futjuk be ezt a történelmi korszakot.”(10)

Az egész történelmi korszak végső célját Lenin a társadalom osztályokra tagozódásának megszüntetésében, a társadalom minden tagja jólétének és mindennel való fejlődésének biztosításában határozza meg.

Az egész átalakulás távlati célját, lényegi tendenciáját abban látja, hogy valósággá válik az átmenet az emberek szakmai korlátoltságától, egyoldalúságától, a „részegyéntől” „arra, hogy” **minden irányban fejlett és minden irányban iskolázott** embereket, olyan emberek neveljenek, tanítsanak és képezzenek ki, akik **mindenhez értenek**. A kommunizmus effelé a cél felé halad, effelé a cél felé kell haladnia és **el is fogja érni ezt a célt**, de sok-sok év múlva. Ha valaki ma kísérletet tesz arra, hogy gyakorlatilag elébe vágjon a teljesen kifejlődött, teljesen megszilárdult és kialakult, teljesen kibontakozott és megérett kommunizmus e jövődő eredményeinek, akkor ez annyit, mintha egy négyéves gyereket akarna felsőbb matematikára tanítani.”(11)

Teljes mértékben megőrizve tehát a marxi koncepciót a kommunizmusba való átmenet kulturális átalakulásának végső céljára és lényegére vonatkozóan, és összevetve ezeket a kapitalizmusban elért tényleges kulturális fejlettséggel, Lenin kimutatja e célok azonnali realizálásának lehetetlenségét, rámutat, hogy megvalósításukhoz egész történelmi korszak szükséges, amelynek első szakasza a proletárforradalom győzelmeivel megkezdődött. A kulturális átalakulás elmélete nála nem a távlati célok absztrakt vizsgálata, hanem a ténylegesen megindult folyamat elemzése, törvényszerűségeinek feltárása. Az a feladat, hogy feltárjuk a perspektívikus célok gyakorlati realizálásának mechanizmusát, mert – amint erre Lenin rámutatott – ezt a munkát a szocialista elmélet még nem végezte el.

A tényleges történelmi átalakulás talaján teljesebben és konkrétan táru fel a kultúrforradalom objektív szüségyszerűsége, mint a szocialista forradalom előtt álló gazdasági és politikai feladatok megoldásának feltétele.

A kommunizmusnak megfelelő anyagi-műszaki bázis létrehozása, a népgazdaság valamennyi ágának a legmodernebb technika alapjára való helyezése, a terme-

lési folyamat egészének a modern tudományok alapján való megszervezése, a termelékenység kapitalizmusnál magasabb színvonalának elérése – a politikai hatalom megragadása után kerül a társadalmi átalakulás napirendjére. Mindezek gyökeresen változást követelnek a termelőerő személyi tényezőjében, a közvetlen termelők kultúrájában is. Fokozott erővel jelentkezett ez a szükséglet Szovjet-Oroszországban, ahol a termelés technikai bázisának és a munkások és parasztok képzettségének színvonala még a nyugat-európai tőkés országok színvonalától is elmaradt. A termelési feladatok gyakorlati megoldása megköveteli a dolgozók új munkafegyelmének, a munkához való új viszonyának kialakítását is. Ez évszázados tradíciók, előítéletek, pszichikus beidegződések megváltoztatását, a munka új ösztönzésének kialakítását teszi szükségessé. A termelési eszközök társadalmi tulajdonba vételével teljesen új helyzet állt elő: a kizsákmányolók számára végzett munka helyett a munkások és parasztok a történelemben először kezdtek el saját magukra és saját társadalmukra dolgozni. Ez az új helyzet azonban nem tükröződik azonnal és automatikusan a tömegek munkához való viszonyában. Megnehezíti ezt a szokásokon és előítéleteken kívül az is, hogy a közvetlen termelőknek a munkával való belső azonosulása számos más tényezőtől is függ, mint pl. a munka technikai-technológiai körülményei, a munka jellege, a munka szervezete stb. amelyek nem változnak meg azonnal a politikai fordulat után. A termelőeszközök szocialista tulajdonának talaján kialakuló munkafegyelmről az első tapasztalatok a Szovjetunióban születtek, a szovjet kommunistáknak kellett ezt a feladatot először megoldaniuk. Ezért kísérté Lenin olyan nagy figyelemmel az „emberek átalakulásának” ezt az oldalát, kezdeményezte ő maga a szocialista versenyt, mint a munka új ösztönzésének egyik formáját és üdvözölte a munkásoknak a szubbotnyikok szervezésére irányuló kezdeményezését, mert ebben a munkához való viszonyban bekövetkező fordulat csíráját látta.

A mezőgazdasági termelés modern technikai alapokra helyezése, a mezőgazdasági munka magas termelékenységének biztosítása, a falusi lakosság új módon való megszervezése még az iparnál is élesebben veti fel a lakosság kulturális színvonalának felemelését, új fegyelmének kialakítását.

A lakosság nem-proletár rétegeinek átnevelése, történelmileg kialakult szokásainak, ingadozásának, egoizmusának átalakítása, a szocialista építés feladatának megoldásába való aktív bevonása – a kulturális forradalom egyik lényeges problémájává teszi a lakosság egyes rétegeinek differenciált megközelítését. Különösen élesen jelentkezett ez az igény egy olyan sokszektorú gazdasággal és azon alapuló igen tagolt társadalmi struktúrával rendelkező országban, mint amilyen Oroszország volt. A termelés és a kultúra objektív összefüggése tükröződik abban, hogy a munkások műveltségi színvonalának emelése, a parasztság körében végzett kulturális munka, az értelmiség aktivizálása és átnevelése – éppen a gazdasági építőmunka szükségleteiként kerülnek a SzKP politikájának napirendjére, hogy Lenin a kulturális munka gazdasági célját hangsúlyozta és magát a kultúrforradalom kategóriáját is először az egyik alapvető gazdasági feladattal: a mezőgazdaság szövetkeztetésével kapcsolatban használja.

Másrészről a tömegek új kultúrájának kialakítását követelte a társadalom irányításának új szovjet szervezete is. A proletárdiktatúra rendszere arra az elvre épül, hogy a munkások és parasztok minden szinten közvetlenül kapcsolódjanak be a termelés ellenőrzésébe és irányításába, a közügyek eldöntésébe és intézésébe, az

állam irányításába. A szovjet rendszer megteremtette a társadalom új irányításának szervezeti, jogi kereteit. Az irányító munka tényleges gyakorlata azonban arról tanúskodott, hogy a munkás-paraszt tömegeknek az állam irányításában való részvételét gátolja az a műveltségbeli és ideológiai színvonal, amely a kapitalizmus talaján alakult ki bennük. A szovjetek tevékenységének alig másfél éves tapasztalata arra indítja Lenint, hogy ezt a kérdést – mint a politikai élet egyik legfontosabb problémáját – a VIII. pártkongresszuson tárja a párt elé: azt, hogy a dolgozó tömegek a közigazgatásban részt tudjanak venni mindeddig nem értük el, mert a törvényeken kívül van műveltségi színvonal is... Ez az alacsony kulturális színvonal idézi elő azt, hogy a szovjetek, amelyek programjuk értelmében a dolgozók útján intézett közigazgatás szervei, a valóságban olyan szervezetek, amelyek a közigazgatást a dolgozók számára a proletáriátus előrehaladott rétege útján, nem pedig a dolgozó tömegek útján intézik.”(12)

Amikor az irányításhoz szükséges kultúráról van szó, akkor ez – amint más összefüggésekből nyilvánvaló – nem korlátozódik csupán az iskolai képzés során szerzett ismeretekre, hanem magába foglalja az ember világnézeti, politikai, erkölcsi fejlettségét, a társadalom közös ügyeiről való önálló véleményalkotás képességét, a közügyek intézéséhez szükséges készségeket is.

A termelés és a politikai élet által a dolgozók kultúráltsága iránt támasztott új szükségletek különösen élesen megnyilvánultak, amikor a katonai feladatok sikeres megoldása után a gazdasági építés és az új társadalmi szervezet hatékony és demokratikus irányításának problémái kerültek előtérbe.

Lenin 1922-23 folyamán ismételten hangsúlyozza azt a felismerést, hogy a szocialista építés gazdasági és politikai feladatainak sikeres megoldása a kulturális munka fokozását követeli meg. A XI. pártkongresszus beszámolójához készített vázlatában így jellemzi a kialakult helyzetet: „Eltérés a megkezdett feladatok nagysága és anyagi és kulturális nyomorúság között... A NÉP gazdaságilag és politikailag teljesen biztosítja számunkra azt a lehetőséget, hogy felépítsük a szocialista gazdaság alapját. „Csak” a proletáriátus és élcsapata kulturális erőin fordul meg a dolog”.(13)

Utolsó cikkeiben (Naplójegyzetek, A szövetkezetekről, Forradalmunkról, Inkább kevesebbet, de jobban.) a kulturális feladatokra hívja fel a párt figyelmét, a szocialista építés szükségleteiből bizonyítja a kultúra minőségi átalakulását – a kulturális forradalomnak – az objektív szükségszerűségét.

„Kénytelenek vagyunk elismerni, – írja – hogy a szocializmusra vonatkozó egész álláspontunk gyökeresen megváltozott. Ez a gyökeres változás abban áll, hogy azelőtt a súlypontot a politikai harcra, a forradalomra, a hatalom meghódítására, stb. helyeztük és erre is kellett helyeznünk, most viszont a helyzet annyira megváltozott, hogy a súlypontot a békés, szervező, „kulturális” munkára kell áthelyeznünk.”(14)

Amint látjuk a kultúrforradalom objektív szükségszerűségének feltárása Lenin elméleti tevékenységében a termelés, a politika és a kultúra kölcsönös összefüggésének elemzéséből következik, annak felismerésén nyugszik, hogy a kultúra nemcsak tükrözi a termelés, a politika hatásait, hanem egyben ki is szolgálja ezeket a területeket emberi képességekkel, ismeretekkel, készségekkel, biztosítja ezeken keresztül az említett területek előrehaladó fejlődését szolgáló emberi tevékenység feltételeit.

A kultúra forradalmi átalakulása a dolgozók építő munkájának eredményesebbé tétele érdekében szükségszerű. Ezért hangsúlyozza Lenin, hogy a szocializmus magasabb követelményeket támaszt a kultúrával szemben, mint a burzsoá Nyugat-Európa. A tanulást össze kell kapcsolni a gyakorlati tevékenységgel, úgy kell tanulni, hogy „a tudás valóban a vérünkbe menjen át, hogy teljes mértékben és igazán mindennapi életünk alkotórészévé váljon.”(15)

A kulturális átalakulás konkrét oroszországi programjának kidolgozása során Lenin rámutatott azokra a sajátosságokra, amelyek az oroszországi helyzetből következtek és a kultúrforradalom feladatait sajátosították. A Szovjetunióban első ízben megkezdődött szocialista fejlődés gyakorlati tapasztalatainak elemzése és az ebből levont következtetések ugyanakkor kimutatták azt is, ami nemcsak oroszországi sajátosság, hanem közös minden olyan ország kultúrájának fejlődésében, amely a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet útjára lép. Általános érvényű mindenekelőtt az, hogy a kapitalizmusban – nemcsak Oroszországban, hanem a legműveltebb burzsoá demokratikus köztársaságokban sem – a kizsákmányolt és elnyomott tömegek nem tudják magukban kifejleszteni mindazokat a kulturális erőket, amelyeket az új társadalom viszonyai között kibontakozó tevékenységükhöz szükségesek. Ezért objektíve szükségszerű – nemcsak Oroszországban, hanem minden országban, ahol győzött a proletárforradalom – a kultúra forradalmi átalakulása, amelynek lényege: a társadalom minden tagja kulturális erőinek olyan fokra fejlesztése, hogy öntevékenyen, alkotó módon tudjon résztvenni a társadalom előtt álló feladatok megoldásában. E cél gyakorlati realizálásához szükséges összes feltételek megteremtése és ezek hatásának minden egyes dolgozó tevékenységében való visszatükrözése hosszú időt követel, egész történelmi korszakot ölel fel.

A kulturális átalakulás mindenoldalú elemzésével Lenin feltárta annak fő törvényszerűségeit, útjait és módszereit is, összefüggő és átfogó elméletté fejlesztve a tudományos kommunizmusnak a kultúrforradalomról szóló tanítását. Leninnek a kultúrforradalomra vonatkozó gondolatai egységes rendszert képeznek, melynek fókuszában a dolgozó ember öntevékenysége feltételeinek megteremtése áll, s valamennyi gyakorlati lépésnek ebbe az irányba kell hatnia.

Lenin nézeteinek elemzéséből tehát az a következtetés vonható le, hogy a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet egész időszakára vonatkoztatva a kulturális átalakulás lényege a dolgozó tömegek kultúrájától való elidegenültségének leküzdése, a társadalom minden tagja számára az öntevékenységhez, személyiségének mindenoldalú fejlődéséhez szükséges kulturális feltételek megteremtése.

JEGYZETEK

1. Lenin Művei 72. 418-419. oldal, – 2. Lenin Művei 26. 293. oldal, – 3. Lenin Művei 26. 341. oldal, – 4. Lenin Művei 26. 424. oldal, – 5. Lenin Művei 26. 418. oldal, – 6. Lenin Művei 27. 235. oldal, – 7. Lenin Művei 29. 104. oldal, – 8. Lenin Művei 28. 257. oldal, – 9. Lenin Művei 33. 479. oldal 10. Lenin Művei 33. 470. oldal, – 11. Lenin Művei 31. 36. oldal, – 21. Lenin Művei 29. 178-179. oldal, – 13. Lenin Művei 33. 245. oldal, – 14. Lenin Művei 33. 474. oldal, – 15. Lenin Művei 33. 490. oldal

Lenin

GORKIJ ÉS MAJAKOVSZKIJ ABRAZOLÁSÁBAN

Égész könyvtárat töltenek meg a Leninről szóló művek, s köztük sok polcot azok, amelyek különféle nyelveken a kortársak visszaemlékezéseit, Leninnel kapcsolatos személyes élményeit tartalmazzák: neves nyugati írók, mint H. G. Wells és Romain Rolland. beszámolóitól egészen annak a Gil nevű sofőrnek az emlékiratáig, aki huzamos ideig vezette Lenin kocsiját.

Különféle nemzetiségű, rendű és rangú szerzők különféle jellegű és szintű írásaiból érdekes mozaikkép bontakozik ki Vlagyimir Iljics Leninről; van azonban a nagyszámú kortársi beszámoló közt két olyan, amelyet kiválasztva, joggal az összes többi fölé helyezhetünk. Ezekben ugyanis Leninnek két olyan kortársa, aki a szovjet irodalom megalapozójának és a maga műfajában mindmáig legnagyobb alakjának tekinthető, tesz olyan vallomást Leninről, amelyben a személyes emlék művészi érzelmi átélésben és mélyen szántó gondolati elemzésben realizálódik. És, ami ugyancsak jelentős körülmény a két vallomás-mű értékelésénél, mind a kettő 1924-ben, közvetlenül Lenin halála után keletkezett, amikor az emlékek még frissek, közvetlenek, élesek voltak – amikor az emléket az emlékezettől még nem választotta el az időnek vonásokat elmosó, sőt tényeket is olykor megváltoztató, helyettesítő ködfüggőnye.

E visszaemlékezések írói, akiket a szovjet irodalom megalapozóinak és mindmáig legnagyobb alakjainak nevezünk: Makszim Gorkij és Vlagyimir Majakovszkij.

Mind a ketten többször találkoztak Leninnel, Gorkijt éppenséggel baráti szálak is fűzték hozzá; mindkettőjüket meg is bírálta Lenin, és mindketten a maguk írói tehetségét latba vetve próbálták meg Lenin **objektív történeti szerepének** valamint **belső, szubjektív világának**, sőt a kettő **összefüggésének** is a feltárását.

A két mű címe is egyforma, azzal a formai különbséggel, hogy Majakovszkij teljesen kiírja, Gorkij pedig az orosz hivatalos használat szerint kezdőbetűire rövidíti Lenin keresztnévét és apai nevét. (Igaz, Gorkijnál ez a cím hat évvel később, a bővített újraközléskor született meg – az 1924. évi közlés felett ez a cím állt: **Az ember**.)

Gorkij: **V. I. Lenin**. Majakovszkij: **Vlagyimir Iljics Lenin**.

Az előbbi a szokványos irodalmi műfajkategóriákba nehezen besorolható írás: adatok, konkrét emlékek nagyjából időrendi felsorolása és szubjektív kommentálása, elemzése, oly módon, hogy mindvégig látjuk az éles határvonalat a tény és az írói továbbfűzés között.

Majakovszkij írásának műfaja a szovjet irodalomtudományban jól ismert **poéma**. Majakovszkij alapvetően, alkatilag lírai költő volt: még szindarabjait és az epikai kategóriába sorolt poémait is dominálónan szövik át a lírai elemek – ezt az állításunkat bizonyítja a **Vlagyimir Iljics Lenin** című költemény is.

Bevezető ismertetésünk után most vizsgáljuk meg, hogy a Leninről szóló emlékirodalom e különösen jelentős, történeti hitelességénél és művészi értékénél fogva egyaránt kiemelkedő két alkotásából hogyan rajzolódik ki Vlagyimir Iljics Lenin alakja.

Mindjárt a két mű kezdetén érdekes párhuzamot figyelhetünk meg: Gorkij is, Majakovszkij is azzal kezdi visszaemlékezését, hogy – mindegyik a maga művészi módján: Gorkij egy száraznak ható súlyos tényközlés után az elkötelezett író szenvedélyes polemizálásával, Majakovszkij viszont az eposz klasszikus műfaji hagyománya szerint kötelező **invokációval**, az **időt** idézve meg – mintegy bevezeti, előkészíti Lenin alakjának megjelenítését. Szemléltessük ezt a két bevezetés párhuzamos bemutatásával:

GORKIJ:

Vlagyimir Lenin meghalt.

Még ellenségeinek táborában is becsületesen elismerik néhányan, hogy Lenin személyében a világ azt az embert veszítette el, „aki valamennyi nagy kortársa közül a legragyogóbban képviselte a zsenialitást.”

A „Prager Tageblatt”, német nyelvű burzsoá lap Leninről szóló cikke, amely tele van lenyűgöző alakja iránti tisztelő csodálattal, e szavakkal végződik: „Lenin még halálában is nagynak, elérhetetlennek és félelmetesnek látszik.”

A cikk hangneméből világosan kitűnik, hogy nem fiziológiai elégedettség váltotta ki, amelyet cinikusan az az aforizma fejez ki, hogy „az ellenség hullája mindig jószagú”, nem az az öröm, amelyet akkor éreznek az emberek, amikor egy nyugtalan nagy ember távozik el közülünk – nem, ebből a cikkből az csendül ki harsogva, hogy az ember büszke az emberre...

A két mű szerkezete – eltekintve a két műfaj, a két írói felfogás és a két-féle cél okozta eltérésektől – némileg hasonló: Lenin halála a befejezés mindkettőben. A két kezdést már egymás mellé állítottuk; a két befejezésben hasonló vonás, hogy mind a kettő a jövőbe tekint, s a Lenin hagyatékából fakadó, világformáló energiát hangsúlyozza. Még az utolsó sorokat megelőző hasonlat is rokon: Gorkij a fáklýáról ír, amelyet „Lenin emelt magasra e tébolyult világ fojtogató sötétségében”, Majakovszkij pedig Lenin örök nyughelyét, a moszkvai vörös-teret, vörös zászlóhoz hasonlítja: „És hirdeti e zászlónak minden redője ismét az élő Lenin szózatát”...

A befejező sorokat ismét egymás mellé állítva idézzük, mert önmagukban beszédesen jellemzik a két mű rokon és eltérő sajátosságait:

MAJAKOVSZKIJ:

O a tudásunk,
a fegyverünk.
az erőnk,
Itt az idő.
Kezdem
Lenin történetét.
De nem mintha
a gyász
már nem volna többé,
itt az idő,
mert a
fájó élesség
már tisztult bánattá lett
és érthetőbbé.
Itt az idő,
Lenin jelszavait
zúgja újra szét a szél.
Hát mi
könny-tócsában
tespedünk?
Lenin
ma is
előbb annál, aki él.

GORKIJ:

Vlagyimir Iljics meghalt,

De élnek elméjének és akaratának
örökösei.

Élnek és oly eredményesen dolgoz-
nak, mint ahogyan senki sem dolgo-
zott soha, sehol a világon.

MAJAKOVSZKIJ:

Sorakozzál délcegen,

proletárok táborát

Éljen a forradalom,

a boldog, közeli győzelem!

Ez

az egyedüli nagyszerű
háború,

melyet valaha ismert

a történelem.

A két mű kezdete és befejezése között két epikai elbeszélést olvasunk. E kettőnek hasonló vonása, hogy mind Gorkij, mind Majakovszkij **Lenin történetét** mondja el: a nagy eltérés pedig az, hogy Gorkij személyes találkozásai fonalára fűzi fel Lenin életének megismerkedésükkel kezdődő egyes epizódjait s az ezekből leszűrt külső és belső jellemzést – Majakovszkij viszont világtörténeti méretekben a lenini eszméket magukban hordozó, létre hívó egész fejlődést, az osztályharcok és a kapitalizmus történetét vázolja fel: korokat és eseményeket a tárgy szerint sűrítve, Marxnál, a párizsi kommünnél elidőzve jut el odáig, hogy leírassa ezeket a sorokat:

... **S az eldugott Szimbirszk**
mindezek folytán

megszült
egy egyszerű kisiút,

Lenint

– majd remek párhuzamban mutatja be Lenin életének **eseményeit és eszméinek kialakulását, harcát, diadalát.**

Ezek tehát a két műben Lenin külső és belső jellemzésének keretei. A továbbiakban Gorkij művét (G.), Majakovszkijét pedig (M.) betűjellel rövidítjük.

Lenin külsejét, mozgását, taglejtéseit, beszédmódját többnyire egy-egy tömör, reális, egyáltalán nem idealizáló jelzővel jellemzik.

Termetéről azt írják: „zömök”, „tömzsi”, „izmos” (G.); fejről: „kopasz” (G., M.), „Mongol típusú arc”, „szókratészi” homlok illetve koponya (G.), „hatalmas” homlok, szeménél „gondolataitól a miénknél sűrűbb a redő”, ajka „a miénknél gúnnyosabb, kemény él”, arca „csontos” (M.), szeme „hunyorog” (M.), egy nyomatékos mondatnál „kacsint” (G., M.) Arcképének látszólag elvont, de igen szuggesztív jellemzése, hogy „kifelé csupa szó”, úgy öltözik szavakba, mint a hal pikkelybe (G.).

S ha találóak, élesen, néhány szóval is sokat mondóan jellemzőek ezek a fizikai adottságokra vonatkozó leírások – olyannyira jellemzőek, hogy a Lenint alakítani kívánó színésznek gondos maszkirozási utasításul szolgálhatnak –, akkor annál részletesebb, találóbb a test dinamizmusának érzékeltetése: a Lenint

ábrázoló színész a maszkírozáshoz használhat fényképet, szobrot, festményt is alapul – a test, a fej, az arc mozdulataihoz, a tekintethez és különösen a Gorkij által annyira kiemelt nevetéshez e művek mondhatni teljes értékű, plasztikus erejű tájékoztatást nyújtanak.

Igy Lenin tekintetének jellemzése: „éles tekintetével végigtapogatott” „éles” szeme „villogott, tűzelt, hunyorgott, kacsintott, gúnyosan mosolygott, haragtól lángolt... csillogása még tüzeesebbé és érthetőbbé tette beszédét”, tanácskozásnál „éles, villogó kormányoszemével” mosolygott, s amikor író-barátjával vitakozva a döntő kérdésre terelte a szót, „éles tekintete még élesebbé” vált (G.). A szem, a tekintet állandóan visszatérő jelzője tehát az „éles”.

Beszédmódjáról „koronatanúnk” ezt vallja: „raccsolt” és „jellegzetes rövid indulatszavának, a „hm-hm”-nek végtelen skálájú árnyalatot tudott adni, a maró gúnytól az óvatos kételkedésig, s e „hm-hm”-ben gyakran csendült meg az az okos humor, mely az élet ördögi ostobaságait kitűnően ismerő, éles látású ember tulajdonsága”, vitákban pedig „éles hangon beszélt, könyörtelenül kinevette, sőt, néha maróan kigúnyolta az embereket” – ilyenkor azonban másnap többnyire „az előző napon kipellengérezett és »megrótt« emberekről szólva, hangjából kicsendült, milyen őszintén tiszteli ezeknek az embereknek a tehetségét és erkölcsi állhatatosságát” (G.).

Lenin rendkívül egyéni, jellegzetes, kifejező arcjátékát, fejmozdulatait, taglejtését és testmozgását is alaposan jellemzi a két mű: „hóna alá tette a kezét, úgy állt”, amikor Gorkij első ízben látta, majd, vallja az író: egyik kezével „homlokát dörzsölve”, a másikkal megrázta az ő kezét, majd mindjárt első beszélgetésük során, Gorkij egy beszámolójánál, először összeráncolta homlokát, majd pedig fejét hátravetve, szemét lehúnyva” kezdett nevetni. A pártkongresszuson Plehanov beeszéde közben „Lenin fészkelődött, hol összehúzódott, mintha fáznék, hol kinyújtózott, mintha melege volna, ujjait bedugta a hóna alá, állát dörzsölte”, megrázta fejét és valamit súgott a szomszédjának, majd „előrehajolt, kopasz feje kipirult, válla rázkódott a hangtalan nevetéstől”: párizsi beszélgetésük során „a reá mindig jellemző lenyűgöző élenkséggel” vitázott, s közben egyszerre csak „felállt, jellegzetes mozdulatával hóna alá a mellényébe dugta ujjait, és hunyorgva, csillogó szemmel lassan fel-alá járkált a szűk szobácskában”, „megállt és cipője talpával a padlón csoszogva, komoran” szólt, majd, „a beszéd felizgatta, az asztalhoz ült, megtörölte izzadt homlokát, hörpintett a a hideg teából” (G.) S íme egy általános jellemzése: „Mozdulatai könnyedek, ügyesek voltak, s kevés de heves taglejtése összhangban állt beszédével”...; de a nagy emberábrázoló író ezt is megfigyelte rajta: „nemegyszer furcsa s kissé mulatságos pózba vágta magát: fejét hátraszegte és vállára hajtotta, ujjait valahová a hóna alá, a mellénybe dugta. Volt ebben a testtartásban valami bámulatosan kedves és mulatságos, győzelmesen kakaskodó, s ilyenkor egész valója örömtől sugárzott, e gyarló világ nagy gyermeke volt, remek ember...” (G.) Majakovszkij a forradalom éjszakáján, a Szmolnijban így „fényképezte le” Lenint: „szinte álmosan lép, megáll, hunyorg”. (M.) Leninről, mint szónokról, később ejtünk szót.

Most külön szólunk Lenin egyéni nevetéséről, amelyet Gorkij „több szögből” is megközelített: első találkozásukkor még csak „különös” nevetésnek tartotta, a kongresszusi vitán, mint már említettük, „hangtalan” volt ez a nevetés, majd amikor az író személyes beszélgetésük során elmondja neki groteszk amerikai ka-

landját, alkalmá nyílik megfigyelni Lenin nevetésének „felépítését” is: „Nem találkoztam még senkivel, aki olyan ellenállhatatlanul nevetett volna, mint Lenin. Szinte furcsa volt, hogy egy ilyen szigorú realista... gyermek módjára könnyesen elfulladva tud nevetni... a nevetéséből fakadt könnyeket törülgetve” immár „komolyan, jóindulatú, szelíd mosollyal” folytatja a beszélgetést. Még mélyebbre hatol Lenin nevetésének elemzésében, amikor Capri szigetén nyílik alkalmá megfigyelni: „Nevetése megnyerő volt, annak az embernek a »szívéből jövő« nevetése, aki bár remekül látja a suta emberi butaságot, és az elme akrobatikus furfangjait, élvezni tudja az »egyszerű szívűek« gyermeki naivitását is”: ezt a nevetést az olasz halász szavaival jellemzi az író: „Csak becsületes ember nevethet így”.

A külső megjelenésben mutatkozó, a szemben, mint a „lélek tükrén” kisugárzó, a mozdulatokban megnyilvánuló jellem általános, legfőbb vonását Gorkij is, Majakovszkij is ebben a szóban összegezi: **egyszerűség**. Gorkij mindjárt első benyomásként szögezi le: „...valahogy túl egyszerű volt, semmi »vezérit« sem éreztem benne”, Majakovszkij pedig ugyancsak mindjárt az első felvillantáskor ezt említi, aggódva, hogy a mauzóleum és a menet protokoll-kényszerűsége eláraszthatja „a lenini egyszerűséget”. Ezért nem frázis, amikor a költő így nevezi Lenint: „...ez a minden emberek közt legemberibb ember”.

Lenin életmódjáról, igényeiről, egészségi állapotáról, időtöltéseiről is érdekes és jellemző részleteket tudunk meg Gorkijtől, meg Majakovszkitól.

Megtudjuk, hogy „nagyon keveset eszik: két-három tojásból rántottát, egy kis darabka sonkát, s felhőrpint egy korsó sűrű barna sört” – persze még az emigrációban, de azután a Kremlben is „restelte megenni azokat az élelmiszereket, amelyeket vidékről kapott elvtársaktól, katonáktól és parasztoktól”, inkább szétosztotta a kapott lisztet, cukrot, vaját gyengék és betegek közt, író-látogatóját füstölt hallal vendégelte meg, a Kreml éttermének kifogásolt működésével kapcsolatban pedig kifejtette, „hogy az ételek ízletes elkészítése mennyire befolyásolja tápértéküket és az emésztést”. (G.).

Bár egész életén át mértékletesen élt, „nem voltak szenvedélyei, a szesz italról, dohányzástól idegenkedett” (G.), mégis „öt is leverte testi szenvedés” (M.), nem is szólva az ellene elkövetett merénylet következményéről, amikor „alig volt ura kezének, és alig bírta mozgatni átlótt nyakát” (G.).

Ilyen testi adottságokkal járta végig a szibériai száműzetés keserves útját, az emigrációs évek hányattatásait, a kalandos utat külföldről forrongó hazájába, a kényszerű bujkálást 1917. nyarán, s tudta mégis, hallatlan belső, szellemi energiától, akaratától fűtve pontosan előkészíteni és megszervezni az Októberi Forradalmat. Hogy mindezek közben miben talált felüdülést, szórakozást, mi kötötte le pihenésében érdeklődését – erről is vall két tanúnk.

Érdekelték a művészetek. Beethoven szonátáit hallgatva – nem akárkinek, hanem a kiváló Issay Dobrovennek az előadásában – rajongva nyilatkozott az **Apassionatáról**, „lenyűgöző, földöntúli”, mondta róla, és – ez már inkább humanizmusára jellemző – büszke volt Beethoven tehetségére, alkotására (G.). Érdekelte a képzőművészet is, Dürerről szóló monográfiát olvasott és büszke volt az orosz művészetre.

Az irodalom persze közelebb állt hozzá, hiszen tudjuk, külön kötetet tesznek ki irodalmi vonatkozású cikkei és tanulmányai. Ezeket jól színezi, alátámasztja mindaz, amit ezirányú kijelentéseiről Gorkij jegyzett fel. Mindjárt első találkozásuk során **Az anya** volt a témájuk, s mikor néhány kifogást emelt a könyvvel kapcsolatban, Gorkij pedig a sietségével mentetgetőzött, Lenin nagyon helyeselte ezt a sietséget és kijelentette: „Nagyon időszzerű könyv”. Ivan Volnijról azt mondta, hogy a könyve nagyon tetszett neki, és már harmadszor intézkedik a szerző kiszabadítása iránt, de üzenje meg neki Gorkij, hogy utazzék el falujából, mert egyszer még megölik... Volnij azóta ismeretlenségbe süllyedt, Tolsztojról és Gorkij Tolsztoj tanulmányáról mondott véleményét sokszor idézik: „... Micso-da óriás! Ez aztán a művész... És tudja, még mi a csodálatos? Hogy ez előtt a gróf előtt nem volt igazi paraszt az irodalomban... Kit lehet Európában őmellé állítani?... Senkit.”

A kezdődő szovjet irodalomról is bírálatot mondott. Gyemjan Bednij verseit – azok lényegét, agitációs jelentőségüket hangsúlyozva – nyereknek, az olvasó után kullogóknak nevezte, Majakovszkijről pedig bizalmatlanul, sőt ingerülten nyilatkozott. Nem tetszenek neki szóújtásai, s Gorkijnak arra az ellenvetésére, hogy Majakovszkij nagyon tehetséges, az időre bízta ennek eldöntését, de mindenképpen kifogásolta, hogy a verseskötetek egész özöne zúdult az olvasókra. A múlt pártjára állt: „Az egész régi forradalmi irodalmat el kell juttatni a tömegeknek, az egészét, ami csak nálunk és Nyugat-Európában van”. Utópisztikus regények helyett is inkább az osztályharc témáit kívánta. (G.)

Érdekes színnel gazdagítja a Leninről alkotott képet, hogy Beethoven és Tolsztoj rajongója létére a könnyű műfajt is élvezte: egy londoni **music-hall**ban a bohócok, artisták láttán „boldogan és a többieket is magával ragadóan nevette, minden egyebet egykedvűen nézett”, sőt még magyarázatot is keresett a bohócok és artisták művészetének lényegére, esztétikai értelmére: „Van ebben a bevett szokásoknak valamilyen szatírikus vagy szkeptikus értelmezése, valami olyan törekvés, hogy ezeket visszájukra fordítsák, kissé eltorzítsák, megmutassák a dolog logikátlanságát. Nyakatekert, de érdekes!” – így jegyezte fel szavait Gorkij, persze emlékezetből.

Kedvelt időtöltése volt Leninnek a sakk. Caprin Bogdanovval ült le játszani, „könnyelműsködött, s amikor veszített, megharagudott, valósággal elszontyolodott, mint a gyerek”, jegyzi fel Gorkij, majd megjegyzi: „még ez a gyerekes elszontyolodása, akárcsak bámulatos nevetése – még ez sem bontotta meg jellemének összefüggő egységét” – Majakovszkij pedig Lenin sakk-szenvedélyéről szólva, hozzáfűzi: „hadvezérnek hasznos kedvtelés”.

Szívesen horgászott Lenin és szeretett sétálni is (G.).

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy Gorkij inkább Lenin „magánéletéről”, Majakovszkij pedig inkább a közéleti emberről vall. Még élesebben jelentkezik ez a különbözőség a szónok alakjának bemutatásánál.

Gorkij tulajdonképpen csak két ízben villantja meg Leninnek, a szónoknak a képét. Mint látványt, ilyennek rajzolja meg: „Kezét előrenyújtotta, és kissé fel-emelte, tenyerében mintegy mérlegre tette minden egyes szavát, kiostálta az ellenfelek mondatait, s ellenük szegezte a maga meggyőző állításait”. Ez a kép

az előre nyújtott kézzel szónokló Lenin azután a szovjet képzőművészetnek lett – nyilván jelentős mértékben Gorkij e szavai után – gyakori témája; legjobb megjelenítése talán a tbiliszi Lenin téren álló szobor.

Ez a fent megjelenített szónoklat még a londoni orosz pártkongresszuson hangzott el; Gorkij a testtartáson és gesztuson kívül Lenin szónoki beszédmódjáról is ír: „Úgy rémlett, rosszul beszél, de egy perc múlva engem is, akárcsak a többiek, magával ragadott a beszéde. Először hallottam, hogy a politika legbonyolultabb kérdéseiről ilyen egyszerűen lehet beszélni. Nem próbált ő szép mondatokat szerkeszteni, hanem minden szavát mintegy tenyerén nyújtotta át, bámulatos könnyűséggel tárva fel a szó pontos értelmét... mindez szokatlan volt, és úgy hangzott, mintha ő. Lenin, nem magától, hanem valóban a történelem akaratából mondaná. Beszédének zárt egysége, nyíltsága és ereje, egész lénye, amint az emelvényen állt – mintha egy klasszikus műalkotás lett volna...”

E konkrét képen kívül szól Gorkij általában is Leninről, mint szónokról: „...az emelvényen állva, fejét felvetve, az elnémult tömeg felé, az igazságot éhező emberek mohó szemébe szórja szabatos, világos szavait”.

Majakovszkijnál látjuk Lenint, amint fiatalkorában a műhelyekben beszél a munkásoknak: „Ugyanazt ezerszer is elmondta, ha nehezen fogott a beszéd, és másnapra egymásba fonta a felnyit szemüek kezét.” Az 1905-ös forradalom elbukását követő „beteg vinnyogást” söpri el Lenin „néhány friss, tömör szóval” majd íme a jól ismert kép: Lenin 1917. tavaszán páncélautón állva, szónokol: „Eltársak! – s az első százak felett ott lebegett vezérlő keze, előre mutatva...” A fellángoló vitában pedig „mint a balta, Iljics szava csap az opportunisták-bogozta csomóra”...

A munkások közt, katonák közt, szószéken, páncélautón álló, szónokló, agitáló Lenin képe Gorkij és Majakovszkij ábrázolásában mintegy betetőzi Lenin külső és fizikai lényének bemutatását. De vajon hogyan érzékelteti két vallomásírónk az indítékokat, cselekvéseinek rúgóit?

Lenin pszichikai adottságai természetesen a testiekkel szemben döntően határozták meg életútját: emberfelettinek látszó erőt adtak neki, hogy képes legyen testi törekénységével, gyengeségével dacolva, szörnyű akadályokkal és ellenfelekkel szembeszállva, a győzelmes forradalom vezérévé emelkedni.

Gorkij is, Majakovszkij is említi mesterkéletlen, szívből jövő érzelmi reagálásait, valósággal „gyermeki” lelkesedését (G.) és izgatottságát, amikor a svájci emigrációban értesül az orosz forradalmi eseményekről (M.). S ez, a mi egyre cinikusabb világunkban naívnak tűnő érzelmi tényező párosul a teljes elvszerűséggel – „még szilárdabbnak, még hajthatatlanabbnak látom...” – valamint a kifinomult taktikai érzékel: „...nyugodt, kissé hűvös és gúnyos volt, ridegen elutasította a filozófiai beszélgetéseket...” (G.).

És milyen lelki fűtőanyag tartotta állandóan frissen, állandóan készenlétben a világmegfordító életre? Az az **egyedülálló tehetsége, hogy képes volt minden helyzetben minden energiáját a felismert feladatra koncentrálni;** „...a kongresszus minden napja új és új erőt ad Leninnek, frissebbé, biztosabbá teszi, beszédei mindennap egyre súlyosabban hangzanak” (G.). Fantasztikus kalóriájú lelki fűtőanyag volt az, amiről Gorkij így ír: „Természetéhez hozzátartozott a szenvedélyesség, ám ez nem a játékos haszonleső szenvedélye volt, hanem Leninnek azt a kivételes lelki frissességét mutatta, amely abban az emberben van

meg, aki rendíthetetlenül hisz tulajdon elhivatottságában, aki sokoldalúan és mélységesen érzékeli a külvilággal való kapcsolatát, s hiánytalanul megértette a katolikus világban neki jutó szerepet: a káosz ellenségének szerepét." Tömörebben: ez a tulajdonság a „harcos optimizmus” (G.).

Energiáinak a felismert feladatra való tudatos koncentrálásához eszköze a magas fokú aszkétizmus. „Hősiességéből csaknem teljesen hiányzik a külső csillogás, hősiessége az Oroszországban eléggé gyakori, szerény, aszkétikus áldozatkészség, a becsületes orosz értelmiségi forradalmár áldozatkészsége, aki rendületlen meggyőződéssel hiszi, hogy a földön lehetséges a szociális igazságosság: annak az embernek a hősiessége, aki az emberek boldogságáért fáradozik, s ezért lemond a világ minden öröméről”. (G.) Önmérséklete” gyakran önsanyargatásig” fokozódott: már említettük, étkezéséről szólva, hogyan osztotta szét az éhínséges időkben neki küldött élelmiszereket (G.). Majakovszkij metaforikusan mutatja be, hogyan végez el Lenin minden szükséges munkát – akár a leggépiesebbet is: „Lenin maga is hol fát, hol vasat cipel, és lyukakat tömög. Acéllemezekből próbálgat, rakat szövetkezeteket, boltokat, trösztöket...” Válla a felismerés és koncentráció okozta bajokat, hiszen a „sok bölcsesség sok bajt okoz” (G.). Aszkétizmusa megkeményítette Lenint: még a legnagyobb nélkülözések idején is „mintha nem érezte volna e körülmények súlyát és a polgárháború vérvihara által alapjában megrendített élet riadalmait” (G.). Az is hozzátartozott aszkétizmusához, hogy „túl keveset törődött önmagával ahhoz, hogy magáról beszéljen másokkal, lelkének titkos viharairól úgy tudott hallgatni, mint senki más”. (G.)

Vele született és aszkétizmusa által továbbfejlesztett pszichikai tulajdonsága volt Leninnek, hogy óriási ismereteit és politikai érzékét a jövő fejlődésére irányítva tudott **előre látni és tervezni**. Tudjuk, hogy az Októberi Forradalom legkedvezőbb időpontjának meghatározása és a Szovjetunió évtizedes útjának kijelölése mind az ő műve volt; előrelátó, tervező képességét Gorkij és Majakovszkij is több ízben kiemeli. Helyenként inkább ösztönösnek érezzük ezt az előrelátást; így Gorkij két olyan esetről is tesz említést, amikor Lenin azt mondta valakiről, hogy „velünk tart, de nem a mi emberünk”, egy harmadik esetben pedig így jellemezte előtte valakit: „Afféle talpnyaló. És bizonyára csirkefogó. Egyébként most láttam első ízben, lehet, hogy tévedek”. S nemcsak az első két esetben derült ki, hogy Lenin jól megérezte a két ember belső fenntartásait, hanem a harmadik esethez is ezt fűzi hozzá Gorkij: „Nem, nem tévedett: az az ember néhány hónappal később teljes mértékben igazolta a Lenin adta jellemzést.” E képességéről azonban átfogóbb méretekben is tanúságot tett Lenin: „Messzi előre látott, s a tizenkilences-huszonegyes évek szerepéről gondolkodva és beszélgetve, gyakran és csatlakoztatlanul megjósolta, milyenek lesznek ezek az emberek néhány év múlva...” (G.) Majakovszkij két jelenetet vetít elénk: ez elsőben a tizenhét éves Lenin megfogadja, hogy kivégzett forradalmár-bátyját felváltja a harcban és bizonyossággal állítja, hogy győzni fog – a másodikban az Októberi Forradalom éjszakáján „elméje számbavett száz kormányzóságot, terhes volt másfél milliárd lélekkel. Ő aznap éjszaka mérlegre tette az egész világot...” S olvassuk Majakovszkijnál Lenin e kivételes képességének egy igen költői megfogalmazását: „Ő az egész Földet egyben tekintette, látta azt is, amit az idő eltakar”.

Lenin humanizmusa.

Ez több, mint pszichikai adottság, több, mint taktikai érzék, más, mint az az askétizmus vagy az előrelátó képesség. Ez meggyőződése, minden politikai céljának, taktikai húzásának alapja.

Világméretű terveinek és személyes kapcsolatainak összhangját mutatja Gorkij tapasztalata, hogy „fáradhatatlan érdeklődést tanúsít a világon minden iránt, s lenyűgözően szelíd az emberekkel”. Elismeréséből kijutott azoknak is, akik „nem dicsekedhettek személyes rokonszenvével” (G.) Ha Gorkij egy-egy túlkapas ellen kérte segítségét, nem fordult elő, hogy „elutasította volna”, s úgy tapasztalta, hogy azoknak is segít, „akiket ellenségeinek tart”, ha pedig harcostársairól volt szó, „szinte kitalálta életüknek még legapróbb kellemetlenségeit is”; Majakovszkij pedig költői hasonlatokkal jellemzi Lenin humanizmusát: „Kemény, de nem mint egy keleti zsarnok, aki eltípor a diadalszekérrel. Ő társához emberi-kedvesen hajolt. Ő az ellenséghez vasnál keményebben ért el.” Kiemeli Gorkij, hogy „vigyázva cirógatta a gyermekeket, különösen és féltő mozdulatokkal” – nem teatrálisán, a tömeg, vagy a fényképezőlencse nyilvánossága előtt, hanem Moszkva környéki lakóhelyén, Gorkiban sétálgatva: s kiemeli azt is, hogy már mint a hatalmas ország vezetőjének, elismerten legnagyobb koponyájának is, az emberekkel való bánásmódja „szívből fakadó” figyelmesség volt, „az egyenlő emberek egymás iránti szeretete”. Lelket öntött az emberekbe, mert az volt a véleménye, hogy „a hangulat nagyon fontos” (G.). Tette ezt már fiatalkorában, helyi méreteken is: „Kovácsműhely mélyen oktatni nem restell: a gazda egy petákkal többet hogyan fizet? Mit tégy, ha megüt a mester? Hogyan kaphatsz tőle egy kis tea-vizet?” (M.)

A személyes kapcsolatokban közvetlenül, egyénileg megnyilvánuló humanizmus fölött mindig éltető napként fénylett a tömegek, az egész emberiség szolgálatának, sorsa megjavításának, felemelésének nagy, átfogó humanizmusa. Gorkij leír egy esetet, amikor közbenjárt Leninnél egy tudós, volt tábornok érdekében, s Lenin, hogy „restelkedő örömét leplezze, irónia mögé” rejtve érdeklődött a tudós közérdekű munkájának eredményessége iránt, egy más esetben pedig ugyancsak tréfás hangon mondta: „Mi minden orosz és európai Arkhimédészt magunk mellé állítunk, egyiket a másik után, s akkor a világ, ha akarja, ha nem, kifordul sarkaiból!” (G.). Gyűlölte a szenvedést. „Egyetlen olyan emberrel sem találkoztam, senkit sem ismerek, aki annyira mélyen és erősen gyűlölte, utálta és megvetette volna az emberek szerencsétlenségét, bánatát, szenvedését, mint Lenin” – írja róla Gorkij, felhíva figyelmünket, hogy ennek éppen Oroszországban volt különös jelentősége, ahol egy évszázadokon át öröklődő messianizmus, a szenvedésnek valóságos kultusza ülte meg a lelkeket. Lenin ezzel szemben orvosolhatóaknak látta a bajokat, „lángolóan hitte, hogy a balszerencse nem a lét kiküszöbölhetetlen alapja, hanem olyan nyavalya, amelyet az emberek kötelesek és képesek is eltávolítani maguktól” (G.). Emlékezetből idézte Gorkij Leninnek – nyilván többször is hasonló formában hallott – szavait: „Mi magunkra vállaljuk a nép talpraállításának kolosszális munkáját, azt, hogy a világnak megmondjuk az élet teljes igazságát, a népnek megmutatjuk a rabságból, a nyomorból, megaláztatásból az emberi élethez vezető egyenes utat.”

Ez volt Lenin humanizmusának legfőbb célja.

Vlagyimir Iljics Leninnek, az Októberi Forradalom előkészítőjének és vezérének, a szovjet állam megalapítójának, a nagy filozófusnak két nagy író-kortársa által megrajzolt képét mutattuk be.

Művészien szuggesztív, éles vonásokkal vázolja fel Gorkij és Majakovszkij a Lenint jellemző testi és lelki vonásokat, céljait, cselekvésének rúgóit. S bár ezeken a részleteken meg a két írásmű epikai szövetén kívül rendkívül érdekes lírai részekkel is találkozunk a **V. I. Lenin** című visszaemlékezésben, meg a **Vlagyimir Iljics Lenin** című poémában – a szerzők és Lenin személyes találkozásainak dokumentumaival, továbbá Gorkij és Majakovszkij spontán lírai megnyilatkozásaival –, mindezek azonban csak közvetve, áttételesen jellemzik a két írásmű közös hősét, Lenint. Érdekesesek ugyan, de a kép nélkülük is teljes.

Teljes, éles, találó. Ezért véljük úgy, hogy aki a bevezetőnkben említett nagyszámú visszaemlékezést, Lenin különféle nemzetiségű, sokféle rangú és rendű kortársának feljegyzéseit végigtanulmányozza, az sem kaphat jobb, pontosabb (legfeljebb szélesebb, de a betűtömeg fárasztó hatása folytán szétmosódóbb) képet Leninről.

Viszonylag kevés vonással éles képet rajzolni: ezt a modern módszert használta mind Gorkij, mind Majakovszkij...

Dokumentációs szövegünkben Gorkij prózáját idéztük többször, most Majakovszkij költői szavaival zárjuk áttekintésünket. Majakovszkij, mint annyi más művében is, az eljövendő időkhöz keres kapcsolatot:

S ki akkor

visszanéz

jövők távlatából,

Lenin feje lesz az

első,

amit lát...

Nemes Dezső

A lenini eszmék ereje

Kossuth Könyvkiadó 1970.

Leninre emlékezünk. 1970-ben ünnepeljük születésének századik évfordulóját. „Kevés ember élt a Földön, akinek emlékét a népek olyan mélyen a szívükbe zárták, mint az övét. Személyisége és életműve iránt a népek tisztelete, mint a világot átformáló forradalmi erő, egyre nő.”

Lenin neve ma is egyet jelent a nemzetközi munkásmozgalommal. Korunk feladatainak megoldásában, szándéka-

inkban és cselekedeteinkben választóvázat jelent, hogy a történelem által felvetett kérdésekre Lenin útján haladva akarunk-e válaszolni. „Leninre, az ő hatalmas életművére emlékezve figyelmünk egyben azokra a kérdésekre és feladatokra irányul, amelyek ma állnak pártjaink, országaink, s az imperIALIZMUS ellen küzdő összes népek előtt”.

Lenin születésének évfordulóját legméltóbban eszméi, politikai hagyatékának minél igazabb feltárásával ünnepelhetjük. Az élő Lenin tisztább megismerését, a leninizmus alapkérdéseinek és erejének világos, egyszerű, s ugyanakkor árnyalat megismerését segíti elő Nemes Dezső: **A lenini eszmék ereje** című alkotása.

A kötet pontos, tudományos fogalmazását mesterien ötvözi a Leninre emlékezés szinte szépirodalmi ihletésű ünnepélyességével. Az érzelmileg fűtött emlékezés megrajzolja Lenin életútjának elméleti politikai vonatkozásban legszámottevőbb szakaszait, s a történelmi kor jellemzőinek leírásával Nemes Dezső kiemeli a lenini életmű mind a mai napig legaktuálisabb tanításait. A szerző határozottan jelzi szándékát: Lenin eszméinek segítségével győzelemre vinni korunk osztályharcát. „Bizonyos, hogy a lenini jubileum, a kommunista világmozgalom e jelentős eseménye, Lenin eszméinek és politikai örökségének mélyreható tanulmányozása és fokozott hasznosítása hozzájárul a vitatott kérdések és feladatok teljesebb tisztázásához. Ez pedig a kommunista pártok további eszméi fejlődéséhez, a kommunizmus újabb térhódításához vezet.”

Napjaink a nemzetközi fejlődés szempontjából legfontosabb kérdései közül Nemes Dezső a két világrendszer harcának a szocialista rendszer fejlődésének és a leninizmusnak összefüggéseit emeli ki.

Az imperializmus katonai fölényének megszűnésével a kapitalista és szocialista tábor közötti gazdasági verseny rendkívüli fontosságot kapott. A szocialista országok gazdasági fejlődése a szocializmus világméretű győzelmének egyik fő forrásává vált. A szerző történeti példákkal bizonyítja, hogy a gazdasági fejlődés hosszabb távon egyértelműen a szocializmus elsőpró erejű diadalának irányában hat, s ez a gazdasági fejlődés a politikai erőviszonyok további eltolódásának alapfeltétele.

A szocialista gazdasági fejlődés lenini elképzelése szerves része a lenini békepolitikának. „Az új világháború elkerülhetőségének lehetősége már létrejött, de a háború kirobbantásának lehetősége még nem szűnt meg.” Nemes Dezső

érvelésében a lenini békepolitika aktualitásának bizonyítását a nemzetközi helyzet sokszínű bemutatásával, értékelésével teszi meggyőzővé. A történeti és napjaink nemzetközi problémáit tükröző példák szerves egésszé ötvöződnek, s az olvasóban a békéért folytatott harc fontosságának tudatát erősítik. A III. világháború elkerülésének fontos feltétele az erőteljesebbé váló szocialista tábor országainak imperialista-ellenes egysége — a szocialista világrendszer — mint önálló államok rendszere. „A szocialista nemzetek és államnak egyenjogúságát szocialista tartalmúvá teszi a kölcsönös testvéri segítség és a szoros összefogás az imperializmus elleni harcban és az új társadalom építésében.” Napjaink egyik legnehezebb politikai kérdése, ugyanakkor a lenini forradalmiság próbaköve a szocialista országok számára a — sok esetben a kapitalista fejlődésből örökölt, gondokat rejtő — pillanatnyi nemzeti érdek és a proletárinternacionális elvnek következetes betartását igénylő közös érdek egyeztetése. Az érdekegyeztetés legfőbb területének. KGST-n belüli integrációs törekvéseknek különösen nagy teret szán a szerző. Az együttműködés lehetőségeit és eredményeit konkrét példákkal bizonyítja. A szocialista integráció szükségességének bemutatása kapcsán kiemeli az integráció szerepét a kis országok közös gazdasági problémáinak szocialista talajról történő megoldásában.

Nemes Dezső: A lenini eszmék ereje című munkájának második része a leninizmus magyarországi fejlődésének, a forradalmi küzdelem néhány magyar tanulságának összefoglalása.

A magyar forradalmi munkásmozgalom nemzetközi összefüggéseinek vizsgálatában a szerző mintegy folytatja, elméletileg összegezi, didaktikailag finomítja a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50 éves évfordulója alkal-

mából. „Az 50 éves Szovjetunió és Magyarország” című tanulmányában követett feldolgozási módot. A történeti hangvételű feldolgozás kristálytisztán jelzi a magyar munkásmozgalom történelmének napjaink számára is fontos és aktuális politikai vetületeit. A magyar munkásmozgalom történeténete is bizonyítja a lenini eszmék megvalósulásának gyakorlati lehetőségét, s ugyanakkor a lehetőség megvalósulásának sokoldalúságát. Nemes Dezső a két ünnep tartalmának közös jegyei alapján építi be a lenini eszmék győzelmét bi-

zonyító Lenin-centenárium kapcsán kifejtett gondolatmenetébe a hazánk felszabadulásának 25 évvel kapcsolatos legfontosabb és legaktuálisabb tanulságokat.

„Lenin nevétől elválaszthatatlan az a küzdelem is, amely Magyarországon folyik a szocialista forradalom teljes felépítéséért, tanításai érvényesülnek a mindennapi tevékenységben és minden nagy győzelemben, amelyet a magyar nép a szocialista építésben kivívott és amit el fog érni.”

Horváth Istvánné

Polgár István

Hazug kert

Napról-napra kékebb a szilva,
híznek a pulik,
gazdagodnak a méhek,
dió csörren a cementlapra hullva.

Mennyivel dúsabb s tágasabb e kert, mint
gyermekkorom kertje volt.

Leng-ring,
s bokraiba rejtve alakod,
komolytalan játékokra csábít.

Ülök, plédbe burkolózva állig.

Nem vagy a kertben,
bokrai hazugok.

Elnyertem, amit nem akartam,
s elveszítem, mit már akarok.

Ádám és Éva

- Elszánt napjaim menthetetlen
megsemmisültek,
csontjaim
beleroppantak a gátszakadásba,
lábam előtt sárba taposott kalászkok.
Láng, szívdobogás, vér muzsikája után
hideg a homlok, s kihűlt a verejték,
szavak üszke a sárgult lapokon,
mankóra roskadt magabiztosságom.
- A Nap s Hold megvan, mondd hát, mi veszett el?
Elveszett-e egyáltalán valami?
- Fehér halántékom, mint tejüveg égő,
bevilágítja a magány éjszakáját,
bódult lepkék sérült szárnya verdes.
Elmenekülnék kötömb-hallgatásba,
világűrbe küldött rakétában töltet,
várnék feszes ajkkal,
nem nyúlnék a fékhez.
- Csákánnyal zúznám kötömb-hallgatásod,
a feket helyetted én megrángatnám.
Vedd észre, öklöm melleden dörömböl,
vedd észre, kezem kezéd után nyúlt ki,
aki erős, abba kapaszkodom!

Rokkant a parkban

Most megpihen a befirkált padon —

dzsungelciben járt az orv halálnak.

— Bizony, Willie, én nyargalnék utánad,

de, látod, ez a sebhely fáj nagyon.

A kis kölyök szemében száncalom.

De hívják már, füttyülnek, kiabálnak,

s már ott is hagyta — építi a várat,

emelkedik a tornyos, lágy halom.

Labdát talál egy fonnyadó bokornál,

Az ember indul, tétován botorkál.

kipiszkálja, sután beléjerúg,

de majd lerogy a sújtó fájdalomtól

— egy sárga arcot lát, min vér, korompor,

és szégyen marja. Marja, mint a lüg.

Találkozás

Kisímitottad kérgesedő arcom

s feltámasztottad halottaimat

azóta tudom mit csinálok

azóta tudom merre lépek

kicsapódott csepp a mindenségből

a mindenséggel újra egy vagyok

Asszony, feketében*

Amikor belépett a Nagy-portára, Kondás Istvánnak kezdett valami nem tetszeni. Merő egy láрма volt az udvar, a disznó visított, mintha nyúznák, a baromfióban a tyúkok veszettül marakodtak. Nyolc óra elmúlt és ezek még mindig ágyban lennének? Megszaporázta lépteit. A konyha tárva-nyitva. Belesett. Mindkét szoba ajtaja nyitva.

Beszólt:

— Jancsi! Itthon vagytok?

Semmi válasz.

Erősített hangján:

— Erzsi! Itthon vagytok?

Csend.

Keresztülfutott a konyhán, be a hátsó szobába, úgy tudta, ott laknak. Az ágy vetetlen. Átrappolt a másikba. Ijedten torpant meg a küszöbnél. Erzsi, talpig feketében, lábán fekete harisnya, cipőben fekszik a dunnákon. Hozzáugrott. Megfogta a kezét. Nagy kő esett le a lelkéről. Erzsi keze meleg volt, sőt túlmeleg, szinte égette ujjait.

— Erzsi! mi van veled?

Az asszony motyogott valamit orra alatt.

— Beszélj hangosabban! Mi történt veled?

Erzsi kinyitotta szemét, törődött, beteg nézése volt, úgy tűnt, csak néz, de nem lát.

Kondás megfogta a vállát, rázogatta.

— Az ég szerelmére, Erzsi, mondd meg végre, mi van veled?!

— Az a bitang. — sutogta az asszony — az a gazember, megcsalt, összeállt azzal a ringóval.

Kondás István orrát romlott italszag csapta meg.

— Miket beszélsz?! — hüledezett a férfi — Ne bolnodulj már meg, Erzsi, kihozol a béketűrésből. Kivel állt össze?!

— Annussal, Kovács Annussal. azzal a . . .

— De hiszen etetni se jött. Hallod, Erzsi?! Etetni se jött!

— Biztos megszöktek.

Kondás kiszaladt az udvarra. Hirtelen megállt. Erzsi be van rúgva, nem vitás. Ne csináljunk feltűnést, másnak is szemét szúrhat, hogy valami nincs rendben a Nagy-portán: Kieresztette a tyúkokat, magot vetett eléjük, vizet töltött nekik, majd a disznónak is lökött, és már rohant is Annushoz.

Mert esett, Annus otthon maradt, mosott, közben dalt döngicsélt. Ugyancsak meglepődött, amikor meglátta Kondást.

— Hát téged meg mi szél hozott ide?

— Semmi. Erre jártam, hát beugrottam.

* A kisregény befejező része

— Akkor ülj is le nálam, nehogy elvidd az álmom!

Kondásnak majd kiesett a szeme, úgy figyelt. Annus benyitott egyetlen szobájába. Az ágy bevetve

— Mondd, Annus, Nagy Jancsit nem láttad? — kérdezte Kondás olyan zavart hangon, hogy Annus elképedt.

— Megbolondultál, Pista?! Mit keresne nálam Nagy János?!

— Nem akartalak megbántani. — szabadkozott Kondás — Felejtsd el, amit kérdeztem! — Felszökött helyéről — Már megyek is. Ne haragudj! Kihátrált a konyhából.

Erzsit még mindig ugyanabban a helyzetben találta. Erőnek erejével felültette.

— Erzs! Az istent az anyádba, már csakugyan! — káromkodta el magát

— Tartsd magad, a szentségedet mert kirázom belőled a lelkedet!

— Hagyj engem békén, meg akarok halni! — dűnnyögte Erzs.

Kondásnak kiszaladt a száján:

— Jancsi halt meg, te szerencsétlen!

— Mi?! — tárult kerekre az asszony szeme — Mit mondtál?!

Erőtlen teste hirtelen megmerevedett, s mielőtt Kondás elrántotta volna a fejét, arcán ütés csattant, ököllel ütött.

— Hazudsz! — sikította Erzs — Hazudsz! — ismételte vészes hangon. Egész testében remegni kezdett.

Kondás, lenyelve az ütésgerjesztette felindultságát, sietett visszaadni Erzs hitét.

— Voltam Annusnál. Annus otthon volt. Még az ágy alá is benéztem. — hazudta szemrebbenés nélkül — Jancsi sehol. Annus még fel is húzta az orrát, hogy miért nála keresem az uradat.

— Hol lehet? — meredt maga elé Erzs, visszasüllyedve deliriumos hangulatába. Hirtelen lepattant az ágyról, mint aki mindent megértett. — A kútban! Nézd meg a kútban. A padon! Felakasztotta magát! Mert megátkoztam! Jaj, jaj, jaj! — vijjogta eszelősen — Szaladj, még él. Siess! Rohanj!

Kondás rémülten iramodott a kúthoz. Belenézett, majd lekapcsolta a hosszúnyelű csáklját a diófáról és belekotort. Aztán rohant fel a padlásra, utána ki a csűrbe.

— Nincs, Erzs, sehol sincs. De te légy nyugodtan! Hozd rendbe magad! Megyek a tanácsra.

Nem ment, szaladt egyenest az elnökhöz.

— Ide hallgass, Imre!

— Beléd meg mi ütött, Pistu, ki bántott?

— Ne azt kérdezd! Nagy Jancsit nem láttad?

— Nem, mi van vele?

— Az éjszaka eltűnt.

— Biztos valamelyik vónkisasszonynál van.

— Egy tanácselnök ne beszéljen így! Már mindenütt kerestem.

— Tudok, amit tudok. — legyintett Kicsi Imre. És elmondta, mit tud.

— Marhaság! — Kondás kezdett dühbegurulni — Most beszéltem a feleségével, egy szó sem igaz az egészről.

— Hát akkor annak az asszonynak elmentek otthonról.

— Intézkedj, Imre! — csattant fel Kondás — Itt valami nagy disznóságot érzek. — Gyorsan hadarva elsorolta, mit csináltak tegnap Nagy Jancsival, s hogy este áldomást ittak, és úgy tízenegy felé indult el az ólból.

Kicsi Imre megrémült.

— Nagy Jancsi mindig az Alsóhidnak szokott járni. Beesett, biztos beesett Várj, telefonálok Lombárnak! — Vette a kagylót, tekert a telefonon — Kicsi vagyok! A rendőrséget tessék adni! Te vagy az, Lombár elvtárs? Nagy Jancsi eltűnt az éjszaka, gyere gyorsan. Az az érzésem, beesett a Kis-Hernádba. Tudod, ő mindig az Alsóhidnak szokott hazajönni.

— Én megyek előre — kiáltotta Kondás.

Felkapott a hivatalsegéd kerékpárjára és mint a kilőtt golyó. Mire a két hivatalos személy kiért motorkerékpárral, ő már vetkezett.

— Ha beesett, a biciklijének itt kell lenni — mondta.

A hídnál a víz mély volt, talán három méter. Lebukott egyszer, lebukott kétszer, és már hozta is a kerékpárt.

A három férfi megrendült a látványtól. Nézegették a hidat, benéztek a híd alá. — Értem — morogta a rendőr. A front idején a szovjetek hozták rendbe a hidat, s az oszlopokat merevítő gerendákkal kötötték össze.

— Pistukám! — szólt a rendőr Kondásra. — Ha már ugysis ott vagy, nézd már végig a gerendákat, nem találász-e rajtuk hajcsomót, vagy valamit. Semmi.

A rendőr és a tanácselnök elindultak a folyó szélén. Kondás magára kapkodta ruháit, követte őket. És az egyik kanyarban, a kavicsos fűvényen ott feküdt Nagy János, fején éktelen zúzott seb, melyből még most is szivárgott a vér.

Óra nem telt bele, ott volt a mentő. Amikor beért a faluba, megszólaltatta szirénáját. Egy asszony ugrott eléje, hajszálon múlt, hogy nem gázolták el. Az asszony odarohant a kocsizhoz és torkaszakadtából ordította

— Hol az uram? Adják elő az uramat!

— Asszonyom, legyen ésszel! — pattant ki a sofőr a kocsiból.

— Menjen előlünk, súlyosan sebesült emberért megyünk.

Akkora odaért Kicsi Imre

— A tanácselnök vagyok — mutatkozott be — Ennek az asszonynak a férjéről van szó. Engedjék beülni, és én is önökkel szeretnék tartani!

— Üljenek be! — szólt ki az orvos.

A tanácselnök odasúgta az orvosnak:

— Doktor úr. Ez az asszony nem fogja kibírni, tessék valami nyugtatót adni neki!

Az orvos megkocogtatta az ablakot. Az autó megállt.

— Asszonyom, engedje meg, hogy egy injekciót adjak, nyugtatót.

/ — Tartogassák az uramnak — mondta meglepően csendesen Erzsi. — Akármilyen van vele, ki fogom bírni.

Arca megkeményedett.

Az orvos intett, hogy mehet a kocsi.

— Miért ide hozták ezt az embert?! — szitkozódott a kis járási kórház főorvosa, amikor megvizsgálta a beteget — A temetőbe kellett volna vinni.

Intézkedett, készítsék elő a műszereket, majd kiment a folyosóra. Egy talpig feketébe öltözött asszonyra esett pillantása.

— Ön a beteg hozzátartozója?

— A felesége vagyok — mondta Erzsi csendesen, majdnem reménytelenül. Hirtelen az orvos szeme közé vágott tekintetével — Nekem ennyivel van ennyim, főorvos úr. Mentse meg az uramat! Ha meghal, vele halok.

— Most el kellene hagynia a kórház területét — javasolta a főorvos bizonytalankodó hangon — Tudja, kedves, műtét közben zavarja az embert. . . Megérti, ugye? No, menjen szépen, sétáljon egyet a városban, és délután jöjjön vissza! Bár nincs látogatási nap, intézkedem, hogy beeresszék.

— Jó, elmegyek — mondta tétován Erzsi.

A templom, ahová betért, talán egy kilométerre lehetett a kórház-tól. Útközben az időt mérte magában. Már pucérra vetkőztették. Már hasra fektették. Most kötik le kezét-lábát. Most. . . most. . . Erősen tartania kellett magát, nehogy hangos jajveszékélésbe fogjon a népes utcán. El, el az emberek szeme elől, Isten színe elé, gyorsan, gyorsan! Lelkének emésztő gondját csak vele oszthatja meg.

A templom üres és hűvös volt. A dohányszínre aszott padsor között lármásan csattogott vasalt cipője. Az oltár előtt lerogyott, valójában nem térdelt, hanem feküdt, összekulcsolt kezét a szentély felé nyújtva.

— Én Istenem! — jaidult fel vérző kétségbeeséssel — Átkom megfogant. Visszavonom, mindent visszavonok. Vedd le verő kezedet uramról, én egyetlen emberemből, és tedd rám, nyomoríts meg engem! Vérem tobzódása elvette eszemet. Büntess engem, őt hagyd meg, hozd vissza nekem az élők sorába. Ha meghal, meghalok. Ne vedd el szeme világát, hagyd meg füle hallását, gyönyörködhesen teremtet világodban! Alázatos szolgálja leszek, ahogy rendelték szent törvényeid, se szóval se tettel bántani nem fogom. Segítsd az orvos kezét, hogy uramat megmenthesse, fogd vissza a lelkét, mit te adtál neki, maradjon. Értsd meg, Teremtő Atyám, bűnöm sziklája alól kiáltok hozzád, nekem senkim sincs, csak ő van, s ha ő nincs, vedd vissza az én lelke-met is! Siettél átkomat megfogadni, most könyörgésem előtt nyisd meg fü-leidet, küldd szent angyalaidat, vigyázzák az orvos kezét, gyógyítson az a kéz, ne öljön! Ő most születik. . .

Órák teltek el, s Erzsi ugyanabban a testhelyzetben feküdt az oltár előtt, meg se mozdult. Többien is betértek a templomba, de amikor meghallották az ismeretlen fekete asszony furcsa beszédjét istenével tétován keresztet vetettek és siettek elhagyni a templomot.

Amikor Erzsi megjelent a templomajtóban, be kellett hunynia szemét. A borulás eloszlott, szinte hangja volt a zuhogó napfénynek.

Az eleven élet lármásan, vaskos realitásként vette körül, hullámai mosogatták szomorúsága szikláit. Kezdek eszébe ötleni a lét hétköznapi tenni-valói, felrémlt az otthon, a tárvanyitva hagvott ajtók, a bugyelláris a fehér-neműek alatt, a tyúkok, a disznó, talán a villanyt is úgyve hagyta, azok a piszkos tyúkok megint bemennek a konyhába, felrepülnek az asztalra. Mindez azonban csak röpke fény volt a való világból, jött, pillanatra bevilágította a lét dolgait, s már ki is hunyt, mint cikkanó villámfény koromfekete éjsza-

kában. De a szomorúság kietlen éjszakájában eltévedt vándornak sok, igen sok villámfény kellett volna ahhoz, hogy visszataláljon az élet megszokott ösvényére.

Erzsit a sírás fojtogatta. Még sose érezte magát ennyire szerencsétlennek. Ura talán már nem is él, s ráadásul szegényen fektetik sírjába, szegényből hengergetnek rá követ, mely az ő sötét vízióiból vált ki. Annyira kétségbe volt esve, hogy kívánta, bárcsak halna meg a téeszelnök, halna meg mindenki, aki eddig tud valamit az ő féltékenységi rohamáról, hogy ne terjedhessen tovább hullámverése. Megállt az utcán, tenyerével elfedte arcát, de mert már is szolongatták, — Mi baja, jóasszony, segíthetek? — sietve tovább indult, nem törődve vele, hogy a járókelők utána forgolódnak. Ép eszem, el ne hagyj, jajdult fel rimánkodóan. Lám, a sors, melynek ő indította meg rettenetes partszakadását, mennyire kimutatja foga fehérét, rosszra rosszat halmoz. Hiába, a baj nem jár egyedül! A mendemondák elindultak, felverik a lelkekből a gonoszság furiáit, és mire az ember észbekap, összezsapnak feje fölött a hullámok. S mire Erzsi a kórház elé ért, már nem is tartotta olyan rettenetesnek, ha Jancsi meghalna. Menne utána. Tisztességgei eltemetné, kivenné az összes pénzt a takarékból, s a legszebb sírhelyet csináltatná, márványköbe vésetné: Itt nyugszik Nagy János és neje született Juhász Erzsébet. Béke poraikra. . .

Erzsi tehát lélekben eljutott a megsemmisülés gondjáig. A tegnapesti elszánás játék volt csupán, bosszúálló kacérkodás a nem-lét távlataival, melyet beragyogott a megtorlás édessége és az erkölcsi felmagasztosulás illúziója. A tévedés bizonyossága mindezt elsöpörte, az önvigasztalás fogódzói végérvényesen elszöktek lelkéből. Ő a bűnös, egyedül ő, átkait meghallgatta az ég, s mert a tévedés ingoványára alapozta ítéletét, önéki kell elsüllyednie, immár menthetetlenül.

A portás nem engedte be. Erzsi hivatkozott a főorvos úrra. A portás is a főorvos úrra hivatkozott.

— Asszonyom, férje még mindig nem tért magához, s a főorvos úr arra kéri, egyenlőre ne háborgassa. Jöjjön talán holnap!

— Legalább hadd nézzem meg!

— Kérem, nem engedhetem be. Ne akarjon nekem rosszat, asszonyom! Ha felmegy és a főorvos úr meglátja, én iszom meg a levét, az állásommal játszom

— Akkor lefekszek ide! — Erzsi a földre mutatott, olyan mozdulatot téve, mintha máris hanyatt akarna dőlni a felázott talajon.

A portás ismerte az embereket. Mennyi mindent megélt már itt, miként ő szokta nevezni, „az élet és halál kapujában”. Látott megőrült férjet, aki bicskát rántva rontott be a kórházba, hogy felnyársalja „a bitang orvosokat, akik csak azon segítenek, aki pénzt nyom a markukba.” És látott meghibbant asszonyt is, akit a kapuban kaptak el, ölében halott gyermekével, haza akarta vinni. Pillanatig sem kételkedett benne, hogy ez az asszony beváltja ígérését.

— Mondják meg, ha meghalt, kibirom! — Erzsi a kapu rácozatába kapaszkodott. ékalakú arcát két vasrúd közé szorította, úgy szolongatta a portást. Hangja élettelenül kongott, olyan kísértetiesen, hogy a portást kiverte a veríték.

A kapus könyörgésre fogta a dolgot:

— Értse meg, asszonyom, az állásommal játszom, két gyermekem van.

— Szóval nem enged be? Akkor legalább adjon egy követ a fejem alá, megszoktam a párnát.

A portás rémülten rohant be a portásfülkébe. Telefonált.

— Tessék — nyitotta meg a kaput —, de ne csináljon cirkuszt!

— Nem fogok cirkuszt csinálni — válaszolta Erzsi.

Amikor felért a lépcsőn, két fiatal orvos szegődött melléje, jobbról-balról.

Kioktatták:

— Nem nyúlhat a beteghez, szólnia sem szabad, csak éppen megnézheti. A főorvos úr egyetlen percet adott. Viselkedjék, ahogy kívánjuk! Ne csináljon cirkuszt!

— Nem fogok cirkuszt csinálni — ismételte Erzsi, immár némi méltatlankodás keveredett hangjába, hát azt hiszik ezek, ő nem tud viselkedni kórházban. . .

És amikor a két orvos rámutatott egy valószínűtlen hófehér, gézből gyúrt labdára és mondták, ez az ura, szájára tapasztotta kezét, hogy ne sikoltson. Csak az orra és szája látszott ki belőle, abból is csak annyi, hogy Erzsinek nem kis erőfeszítésbe került visszakövetkeztetni Nagy Jánosra, a délceg fér-fira, az ő hitves urára. Meredt szemmel nézte a gömbölyded pólyát, majd a pihés plédet, mely mögött kirajzolódott a mozdulatlan test domborműve. Hogy-hogy nem, a mozdulatlanság merő ellentétéként, Jancsi eleven robbanékony-sága lendült benne lüktető képsorrrá. Az első bál esküvőjük után, a fergeteges csárdás, Jancsi izmos karjában repülni érezte magát, lába alig-alig érte a földet, minduntalan felkapta pörgetés közben, és neki esze ágába se jutott, hogy féljen, hogy el is vágódhat a szédületes forgásban.

Hogy bámulták őket, az emberek a szemük majd kiesett, s amikor vége volt a táncnak, önkéntelenül csapódtak össze a tenyerek. És Jancsi mit sem törődve a sokadalommal, ölbe kapta őt, és még mindig pörögve, tánclépésben vitte a lócához, könnyedén, mint egy tenyerére vett szívárványos buborékot, tette le anyja mellé a lócára, és anyja duruzsoló kedveskedést hallatott: te bolondos, te, majd kirúgtad a falat. Ugye, milyen szép ember az én Jánosom, édesanyám!

— ujjongta ő akkor. És amikor arattak. Erzsi megállt pillanatra a marokszedésben, elnézte emberét, akkora rendet fogott, kétannyit, mint más, és apja is rajta fejejtette a tekintetét. Ember a talpán ez a Jancsi, becsuld meg, lányom, megérdemli. . .

— Menni kell, kérem — súgta fülébe az egyik orvos.

Bólintott. Igen, menni kell. Lába görcsbe merevedett, s amikor mozdított rajta, tétován kapott az egyik orvos karja után. Úgy vonszolták ki a kórteremből.

És Erzsi elindult balra, északnak. Ha kilépek, este tízre otthon vagyok mérte fel a távolságot. Harminc kilométer választotta el otthonától.

Az áliatba kevés akarat szorult, keveset bír, az embernek nagy az akarat, hát sokat bír, többet az állatnál. Erzsi tegnap óta nem vett magához ételt, ital is elcsigázta. Járása mégis fürgének tűnt, szaporán kapkodta lábát. Ki kell lépni, ha tízre otthon akarok lenni, siettette magát. Száguldó gépko-

csik húztak el mellette, melyek kicsit elgondolkoztatták. Mire én hazaérek, ezek túlvannak a határon és az igazak álmát alusszák valahol. . . Elhessen-tette az efféle gondolatokat, úgy érezte, az akaratát akarják kikezdti, az egyetlen erőt erőtlensége szomorú állapotában. Olykor eszébe ötlött, ha gépkocsi tülkölt háta mögött, hogy kellene lengetnie karját, az ég szerelmére, vegyenek föl, fogytán van erőm, s félek, összerogyok. . . De nem, önéki nem szabad. Vezekel, ezzel is vezekel nagy bűnéért, hogy megátkozta urát. Cipőjét is levette, nem azért, hogy kimélje, hanem hogy vezekelése igazibb legyen. Hadd sértse fel a talpát a durva beton, sebezze véresre! Az Úr meglátja szenvedését és minden bizonnyal méltányolni fogja, enyhíti majd férje kínját. Ha Erzsí biztosra vehetné, hogy az önmagára kimért szenvedést jó néven veszik az égiek, letérne a betonról is, az út szélére, ahol tüskés kavic-sok sziszegnek rá, keményen vagdosná lábát, hadd folyjon a vére, csak rövidülne meg Jancsi felépülésének ideje. Ebben azonban nem egészen biztos Erzsí, hát megy a betonon, melyet itt is, ott is mérges törések tarkítanak, s melléig nyílal a fájás, amikor tétován belép. Minden embernek megvan a maga keresztje, ki bokáig, ki térdig gázol a szenvedésben, Erzsinek a feje-búbja se látszik ki belőle. Ha Jancsi megtér kálváriás útjáról, majd csökken-ni kezd, megapad a szenvedés megáradt folyója, talán egészen ki is szárad, megint jólesz élni. Töviről-hegyire elmondja neki, mit állt ő ki a féltékenység beteges dühöngésekor, semmit se hallgat el, hadd lásson tisztán. Biztos nevet egy jót, és mondja majd círogató kedveskedéssel, te, te, bolondos, te, hát kell is nekem más. . . Így lesz, biztos így lesz, reménykedett Erzsí, s fáradt arcára megnyugvás sugárzott bensejéből. Ez a nehéz út ő érte van, Jancsiért, hogy megint érdemes legyen várni az éjszakákat és a nap feljöttét.

Akik pedig látták a mezítláb talpaló, feketeruhás asszonyt kezében a cipővel, jókat mulattak. A surranó gépkocsik távoli utasai a magyar parasz-tot, e táj egzotikumát látták benne, s ha nem röstellték volna, nem annyira sietős az útjuk, talán ki is szállnak, hogy fülig szaladt szájjal lencsevégre kapják. Lám, testét már finom kelmével fedi, de talpát kevésbé szánja cipő-jénél. Óh, milyen mulatságos!

Az alkonyat gyorsan jött, s annál gyorsabban, Erzsí minnél inkább ma-rasztalta volna a napot az égen. Megpróbált szaladni is, legalább addig tar-taná magát a nap az égen, amíg elhagyja azt a bokros részt, melyben már fészket rakott a sötétség, s ráömleni látszott az útra. Be kellett azonban lát-nia, hogy ha tempóját gyorsítja, a fáradtság szinte felrobban izmaiban és erőnek erejével arra kényszeríti, hogy leüljön. Azt pedig tudta, leülnie nem szabad, abban a percben elnyomná az álom és talán sose érne haza Talpon kell tehát maradnia, lába mintegy magától viszi előre, megy, megy, megy, mert ezt a parancsot kapta.

Amikor elérte faluját, azt mondta: az Úr irgalmas volt hozzám. . . Fel-húzta cipőjét, nehogy félreértsék az emberek a dolgot. Mert mi más juthana eszükbe a kézben hozott cipőről: a büszke Juhász Erzsí félti a cipőjét. . . Fájt a lába a cipő szorításában, talpa égett, s az volt az érzése, mintha víz került volna cipőjébe, luskosan sikos volt. Talán a vérem, gondolta, de való-jában nem bánta, inkább valami örömféle tétovázott benne, hogy ki tudott tartani szándéka mellett, a vezekelés sikerült.

Alighanem elmúlt már tíz óra, mert egy lélekkel sem találkozott; amit persze csöppet sem bánt. Egyenlőre senkire se kíváncsi. Senkire? tűnődött el hirtelen Erzszi, bár már úgy érezte, jártányi ereje sincsen, talán hazáig se bírja elvonszolni magát. elhatározta, bekopogtat a téeszelnökhöz.

Az elnök kuckójában volt már, s olyan szemeket meresztett Erzsire, mintha kísértetet látna. Az asszony megroskadva, fáradtan dőlt az ajtófélfának.

— Ugye, senkinek se mondta el, hogy itt jártam éjszaka? — Erzszi hangjában kétségbeesés verdesett. Elsiratta magát. — Semmi se igaz az egészről. Tudja, maga is tudja már, miért nem jött haza az uram. Én meg azt hittem. . . Jaj, ugye, senkinek. . .

Harsányi kihúzta magát, arca elkomorult.

— Hát mit gondol maga rólam, Nagyné, mi vagyok én, valami pletykászajú vénasszony?! Legyen nyugodt, senkinek se szóltam az esetről.

— Az isten is megáldja érte — Majd két nap óta megjelent Erzszi arcán a mosoly, először jelent meg, átgázolt fáradtsága ráncai és megült magának ott.

— Az ura?

A mosoly elröppent, mint fészkeről felvert madár.

— Talán megmarad.

Erzszi kifordult az ajtón. Az elnök nézett utána és csóválta fejét.

Már-már lerogyni iett volna kedve Erzsinek, hanyatt feküdni a földön és aludni, aludni mint még soha, mélyen, álmotlanul. Akaraterejének utolsó morzsáit fogyasztotta, s ha nem ötlík fel tudatában a levél, az az átkozott levél, talán nem ér el hazáig. Lába hirtelen, egyik pillanatról a másikra nyerte vissza ruganyos mozgékonyágát.

A kutya vad örömmel vetette rá magát, majd ledöntötte lábáról. Menj, ripakodott rá. Benyitott a konyhába, felkattintotta a villanyt és egyetlen ugrással az asztalnál termett, kirántotta a fiókot. A levél ott volt, érintetlenül. Harsány kacaj szakadt ki Erzsiből, olyan erőteljesen, a kutya azt hitte, méregből és rá kiabál. Lesunyta fejét és kiódalgott a konyhából, mintha mondaná: lőttek a vacsorának. . . Erzsinek már nem volt ereje, hogy a kezével tépje össze a levelet, foga közé kapta, rágta, örölte, az öröm elvadult mámorában teste meg-megvonaglott. A sarokban álló szemetes vödörhöz tántorgott és beleköpte a szecskára rágott papírgalacsint. Aztán becsukta az ajtót, leoltotta a villanyt, és részeges dülöngéssel bebotorkált az első szobába. A kint-ről beszűrődő világosságban felfehéredett a megbontott ágy. Szinte letépte magáról a fekete ruhát, a földre dobta, és hanyatt zuhant az ágyon.

Egy hét telhetett el, amikor — főorvcsi engedéllyel — rendőr telepedett Nagy János ágyához.

— Elég erősnek érzi magát ahhoz, hogy vallomást tegyen?

Nagy János a szemével intett igent.

— Kétség nem férhet hozzá, hogy baleset történt — kezdte a rendőr. — Az éjjeliőröket kihallgattuk, ön két decinél több tömény alkoholt fogyasztott, mielőtt az istállóból távozott.

Nagy János arcán mosoly jelent meg, amit a rendőr annak tulajdonított, hogy töménynek mondta a pálinkát — hol van manapság pálinka a kocsmába. . . A rendőr visszamosolygott.

— Jó, jó, Nagy János, ezen ne vitatkozzunk, pálinka az pálinka, maga meg éhgyomorral volt, és az ilyen pálinka is kikészítheti az embert, annyira legalább, hogy az egyensúlyát tönkretégye. Maga, ugye le se szállt a kerék-párjáról, egyenest nekivágott a hídnak, talán éppen belehajtott a szakadékba. Mert bátor az ember és felelőtlen, ha van a fejében, és puff, az alsó, merevítő gerendák elbántak a fejével. Mit mosolyog?

Nagy János intett, hogy hajoljon közelebb, és elmondta a valót.

A rendőr arcán bosszankodás felhőzött.

— Szándékos emberölés kísérletéért majdnem annyi jár, elvtársam, mint a ténylegesért. Ezek szerint magát el akarták tenni láb alól. De miért, ember, miért?! Beszéltünk a vezetőkkal, több tőesztaggal. Azt mondták, magának nincsenek haragosai, legalábbis nem olyanok, akik ilyesmire ragadtatnák magukat. Vége azoknak az időknek, amikor egy szimpla sértésért agyonvágta emberek, legalábbis ez most a gyakorlat. Haragusznak, haragusznak, nem köszönnek egymásnak egy ideig, aztán fátylat borítanak a dologra. No, szóval, Nagy János, tíz percet engedélyezett a főorvos elvtárs. Tartja magát az előbb elmondottakhoz? Viszont akkor a nyomozás folytatása érdekében el kell mondania, kire gyanakszik. Gyanakszik valakire?

— Baleset történt — suttogta Nagy János.

A rendőr megkönnyebbült mosollyal távozott. Egy ügy lezárult, ad acta tehető.

Nagy János szomorú lett, úgy érezte, cserbenhagyták, az igazságszolgáltatás — talán kényelmességből, vagy mert a látszat olyigen egybevág egy feltévéssel — futni hagyja a tettest. És ha beköpi azt a vén gazembert, akkor mi van? A körülmények ellene szólnak. Megártott neki a pálinka. Kész. Szerencsétlenségére, éjszaka esett, minden nyomot eltüntetett. Jól kieszelte a bitang. Beesett a hídról. Kész! Kész! Kész!

A láza felszökött. A főorvos dühöngött, szidta a rendőrséget, hogy csak tetézi a bajt, alig ránotta ki a halál torkából ezt a szerencsétlent, máris rászállnak, felizgatják és tessék. Nagy János félrebeszél, folyton azt ismételtette: kész, kész. . . Néha úgy tűnt, mintha valami nevet motyogna. A főorvos közel hajolt a beteghez, fülelt, hátha valami fontosat tudhat meg, amivel visszahathatna rá, a lelki erőt doppingolhatná benne. A düh erőfeszítését fedezte fel a lázas arcon, fogát csikorgatta, kezé ökölbe merevedett. A főorvos tisztán, kivehetően hallotta: megölöm. . . Elgondolkozott, lehetséges lenne, hogy nem baleset áldozata ez a férfi? Ahogy leírták előtte a baleset körülményeit, pillanatig sem kételkedett benne, hogy a pálinkának köszönheti vesztét, annak az átkozott pálinkának, hiszen a vérében is jó adagot talált. De hátha mégse, a világ nagy és kiismerhetetlen, s a bosszú határtalan. Talán megbujt valaki a hídon és belökte, vagy talán le is ütötte. Igen magasról kellett esnie ennek az embernek ahhoz, hogy fején ekkora törés keletkezzék, vasból van ennek a feje, bizonyísten, vasból. . . Várj sorodra, Csontos, kiirtlak, hallotta megint érthetően. A főorvos tollat rántott elő, feljegyezte a nevet. Izgalom kerítette hatalmába. Ennek fele se tréfa, itt valami büntény lappang, melynek esetleg éppen ő jöhet nyitjára. Nyugtatót adott a betegnek. Nagy János arcáról csakhamar eltűnt a feszültség izomrángása, mely a fogak harapomozgásából származott, összeszorult ökle kiengedett. Lélegzése rendessé vált. A főorvos utasította a helyettesét, tartsa szemmel Nagy Jánost, és leszaladt

a portára. Arra volt kíváncsi, mikor hagyta el a rendőr a kórházat és merre ment. Az állomásnak láttam menni, mondta a portás. A főorvos órájára nézett. Fél óra és itt a vonat. No, gyerünk!

Begrott kocsijába és az állomásra hajtott. A rendőr kint ült egy padon, cigarettázott. Felpattant, amikor meglátta a feléje tartó orvost.

— A beteg érdekében tudni szeretném, mit vallott — tért azonnal a tárgyra. — Gondolom, nem titok — fűzte hozzá sietve.

— Szimpla baleset — nevette el magát az őrmester. — Igaz, mondott valamit, hogy fejbe verték, de hát tudja, hogy van. Blamás bevallani, hogy berügtünk és püff. Szégyenli az ilyesmit az ember. A végén fel is adta a mesét.

— Köszönöm, csak ennyit akartam tudni.

A főorvos visszament a kórházba, elővette noteszát és háromszor egymásután aláhúzta a betegtől halott nevet. Meg mert volna rá esküdni, hogy itt van a kutya elásva. . .

Elhatározta, ha lesz egy kis szabadideje, kimegy, megnézi azt a hidat, eshet-e onnan ekkorát egy ilyen ember, egy vasfejű magyar, és annak is utánanéz, ki az a Csontos.

Elmúlt egy újabb hét. Nagy János jobbacskán volt, s a főorvos igen-igen mosolygóképpel leült ágya szélére.

— Hogy vagyunk, hogy vagyunk?

— Köszönöm, főorvos úr, jobbacskán, de azért az a piszok darázs. . .

— Ne féljen, az a darázs már csak zúg, de nem csíp, kihúztuk a fullánkját.

— A bögyörője még nem mocorog? — nevette el magát a főorvos.

Nagy János elpirult.

— Hova gondol, főorvos úr!

A főorvos nevetett. Micsoda fickó, gondolta elismeréssel, már ötven éves és még mindig tud pirulni, ilyen enyhe malacságért is.

— Nem tréfából kérdeztem — fordította komolyra a szót — az ilyesmi a legbiztosabb jele annak, hogy rendben mennek a dolgok — Hirtelen gondolt egyet és a tárgyra tért — Megnéztem azt a hidat — füllentett — és én hiszek magának. A gerenda, melyre állítólag maga esett, eléggé korhadt állapotban van, tudja, a víz tavaszi áradások idején eléri és sokat málasztott rajta. Már ott van huszonnégy éve.

A beteg felnyögött, arca hirtelen megváltozott.

— Terhes ez a téma? — kérdezte ijedten — Kérem, már is abba hagyom. Rosszul érzi magát, Nagy János?

— Baleset történt, főorvos úr — dünnyögte a beteg kényszeredetten.

Az orvos megfigyelte, hogy a beteg arcán ismét megjelentek a fogak harapómozgásából származó izomrángások, ökle is megmerevedett.

— Hozzak nyugtatót? Szóljon, Nagy János, hozzak?

A beteg keze megrándult, majd lassan elindult arca felé, végigsimogatott homlokán.

— Csak gyógyuljak fel, én majd mindent elintézek — szaladt ki a beteg száján, de abban a pillanatban észbekapott, hogy elszólta magát. Tekintetét a főorvos arcára függesztette, nem volt nehéz észrevenni, hogy most erősen gondolkodik. Amikor ismét megszólalt, arcát pirosság öntötte el. — Magam fogom lebontani azt a hidat,

A főorvos legszívesebben elnevette volna magát, tudta, hazudik páciense, valamit erőnek erejével elhallgatni igyekszik előtte de mert nem merte tovább feszíteni a húrt, átvette a témát, közönbösen mondotta:

Azt bizony jól teszi, Nagy János, nehogy mások is lezuhanjanak. Tudja az ördög nem alszik.

— Az nem, a guta üsse meg! — morogta a beteg, belemarkolva a plédbe. Az orvosnak úgy tűnt, a foga is összecsikordult.

Erzsi hét óra körül ébredt. Az álom és ebrenlét senkiföldjén furcsa képzetek rajzoltak fejében, a hangok, a külvilág jelzései ezekhez a különös, békebeli képzeletekhez kapcsolódtak, miként a napfény is, mely a tárgyakon megtörve ünnepi hangulatot árasztott. Vasárnap van, minden bizonnyal vasárnap, amikor kicsit lustálkodhatnak, elheverhetnek az ágyban. Jancsi ott van mellette, még húzza a lóbórt. duruzsoló horkolását is halja. A békés huszonhat év folytatódott Erzsi tudatában, a megrendítő két nap drasztikus valósága nélkül, álomból maradt könnyed derű lebegett fölötte. Valahol, túl a falakon mézédés zene csordogált, kétökölnyi rózsák szétszóhatták szirmaikat, virágportól maszatos méhek dongtak a kiskertekben, végezték dolgukat. Erzsinek az motoszkált a fejében, milyen jó élni, részese lenni ennek az idegnyugtató édennek. Teste a nász kielégült fáradtságában pihent a párnákon. Szeme félig nyitva volt.

Hirtelen ült fel, hirtelen és váratlanul, a becsapottak és rútul kijátszottak ingerült méltatlankodásával meresztette szemét arra a helyre ahol az imént, percznyi múlt távolában még Jancsit vélte. A párnák érintetlen pufósága gonosz fintorra váltott. Óh, istenem! Jancsit az ő átka repítette ki az ágy nuhaságából, az édenből, s lökte a gerendák nyaktörő szakadékába. Hiánya elviselhetetlenül üressé tette. Keze Jancsi fekhelye fölött repesett, mint bűvész keze a mutatványos kalap ürege fölött, imát mormolt Erzsi, lelke ingatag varázsszavait. Add, uramisten, hogy egyszer, csak egyszer az életben még itt legyen mellettem, akkor elhiszem, hogy megbocsájtottad vétkemet, melyet öllene cselekedtem. . .

Az urát látta Erzsi, egy pontba szűkült tekintetének fókuszában megjelent a hófehér gézlabda, mintha lenne jéghideg hóember feje, orra tömpe sárgarépából, szájának fekete mélyedése széndarabból. Ennyi maradt az ő délceg emberéből. Ha legalább hihetné, hogy gonosz ármány tört életére, törbe csalták és leütötték. Óh, az nagy megkönnyebbülést hozna az ő lelkének, elhihetné magával, hogy nem a megfogant átok sujtott le rá.

Mint már többször is az elmúlt kétszer huszonnég órában, Erzsit most is napi teendői mozdították ki vívódásának holtpontjából. Amikor talpára állt, hallhatóan felszisszent és visszahuppant az ágyra. Oldalvást lesett lábára. Puffadt volt, talpát domborúra fújta a dagadás. Ismét ráállt, s a szemét is behúnyta, annyira fájt. Lépett néhányat. Mintha megannyi tüske tört volna talpába. Összevágta a fogát. Seбай, majd bejáródik! A papucst szedte elő, az elég kényelmes, dagadtan is befér a lába.

Már megejtette a disznót és a tyúkokat, amikor Kondás látta feltűnni a kapuban.

— Este itt jártam, elintézni a jószágot — mondta zavartan.

— Köszönöm, Pista! — Erzsi hangja elesettséget árult el.

— Jancsi? — kérdezte aggodalmasan Kondás.

— Tán megmarad — Az asszony elsírta magát. Sietős mozgékonyssággal hokedlit tett a konyha közepére, a kelleténél jóval tovább törülgette, aminek értelme aligha volt, hiszen Kondás az istállóból jött, kopott gúnya volt rajta. Kondás nem is a hokedlira ült, hanem a küszöbre, hátát nekivetve az ajtó-félfának.

— Jancsi erős legény — próbálta vigasztalni Erzsit —, nem hagyja magát egykönnyen leteríteni. Meglásd, Erzsikém, olyan lesz, mint volt, mint a vas. Ha láttad volna, hogy kaszált! — Kondás hangja felszárnnyalt — Még ő noszogatótt engem, hogy nyomjuk a gombot. Hát hallottál már ilyet, Erzsi?! Nekem kaszál, nem magának, és nyaggat, hogy ne a szám járjon, de a kezem. Nem fizetségért tette, fizetségért ennyire nem töri magát az ember. Jó cimbora a Jancsi, az isten áldja meg a jó természetét, Meglásd, Erzsi, nemsokára hazajön, búcsúkor a bálban úgy megtáncoltat, mintha misem történt volna.

— Búcsúkor! — sirt fel Erzsi.

Kondás észbekapott, a búcsú valóban még messze van július végétől október első vasárnapjáig, de hát akkora seb volt Jancsi fején, idő kell hozzá, amíg beforr.

— Sose búsulj, Erzsikém — mondta sietve —, meglásd, olyan hamar elszalad ez a két hónap, észre se veszed.

Az asszony vigasztalan maradt, miközben mosogatótt, válla meg-megrázódott a sirástól.

— Enni kér a gyomrom — dünnyögte Kondás, és fel akart tápászkodni.

— Maradj még, Pistu! — Erzsi olyan ijedten nézett rá könnybe lábadt szemével, Kondás egyből megértette: nehezebbre esik most egyedül maradni. Visszaereszkedett a küszöbre.

— Készítek valamit — szólt Erzsi, kezefejevel megtörülve szemét — Mit ennél meg? Süssek tojást? Van még egy kis kolbász is. Megyek a kertbe, szedek paradicsomot, paprikát.

— Látom, ti még nem bolti kenyéren élték — mondta, két harapás között Kondás.

— Jancsim kedvéért van ez is — válaszolta Erzsi — Tudod, annyira megszokta az én sütésemet. Csak hát ma már a liszt se az igazi, mióta nem örölnek. Beviszi az ember a jó buzát és adnak helyette csereliszttet. A frász tudja, honnan hozzák, néha olyan szalonnás belőle a kenyér, lökjük a disznónak.

— Huncut az állam — nevette el magát Kondás — Beszedi a jó magyar buzát, nekünk meg holmi francia vagy kanadai lisztel szúrja ki a szemünket. Azt mondják, egy mázsa magyar buzáért két mázsa kanadait adnak.

— Lehet — bólintott Erzsi — Kettecskén vagyunk — folytatta —, nekünk egy hétre elég egy kenyér. Nejlonzsákban tartom így is, ki ne száradjon mert akkor már az én Jancsim zsörtölődik, hogy ha rágós. A kenyér az legyen foszlós, etesse magát. Összefogtunk a szomszédokkal. Egy hónapban egyszer kerül rám a sor, akkor én fűtök be a kemencébe. Így egyeztünk meg.

— Mostanában elég jó a bolti kenyér, mióta a nyakuk közé csördítettek a pékeknek. Úgy hírlett, kiloptak belőle valamit. Nem is tudom, mit lehet kilopni a kenyérből.

— Biztos krumplit tettek bele többet, a lisztet meg eladták — találgatta Erzsi.

— Nem tudom, én ehhez nem értek — csámcsogta Kondás.

— Galamblevest főznék Jancsinak — mondta Erzsi elgondolkozva — Azt megeheti, nem gondolod. Pistu?

— Az jó a betegágyas embernek az egykettőre rendbehozza.

— Nektek van kis galambotok, Pistu?

— Amennyi csak kell.

— Ha a miénk elfogy, mennék. Nem isten nevében kérem, megadóni az árát.

— Ejnye, Erzsi, ejnye! — csóválta meg a fejét Pista — Hát azt hiszed, el tudnék én fogadni érte pénzt? Ha Jancsi nem a cimborám volna, csak ismerősöm, akkor se.

— Minden nap galamblevest fogok neki vinni, amíg csak rá nem ún — mondta Erzsi, maga elé ejtve tekintetét.

— Talán én is hibás vagyok, hogy így járt Jancsi — mondta Kondás, lehorgadt fővel — Elfáradt ugye, s így a pálinka is hamarabb megártott neki.

— Ne beszélj bolondokat, Pistu! — Erzsi hangja elgyötörtén kongott — Egyedül én vagyok a hibás, megátkoztam.

Kondás legyintett.

— Hagyd már ezt, Erzsi, legkisebb dolga is nagyobb annál a jóistennek, hogy a te átkaidra füleljen.

— Nem vigasztalsz meg, Pistu, ne is fáraszd magad. Tudok, amit tudok. Az isten azzal büntetett, hogy meghallgatta kérésemet. Én már sose leszek a régi, hidd el azt nekem, talán már akkor se, ha Jancsim olyan lesz, mint régen.

— Ez az úri nyavalya is most kezd elharapózni az asszonyok között. Feltékenység! — Pista meglengette a karját, pufók arcára méltatlankodó ráncok vörödtek — Biztos a moziban tanultátok.

— Nehéz a felfogásod — jelentette ki Erzsi a sértés legkisebb szándéka nélkül — Ti, emberek, könnyen beszéltek. Alig látszik rajtatok az idő múlása, de mi? Hajaj, Pistu, mi hamar tönkremegyünk.

— Lelépnek — mondta tétován, Kondás.

— Ha nem tudsz maradni, nem tartalak vissza. Jó volt, hogy itt voltál, legalább volt kivel beszélgetni. Gondoltam, írok a lányomnak, jönne haza. De hát dolgozik az is, nem akkor jön, amikor akar. Mit gondolsz, megírom neki, hogy járt az apja?

— Őt is idegesíteni?! — vont vállat bizonytalanul Kondás

— De hát mégis. . .

— Ahogy gondolod. — Pista túllépett a küszöbön, állt kicsit, aztán visszafordult — Mondd meg Jancsinak, sokat gondolunk rá, az egész családommal. No, isten veled, Erzsi!

— Isten veled, Pista!

Erzsi az órát kereste tekintetével, négyet mutatott. Állt. Beszaladt a hátsó szobába, bekapcsolta a rádiót, és olyan tempóra fogta magát, mintha már kifutott volna az időből. Még csak az hiányzik szegény fejének, hogy lekesse a vonatot, sohase bocsátaná meg magának.

Olyan tésztát gyúrok neki, amilyent szeret, tiszta tojásból, hogy ropogjon a foga alatt. Bárcsak már ehetne. Ez a jó leveske meghozza az étvágyát, biztos meghozza, s talán a kötést is leveszik a szeméről, mire odaérek. . . Erzsi a

reménykedés felé rendezte gondolatait. erőnek erejével, nehogy ismét eluralkodjon rajta a szomorúság, mely semmittevésre szeretné kárhozthatni. A szomorúság önmagából táplálkozik, nem kelhet ki belőle csak a tehetetlen egyhelybenülés elesettsége, ölbetenni a kezét és meredt szemmel bámulni a semmibe. Mi is az a semmi? Olyan veszett egy szorzó, mely mindent a maga képmására változtat, minden szorzandót megsemmisít a bánat szomorú állapotában. A fontos lényegtelenné válik.

Tíz óra volt. Erzsi ijedten ráhajtott. A legszebb, lány korában himzett asztalkendőt kereste elő, orrához emelte, nincs-e penész-szaga. Kibélelte vele a kosarat. Ekkor jutott eszébe, a leves kihűl, mire odaér. Átugrott a szomszédja, a hőpalackért. A kannaszerű üvegedény egy literes volt, belefért egy galamb, meg a leves. A másik kettőt egy szilkébe tette petrezselymes krumplival. A maradék levest ő ette meg. Igen jólesett neki. Adja isten, hogy Jancsinak is jól essen!

A legdrágább fekete ruhája gyűrötten hevert még mindig a földön. Felvett egy másik feketét. Gondosan rendbehozta magát, cipőjét kifényesítette, és belegyömöszölte még mindig dagadt lábát. Fájt. Nem baj, hadd fájjon. Aztán belekotort a fehérnemű alá. Ott volt a buksza, miért ne lett volna ott? Tudta, mennyi van benne, jóval több kétezernél. A városban majd vesz egy kopertát, a kórháznál van egy bolt, biztosan árúsítanak ott ilyesmit is.

Megvárja a buszt, dagadt lábával nem gyalogolhat, gondolta. Aztán lemondott a buszról. Elő szokott vele fordulni, hogy valami oknál fogva nem érkezik idejében. Gyerünk, a legbiztosabb a lábusz. Sietve ment, hogy elvegye az emberek kedvét a kérdezősködéstől — siető embert nem illik kérdésekkel zaklatni. De azért csak rákiabáltak innen-onnan. Hogy van Jancsi? Megvan, hálistennek megvan. . .

Amikor elhelyezkedett a vonaton, le akarta húzni cipőjét. Aztán hirtelen meggondolta magát, megint rossz lesz felhúzni. hadd szokjon a szűkösséghez, menjen össze, tegnap alaposan széttaposta. Kényelmesen megült magának a sarokban, a puha bőrülésen. Tervezetett. Ha már odaadtam a pénzt, megkérem a főorvos urat, hadd hozzak minden nap ebédet az én Jancsimnak. Nem fogok cirkuszolni, már nem fogok, ne féljenek tőlem. Az én főztömtől hamarabb felépül, majd meglátják, szemlátomást javulni fog. Én mindent az égvilágon feláldozok az uramért, nekem csak ő van, neki csak én vagyok. . .

Nem vette észre, hogy aki csak láthatja, előlről és oldalról, le nem venné róla a szemét, nézik. nézik. A szomorúság vakrozsdája ette be magát Erzsi arcába, olyan volt ez az arc, mely már réges-rég elszokott a mosoly napsütésétől, állandósult rajta a bánat borongása. Bármerre vette tekintetét, valójában nem látott semmit, befelé néző, gondokba feledkezett tekintet volt az övé, a kintvaló világ nem tudta felkelteni érdeklődését.

Jaj, csak valaki szólna hozzá, indulna beszélgetés valami közömbös témáról, mondjuk az időjárásról. Bár kapálás óta nem mozdult ki otthonról, pontosan tudja a határ állapotát. Elkélne már az eső, kívánja a krumpli, különösen a kukorica, most hizlalja a csövet. Nem szól senki Erzsihez, csak bámulják, s arcuk kezd hasonlítani az övéhez. Ennyire ragadós lenne a bánat?

Végre! Már csak egy megálló. Fészkelődik, megfogja, meg elereszti a kosár fülét, majd újra megragadja, aztán ölébe ejti kezét, tördeli, ropogatja az ujjait.

Úgy tűnik, felhalmozódott feszültségei menten felrebbentik az ülésről és kiszáll az ablakon, megelőzni a vonatot. Ujja! arcán kaparásznak, nyomogatják napbarnított bőrét, majd a homlokát dörzsöli kezefejével. Lehunyja szemét, de rögvést felpattantja, mert látja a hőemberfejet.

Istenem, istenem, suttogja, csak már ott lennék.

— Az ember?! — szólítja meg a szomszéd.

Rámered. Nem, ő nem ilyen témát akart. Kérdezzék az időjárásról, hogy maguk felé se esik? . . De ne ezt, erről nem hajlandó beszélgetést engedni se ismerőssel, se vadidegennel. Felkapja a kosarát és kihurcolkodik a peronra. A válasz nélkül hagyott férfin nem látszik megütközés. Biztos az ura, végveszélyben lehet, hogy ennyire odavan szegény. . .

Egy taxit lát az állomás előtt, moziból tudja, hogy ha ég a lámpája, szabad. Nem kérdez semmit, csak beül és már mondja: is Kórház! Hangja ingerülten siettető. A taxisofőr fanyalog. Itt van, kérem, egy köpésre, mi az istennek oda autóval menni, egy nagyobb utat szalasztok el maga miatt. . . Kap egy huszast, csak siessen, vág vissza Erzszi. A gépkocsivezető arca megenyhül.

— Jónapot kívánok. főorvos úr!

— Maga az, Nagyné? Foglaljon helyet!

— Hogy van az én uram?

— Ne féljen, asszonyom, meg fog gyógyulni. Pompás feje van a maga férjének, nem is vasból, egyenest acélból készült.

— Már magához tért?

— Igen.

— És mit mondott, amikor magához tért?

— Önt Erzsébetnek nevezik?

— Igen, főorvos úr — öntötték el a könnyek Erzszi szemét.

— Hát magát hívta. Erzszi, Erzsikém. Szó szerint ezt mondta.

Az asszony fennhangon zokogott. Arcán, megtépzott tekintetében mosoly verdesett. — Jancsikám, én édes uram! — jajongta küszködven könnyeivel, melyek el akarják mosni az ő kinnal megszolgált örömét. De nem bírt velük, záporoztak szeméből. — Az isten is megáldja, főorvos úr — szipogta. Bejött egy fiatal orvos, főnöke széket mutatott neki, és vigasztalta az asszonyt.

— Nyugodjék meg, kérem, férje rendbe fog jönni.

Erzszi felállt. Már az ajtónál járt, amikor eszébejutott a pénz. Gyorsan kirántotta a borítékot és az orvos felé nyújtotta. A pillanat tört része alatt merült el a hasas boríték az orvos zsebében, miközben megsértett, rosszaló hangot hallatott.

— Ugyanmár, asszonyom, hova gondol?! Ejnye, ejnye!

— Csekélység az egész — motyogta, amiből az orvos arra is következtethetett, hogy valóban csekélység az egész, undok tizedekkel tömte ki annyira.

Engem hívott, elsőnek a világon engem hívott az én kedves uram, se az apját, se az anyját, engem, egyedül engem. Erzsinek táncolni lett volna kedve. Könnyei elapadtak, öröm ragyogott arcán, nehéz áron vett öröm. Ráadásul túlvan ő is a nehezén, beszélt a főorvossal, a pénzt is sikerült átadnia, ezután már minden könnyebb lesz. És nem is mafláskodott, nem csinált cirkuszt. Hogy eleredtek a könnyei, hát arról igazán nem tehetett, a főorvos úr minden bizonnyal megérti ezt, van része az efféle jelenetekben, hozzászólt.

Amikor kilépett a folyosóra, feldübörgött a lépcső, most érkezett meg a látogatók első hulláma. Erzsiben diadalmas gondolatok kergetőztek. Mindent elintézett, amit eltervezett, ráadásul ő lép elsőnek Jancsi kórtermébe.

Amikor lenyomta a kilincset, hosszú, mély lélegzetet vett, mert melle anynyira összeszűkült, szükségét érezte, hogy tágitson rajta. Belépve, nem nézett se jobbra, se balra, tekintetét egyetlen posztra szegezte. Jancsi ugyanúgy feküdt, mint tegnap, feje hőember fej, csak orra és szájának ürege látszik ki belőle.

— Te vagy, Erzsi? — kérdezte a beteg suttogva.

Az asszony férje füléhez hajolt, ő is suttogott.

— Én, egyetlen édes párom, én vagyok, a te Erzsikéd.

— Ne sírj — suttogta Nagy János elhalóan — Nem szabad sírni. Meglásd, majd minden jóra fordul.

— Minden jóra fordul — mondta Erzsi, könnyein keresztül mosolyogva, majd ismét férjéhez hajolt. — Nem szabad sokat beszélni, a főorvos úr nem engedi. Hoztam finom galambleveskét. Megetetlek, jó?

Nagy János bólintott, aztán intett, hogy hajoljon közelebb.

— A te főzteden hamar rendbe fogok jönni, olyan jól senki se főz, senki a világon.

— Megkérem a főorvos urat, engedje meg, hogy minden nap bejöhessek hozzád. Ha kívánod, holnap is galambot hozok.

Előszedte az ételt, kibontotta. Egy keszkendőt terített férje szája elé, körül ölelte vele, és a kanállal csurgatni kezdte bele a galamblevest.

— Ízlik?

— Jó, igen jó, az isten is megáld érte.

— Téged áld meg az isten a tiszta lelkedért — válaszolta Erzsi nyögdecslő hangon, mert mintha megszorult volna a torka.

— Sírsz? — kérdezte a beteg.

— Nem, nem sírok. Eleget sírtam.

— Majd minden jóra fordul, meglásd. Szépen fogunk élni.

— Jó, kedvesem, de most már ne beszélj. Én se beszélek. Nyisd ki a szád. Nyisd ki a szád.

— Hol melegítetted meg? Jó meleg.

— Termoszban hoztam, elkértem a szomszédoktól. De most majd veszek a városban látogatás után, kettőt.

— És minden nap be akarsz jönni?

— Persze.

— Elég lesz minden második nap, úgy jobban fog esni a te főzted, meg ne hagyd mindig egyedül a házat. Jó?

— Majd megbeszéljük. Tátsd a szád! — Erzsi egy galambcombót eresztett a fogak közé.

Jancsi megpróbálta rágni, de csakhamar mtgsúgta, ez még nem megy, a rágómozgástól fejbőre megmozdult, a seb sajogni kezdett.

— Úgyis lenyelheted — mondta Erzsi —, a töltelékét nyomogasd szét a nyelveddel, a húst lefosztottam a csonttól. Gyenge ez még, a gyomrod meg nem beteg, megemészti.

— Megtömtél, akár egy libát — suttogta a beteg jóllakottan. Elfáradtam. Most alszok egyet, de te maradj, amíg csak lehet! Jó, hogy ha közelemben vagy.

— Aludj! — duruzsolta Erzsi kedveskedően.

Megcsendesedett visszhangként, elmúló fájdalom halk rezdülésével motozott benne a két nap sok viszontagsága. Lassan már elmondhatja róla, rég volt. talán igaz se volt. . . Könnyűnek, lebegőnek érezte lelkét, az öröm, hogy visszakapta férjét, felszínen tartotta, nem engedte, hogy megint elmerüljön az önvád feneketlen láposában. Halálveszedelemből menekült embernek érezte magát, az örvénylő víztől futva, mind messzebből hallja az áradás zúgását, s most, balszerencséje ellenkező végletébe feledkezve, örvend az újraszületett létnek. Hát lehet ennél nagyobb, boldogítóbb érzés?! Az emlékezés madártávlatából majd lankákká töpörödnek szenvedésének tegnapi ormai. Ilyenkor döbbenünk rá: természetünk legfőbb adománya, hogy feledni tudunk.

Erzsi szükségét érezte annak, hogy körülnézzen a kórteremben. Megannyi vizsgáló tekintet parancsolódott vissza róla, hullt alá megjátszott közömbösségbe. A betegek nyilván elmondták hozzátartozóiknak a kórház ritka szenzációját. Annak a hőember-fejű férfinak a betegsége nem a test esendő természetéből fakadt, eredete a társadalom áttekinthetetlen dzsungelébe vész, ha többre nem is futja belőle, egy értelmes szállóigére feltétlenül: minek iszik az olyan, aki nem bírja. . . A pálinka ördögi arca kajánkodott Nagy János ágya fölött. Mekkora marha az ember, még ő fizet, hogy tönkretégye magát. Elissza az eszt és kitöri a nyakát. . .

Az asszony bosszankodott magában, mérgét indulatosan sóhajba fojtotta: essen ki a szemetek!

Bejött egy ápolónő, és erőteljesen rikkantott, mintha süketekhez szólna:

— Köszönjük a látogatást!

Nagy János rezzenve ébredt, külső, erőszakos beavatkozásra.

— Itt vagy még? — suttogetta.

— Itt, én édes uram — hajolt füléhez Erzsi.

— Csak vasárnap gyere — mondta a beteg —, akkor már láthatsz is. Hozzálagamblevest! Igen jó volt. Fogd meg a kezem!

Erzsi mindkét kezével megölelte, és csókolgatta is, miközben nehéz könnyecskéket ejtett a hervadt bőrre.

— Ne sírj, azt nem szeretem! — mondta Nagy János — Adj hálát az istennek, hogy megmaradtam.

— Kedves emberkém nekem — motyogta az asszony. Arcához emelte férje kezét. Az újjak hirtelen élni kezdtek, frissen, elevenen tapogatták az arc hajlatait simogató lágysággal.

-- Tudod, mit szeretnék legjobban? — kérdezte a beteg.

— Mit, emberkém, mit?

— Ha mégegyszer szedhetnéd utánam a markot.

Erzsi arcán tűnődő mosoly jelent meg. Igen, akkor ő kaszálna, s ha meg bírja fogni a kaszanyelet, akkor rendbejött, egészen rendbejött.

— Isten áldjon meg, kedves férjem!

— Isten áldjon meg, kedves egy feleségem!

Amikor elindult vele a vonat, egy álmokép jött eléje a régmúltból, húszegynéhány esztendő távolából. Betegágyat feküdt kislányával, akkor álmodta,

félelmetes szorongásai csapódtak ki benne. Betette a pólyás babát egy ladikba, mely végehosszasincs folyó partján libegett kikötve. Még be kellett mennie valamiért a házba, s amikor kijött, a csónak elszabadult, ringva-bukdácsolva elindult a vízen, egyre távolodva a parttól. Akkorót sikoltott, felverte vele az egész házat, nemcsak férje, anyja, apja is összeszaladt, alig birtak lelket önteni bele, pedig a kislány ott feküdt mellette, száját csücsörítve, álmában is szopott. Most is pólyás fekszik a ladikban, s a ladik, nehézkesen, majd egyre gyorsuló iramban úszik ki a víz sodró közepére, s neki most nincs kinek kiáltania, aki segíthetne, az egyetlen ember széles e világon, maga fekszik a ladikban, szörnyű pólyában, nappal is vaskötésben. Milyen szörnyű lehet neki! Az izmok, melyek oly gyorsan jártak, semmittevésére fogottan ernyedeznek tagjaiban.

Amíg látszott a kórház, s miután már nem is látszott, Erzsí még mindig az ablakban állt, jegenyék, bozontos jégerfák, majd dombok szökkentek tekintete és a sárga épület közé. A ladik részeges ingással araszol bele a végtelenbe. . . Dús kontyát megbontotta a szél, elszabadult haja csapkodta arcát, de ő nem vett tudomást róla, szeme rebbenetlenül meredt a végtelenné tágult horizontra, melyen hófehér báránnyelű lebegett, egyedül és társtalanul. Amikor visszarozkodt az utasok alkalmi közösségébe, új idegenek feledték rajta tekintetüket, szedték magukra bánatát anélkül, hogy az ő arcán csipetnyivel is kevesebb maradt volna.

Egy kerek hónap tántorgott tova. Akiüknek sok volt a dolguk és éjt is nappallá tettek volna, bosszankodtak és sopánkodtak, mennyire szalad az idő. Jancsi olykor már-már a kétségbeesés határán volt, hogy ne adj isten kívárni, amíg a napok múlása meghozza Erzsit, a látogatások közé szorult napok elviselhetetlenül fölöslegések voltak. Megkérte a főorvost, fektessék az ablak mellé, hátha úgy könnyebben telik majd az idő. És nem csalódott. Az ágy karján általvetett gézkötélen ülőhelyzetbe vonta magát és megleste a külvilág változásait.

Ha mentő fordult be a kórházudvarra, Jancsi figyelme megkettőződött. A mentősök sietségéből pontosan tudott következtetni arra, súlyos-e az eset. Vajon, amikor őt hozták, ugráltak-e? Igyekezett elképzelni, milyen lehetett az ő „bevonulása”. Erzsí ott lábatlankodott körülöttük, karjával kétségbeesetten csapkodott, talán fennhangon jajveszékelt is és szidta őket, hogy iparkodjanak jobban.

Szegény Erzsikém! Jancsi keze ökölbe szorult. Újra és újra végigélte azt az utolsóelőtti pillanatot, a halála előtti utolsó pillanatot. Élete valóban hajszálon múlt, hiszen az a gazember minden tőle telhetőt elkövetett, hogy segítse a másvilágra. Igen, amikor szeme felvillant az ütéstől, a kihunyás előtti utolsó pillanatban tisztán látta, még meghajolva az ütés lendületétől, hangját is hallotta, azt a kegyetlen, reszelőn élezett hangját: Nesze. . . Aztán odahúzta a szakadékhoz, belökte a vízbe. Szép álmokat, néhai Nagy János! A biciklit is betaszította, s később megjött az eső, alávaló bűntárs, és eltüntetett minden Nagy Jancsi bepólinkázott. . .

Mióta a zúgás elmúlt fejéből és a gondolkodás nem esett terhére, gyakran foglalkozott a bosszúval. Az csak természetes, hogy megfizet, fogat fogért, szemet szemért, és életet életért. Olykor eszébejutott, hogy beállít hozzá és a lakásában, felesége szemeláttára veri agyon, hogy a felesége is megszenvedje mindazt, amit ő Erzsikéje végigélt, aztán megy a rendőrségre, összeszeri hasán a kezét: bilincselj meg Lombár, megöltem egy embert. . .

Felrémllett előtte a börtön. Még nem volt tömlöcben, de annyit tudott róla, hogy pocsék egy hely, s ő alighanem egykettőre bedilizne benne, márpedig ha elteszi láb alól Csontost, az isten se menti meg tőle. Kötelet biztos nem kap, de a börtönt nem kerülheti el. Nagy János azonban úgy szerette volna végrehajtani tervét, hogy a börtönnek még a tájékát is elkerülje sajnos azonban ha a bosszú felvetődött benne, minduntalan hozzásettenkedett a börtön is halálfejes ijesztgetéssel fenyegetőzött, ugrásra készen bűjt meg gondolatai mögött. A főorvos is idegesítette. Mit ártja magát mások dolgába?! A minap is csak kapja magát, ágya szélére telepszik és minden teketóriázás nélkül a tárgyra tér.

— Fürödtem ám a Kis-Hernádban, és ismét végignéztem azokat a gerendákat.

Ő erre mi mást válaszolhatott volna?

— A főorvos úr nem nyughat azoktól a gerendáktól, egyszer még maga is beveri a fejét.

— Nekem ott nincs haragosom.

Nagy János megrettenve nézett rá, vajon véletlenül szaladt ki ilyesmi a száján, vagy tud valamit? . . .

Bár az orvos figyelmét nem kerülte el betege hirtelen támadt érdeklődése, úgy tett, mintha semmit se vett volna észre, higgadtan folytatta:

— Odajött a kerülő. Kérdi: hát maga mit tetszik itt keresgélni, csak nem a Nagy János ügyében? . . .

— Maga mit mondott erre? — kíváncsiskodott a beteg.

— Megmondtam az igazat.

— Hogy az én ügyemben? . . .

— Persze! — A főorvos felcacagott — Detektívnek nézett az öreg, pedig csak egy kíváncsi orvos vagyok. — Hirtelen a beteghez fordult — Tudja, milyen koponyája van magának? Ekkora ütéstől az enyém szétmegy, mint egy dísztök. Biztos négy nyáron száradt akáckaró. . .

— Ne kezdje már megint, főorvos úr! — vágott közbe Nagy János — Felmegy a lázam.

Az orvos rá se hederített. Nyugodtan rákérdezett:

— Ki az a Csontos?

Nagy János megérezte, most ugyancsak résen kell lennie. Közömbösséget színélve mondta:

— Egy ember, odavaló. Kitől hallott róla?

— Találja ki! — A főorvos titokzatosan mosolygott.

— A kerülőtől?

— És ha tőle?

A műkedvelő detektívvel madarat lehetett volna fogatni, s erőlködni lehetett, hogy nyugton maradjon. Még néhány jól célzott kérdés, és a titok zára felpattan.

Hideg zuhanyként érte betege fáradt, törődött nevetése.

— Nem tud ő semmit, senki se tud semmit. Maga is csak találgat.

Az orvos megemelte hangját.

— Megmondom magának kerek-perec, hogy a balesetet én kizártnak tar-

tom. Maga, Nagy János, tudja, ki ütötte le, de valami, előttem ismeretlen ok miatt hallgat róla. Az sem lehetetlen, hogy maga akar végére járni a dolognak. El bírom képzelni, hogyan végződhet ez az önbíráskodás, valamelyikük a porondon marad, valójában mindegy, melyikük, a győztes útja a börtönbe vezet, a vesztesé, a temetőbe. Úgy ahogy, ismerem a parasztemberek lélektanát. Maga se tudja majd elviselni, hogy büntetlenül maradjon egy szörnyű büntett.

— A pálinkát tessék megbüntetni, az vette el az eszemet. Megszédültem. Ennyi volt az egész.

Az orvos kimutatta kártyáit.

— Akkor a rendőrnek miért mondta, hogy leütötték, mi?!

— Kell valami mese — vont vállat a beteg.

— A baleset a mese.

— Jó, legyen a magáé a vastagabb vége — Nagy János nevetett, hogy enyhítse a kijelentés súlyát.

A főorvos megcsóválta a fejét.

— Szóval ebben maradjunk?

— Ebben. — Nagy János az ablak felé fordult, mint aki befejezettnek tartja a beszélgetést a maga részéről.

A főorvos megfogta pulzusát, figyelt. Nem talált hibát.

— Úgy vallattam, mint valami vizsgálóbíró. Ne haragudjék! Többet nem háborgatom vele.

— Az jó lesz.

Az orvos végigmérte tekintetével, és elment.

— Passziózik — dunnyögte Nagy János morcosan.

Szeptember végén eresztették ki a kórházból. A főorvos félrehívta.

— Látja, tele a kórház. Nem szeretném, barátom, hogy ha maga is szállítana nekünk pácienseket. Kívánom, legyen igaz, amit állít, hogy valóban baleset történt. De ha mégse, maga maradjon ember. Nagy János. Megigéri?

— Megigérem, főorvos úr, és igen köszönöm, hogy segített rendbejönni.

A faluban nem okozott különösebb feltűnést hazaérkezése. Hála istennek, hogy látunk, Jancsikám, mondták, akikkel összeakadt. Azt is megtudta, a tanács megcsinálta a hidat.

Egy ideig közkézen forgott, hogy leütötték, még a rendőrségnek is fülébe jutott, ismét vizsgálatot indítottak szakértők bevonásával, de a baleset lehetőségét nem lehetett megcáfolni. A kórházban is felkeresték még Nagy Jánost, a második hónap kezdetén, de ő már nem volt hajlandó megváltoztatni álláspontját, mesének minősítette azt az állítást, hogy leütötték. Az úgy valóban ad acta került.

Nagy János, hivatkozva megromlott egészségére, nem vette fel a munkát, a ház körül tett-vett, alig mozdult ki hazulról. Erzsi boldog volt és elégedett, visszakapta emberét, az Úr tehát kegyes volt hozzá, nem csupán átkait hallgatta meg, hanem könyörgéseit is.

Egy szép októberi napon Erzsi javasolta emberének, menjen ki az erdőbe, nézzen gomba után, szedjen legalább annyit, hogy megszáritva elég legyen a karácsonyesti káposztalevesbe. Jancsi nem nagyon kérte magát, szeretett az erdőben magányosan csavarogni. Vett egy kosarat, karjára akasztotta, megkeverte a hosszúnyelű kisbaltát, és ment.

Az erdő csendes volt. Rőt színekben égett, némelyik fa már hullatta levelét.

Nagy János lelkében béke uralkodott, a csend és a jó levegő nyugodalmás érzéseket keltett benne. Arról álmodozott, milyen jó is lenne egy kosárravaló bokorgombára akadni, mely az ősz sárgás-vöröses színében rejtezik, hogy nehezebben vehessék észre.

És egyszer csak ott állt előtte Csontos József, talán három méterre lehettek, amikor szembe kerültek egymással. Csontos olyan mozdulatot tett, meglátva Nagy Jánost, mint aki minden reményét kútba dobta már és éppen utána akarja vetni magát. Kidülledt szemmel meredt Nagy Jánosra, ádámcsutkája szívként dobogott. Nem gyorsan, inkább lassan, nehézkesen fordult meg, s amikor már háttal volt Nagy Jánosnak, megállt egy pillanatra, úgy tűnt, csak akkor tud elmozdulni holtpontjáról, hogy ha eszésszerűen megdönti testét a lejtő irányába. Megtette végre ezt a lökésszerű mozdulatot. A kosár csattanva ért földet, kifröccsentve magából az apró gyümölcsöt. Csontos nem zuhant el, lábát maga elé kapta. Futott. Robajjal futott, nagy csizma volt a lábán, döngött a keményre taposott gyalogösvényen. Nagy János lábán gumitalpú cipő volt, s ha valaki hallja, azt hihette volna, egy ember szalad, bár senki se kergeti.

Nagy János kergette Csontos Józsefet. Nagy János már nem volt ésnél, már Csontos József se volt ésnél, mindketten az örütséghez voltak közelebb, az egyik a félelemtől, a másik az őrjöngésig fokozódott dühtől. Nagy János eldobta a kosarat, csak a balta volt nála, az éles kisbalta. Csontos József nem kiáltozott, nem várt segítséget, tudta, meg kell hálnia, így írja elő a vérbosszú megmásíthatatlan parancsa. Fogat fogért, életet életért. . . Futni fog, amíg bír, és sokáig fog futni, mert futva is élet az élet, s ha már nem bírja tovább, úgy tesz majd, mint a legtöbb ember, mielőtt meg kell hálnia, könyörög az életéért, leveti magát a földre, két kezét fejére kulcsolja, mert tudja, a balta oda csap le, arcát belefúrja az avarba, melynek különös, fanyar szaga van már ilyenkor, ősszel. Szippant még belőle egyet, egy nagyot, az utolsót, és vége, az idő nélküle megy tovább.

A gyalogösvény meredeken lejtett, neki az Ördöglápnak, mely lustán vonaglott két roppant partja közt, undokul, jólakottan bőfögött, gázok szétpukkant buborékai ingatták meg az elhervadt vízililiomok tenyérnyi levelét. Az ösvény a láp partján folytatódott, méternyire talán. A két férfi ott futott, s mert Csontos már öreg volt, Nagy János pedig fiatal és pihent, a távolság egyre zsugorodott közöttük. Nagy János arca komoly, majdhogynem megfontolt volt, mintha mondaná: ennek így kell lenni, Csontosnak meg kell hálni. . . ő megölt engem, én megölöm őt. . . ennek így kell lenni. . .

Csontos József hirtelen és váratlanul beleugrott az Ördöglápbba. Befeküdt. lármásan, szétcsapta a vizet. Várta, hogy a víz lehűtse, visszaadja erejét, úszni tudjon. Az Ördöglápbban nem lehet úszni, aki kapálódzik, menthetetlenül elmerül. Az Ördögláp nem szereti a mozgást, egyből feleled a hínár és húzavonja lefelé, aki felebredztette. Csontos József ismerte a láp természetét, pontosabban-tudta. Most nem tudja, azt hiszi, ami másnak még sohasem sikerült, neki fog, keresztülússza a lápot, és akkor megmenekül üldözőjétől, mert mire megkerülte a mocsárt, addigra bottal ütnei a nyomát. Csontos József nekidől a víznek, lábát próbálja felszínre hozni, hogy csapkodjon vele, ússzon. Nem jön a lába, beleragadt valamibe. A hínárba. Csontos József merül. Már kitisztult az

agya, már megvilágosodott előtte az Ördögláp törvénye, s az embernek a törvénye, aki kint áll a parton, és baltája nyelére támaszkodva nézi őt, várja, hogy a láb elvégezze dolgát, elvégezze az ember dolgát, legalább nem piszkítja be vele a kezét. Csontos Józsefnek már nyakig ér a víz, lassan eltűnik lüktető ádámcsutkája, már állig ér a víz. Nem szól. Kezét feltartja, mint akire pisztolyt szegeztek, és nézi az embert kint a parton, aki nem szól, támaszkodik baltája nyelére és várja, hogy a láb elvégezze dolgát. Csontos József már nem a felnőttek, a férfiak szemével néz, már a gyermekek esengésével néz. Végre a hangja is megjön. Nem könyörög, tudja, hiábavaló lenne. Imádkozik. Halála előtt imádkozik, hitében élt. „Mi atyánk, ki vagy a mennyekben. . .” És amikor befejezte, kiszól a partra.

— Julisnak, a feleségemnek mondd meg, a pénz a vályú alatt van, vas-kazettóba tettem, az egerek meg ne rágják.

A víz eléri a száját. Hanyatt veti a fejét. A víz úgyis eléri a száját. Lezárja a száját. A víz emelkedik. Eléri az orrát. Szippant egy nagyot. A fej eltűnik, csak a kéz marad ki a vízből, markolász, a levegőbe markolász.

Az ember a parton megragad egy ágat baljával, jobbjaiban kinyújtja a kisbalta hosszú nyelét. Az ember a parton erőlködik. A kéz a kisbalta nyelén harapófogó. Feltűnik a fej, aztán a váll. Az egész test kiemelkedik a vízből. Már a lába is a parton van, térdig szakállas a letépett indától. Csontos József köpi a vizet, bőfög, mint az Ördögláp szokott, hányingerlően bőfög.

Nagy János pedig csak ennyit mond:

— Nem veszem a lelkemre, annyit maga nekem nem ér. . .

Visszafordul a gyalogösvényen, mely meredeken vág neki az erdőnek. Megkeresi a kosarát. Nem néz gomba után. Majd azt mondja Erzsinek: nem talált. Hol van már ilyenkor gomba!

Nagy János kikopott az emberek közül, mind ritkában látták a faluban. Nem szerette, ha mondták: Kemény volt az a pálinka, Jancsikám, jót húzott a fejedre. . . Leginkább a határban kószált, magányosan. Lármás varjúcsoportok húztak el fölötte. Olykor eltűnődött a madarak láttán. „Ha meghalnék rámtelenednének, mint a felhő, s mire megint levegőbe emelkednének, Erzs se ismerne rám. Szemem, orrom, fülem elszállna a csúnya madarakkal, és káromnék én is. Kár, kááárrr!”

Tavasza rávette Erzsit, adjanak el mindenüket, költözzenek városba. Azt még nem próbálták. hótha jobb. Házért, telekkel, százhuszezeret kaptak. A takarékból kivették a harmincezeret. Miskolc szélén, ahol hegyre magasodnak a dombok, kicsi házat vettek százhuszezerért. Van hozzá kert is, megterem benne sokfajta gyümölcs, s a zöldségért se kell a piacra menni. Tartanak tyúkokat, a házi hulladékon felnevelnek egy malackát. Nagy János beállt egy építkezéshez segédmunkásnak. Ötven év és már háromra otthon van. Azt mondja, úri élete van, a kutyának se mutatna utat. Szombat, vasárnap szabad. Mi kell még?! Erzs, miként huszonhét éve mindig, meleg étellel várja. Néha elmenni moziba, de legszívesebben otthon maradnak. Otthonulós fajta. Összebújnak az ágyban, és bámulják a tévét, a furcsán villogó, kékfényű képernyőt, melyen háborúk dúlnak, szegény szerelmesek sóhajtoznak. Boldogság merre vagy? . .

A szomszédok nem kérdeik, honnan jöttek, és miért. Tudják, — már a verebek is ezt csipogják az utcán — a városjellegű fejlődés, a civilizáció rakottabb tájakra vonzza a falusi népet.

Ezért jöttek ők is ide, minden bizonnyal ezért. . .

Az esti séták óráiból

A világot nem tudod megváltani,
de becsület dolga, hogy úgy cselekedj,
mintha egyedül rajtad múlna
a Jó győzedelme.

Segítsd gyermekedet, hogy egy újabb nemzedék
képviselője lehessen.
s ne csupán a te másolatod.

Ez jó nép, az rossz nép! — mondod magabiztosan,
Ílát nem tudod, hogy a népeknek
nincs általános érvényű, sajátos jellemük,
hanem csak történelmük, meg földrajzuk van,
és ilyen vagy amolyan kormányuk?

A művész munkatársa: a saját sorsa.

Lám, a megszokott rosszat mily nehezen cseréljük fel
a szokatlan jóval.

A bánat a költészet leánya,
az öröm csupán az unokahúga.

A pátosz a hazugság szomszédja?

Amikor könyvet veszel a kezébe,
mozdulattal azt mondod: emberség, igazság. —
Amit az istenek irigyen megtagadtak tőlünk,
hogy a világ bonyolult rendjébe pillanthassunk:
hogy ezernyi életté osztódva, megízleljük
a jót és a rosszat; hogy tekintetünkkel
átszeljük a múlt és jövődő morajló tengerét;
hogy leszálljunk és fölemelkedjünk,
és mi is urai legyünk a századoknak:
mindezt ők adják meg nekünk, a Könyvek,

hogy általunk megsokszorozzuk
önmagunkat.

A költő és a nő közös, alkatbeli tulajdonsága,
hogy mindketten a teremtés titkának hordozói.

Miért, hogy a szépségnek készségesebben szolgálunk,
mint a jóságnak?

Nagy ember? Nem! Csak nagyon rossz ember.

A jellemnek, miként a tehetségnek is,
időnként használ a kudarc.

Az eunuchot Vénus sem tudja szerelemre gerjeszteni.

A dilettáns: a szerelmes herélt.

Ezekkel nem értek semmiképpen egyet,
de szerfözlött színesek,
még tévedéseikkel is.

Amazokkal egyezik alapvetően a véleményem,
ám oly szürkék.

Az előbbiekkal hevesen vitázom,
néha felbőszítenek;
az utóbbiak közt unatkozni kényszerülök.

Minden a rend és arány. Semmiféle jó mű nem
nélkülözheti azt, amit matematikának nevezünk.

A fájdalom szava annál őszintébb és kiáltóbb,
minél halkabban mondjuk ki.

Szabó Károly

Mumifikálva

Időtálló gyolcsba tekerve fekszel itt.
Kövült biztonság az ajkad.
Hogy sorsod végül sivatagba vitt.
Élettel fizetted meg a tartósságotat.

Ha házam lenne...

Ha nekem házam lenne
s kertem,
a fűvön meghagynám
a tüskés-zöld bogáncsot is,
s nézném
minden ráérő időmben:
ernyős leveleit
hogyan rezzenti meg a szél,
s ingó fejekkel
hogyan hallgat bele
az őszbe,
amely már
csak csöndöket terem,
s deret
minden hajnalon.

Vidor Miklós

KÉT GROTESZK

Kard és toll

A szerkesztő alaposan megnézte emberét, jelt adott egy köhintéssel, s neki-vágott:

— Mi a véleménye S. tábornokról?

Az író nem tartozott a nagy nevek közé, de azért jelentéktelen sem volt. A derékhadhoz számító középkorú, sem a feledés, sem a halhatatlanság nem véggeztetett még el felőle. Kicsit meglepte, hogy idekérték. Most meg ez a kérdés!

— Nincs róla véleményem.

— Hogyhogy?

— Briliáns mandzsettagombom sincsen. Monet-képem sem. Az embernek nem lehet mindene. Tábornokhoz nem értek.

A szerkesztő nevetett. Cinkosság volt a nevetésben, mintha önmagával egy szintre emelné ezt a lézengő rittert, legalább most, négy szemközt.

— Miért épp S. tábornok? — nézett föl gyanakvóan az író.

— Az emlékiratai érdekelnének bennünket. Rendelkezésünkre bocsátana néhány szemelvényt, tíz-tizenkét folytatásban,

Az író bólintott:

— Mi dolgom nekem ezzel?

A szerkesztő már főpróbát tartott székfoglalójából:

— S. tábornok kétségtelenül korunk egyik rendkívüli alakja. Izgalmas pálya, kristály karakter, szerepe az elmúlt háborúban túlzás nélkül: döntő. Elményanyaga, látóköre, ugye, az a bizonyos hadvezéri magaslat. . .

Az író ismét bólintott. Folytathatta volna: ennyi páratlan adottsághoz stiláris erények is? — nem, ez már pazarlás lett volna a természettől! A hiányzók pótlására szólították ide őt.

— Mekkora az anyag? — kérdezte.

— Véletlenül nálam van. — nyúlt fiókjába a szerkesztő. — De hadi hívjam föl a figyelmét, hogy amit a kezébe teszek, azt ne tekintse olyan közönséges anyagnak! . .

— Részt vettem a dögvészdi bekerítésben. — tapintotta meg gránátszilánkroncsolta térdét az író.

Lenn járt már az utcán, hóna alatt az elegáns dosszié. Úgy érezte, odafönn a szerkesztő még mindig a művet és szerzőjét méltatja.

Nem lakott messze, mégis elfáradt, mire hazaért. Mintha a kézirat súlya merítette volna ki, az a harminc-negyven deka papiros! Letette íróasztalára, kissé oldalt. Még nem akarta megnézni.

Három napja van a kihallgatásig. Ez a baljós szó egyszerre jött vissza katonaeletéből, azóta sem gondolt rá. Hetvenkét óra múlva jelentést kell tennie a kéziratról. Persze, a szerző is ott lesz.

Fölhívta barátját.

— Te még mindig nem tudod, mekkora marha vagyok. — lógázta lábát a fotel szélén, világvégi közérzettel. — Mondd meg, miért kellett elvállalnom? Miért nem hivatkoztam munkára, betegségre, halálesetre. . .

— Mert már mind megtették előtted — nyugtatta meg a barátja. — Azt hiszed, te vagy az első?

— Eszerint az utolsó vagyok. És most? Mit tanácsolsz?

— Friss vacsorát a Kakukokban!

Barátja a második pohár bor után hosszan, együttérzőn meredt a szemébe:

— Ha már beleestél, egyetlen utad marad: kiáltsd ki remekműnek, amelyhez bűn hozzányúlni!

Az ötlet tetszetős volt. Annyira, hogy másnapig meg is feledkezett a dosz-sziéről. Este fűrt csak belé a kíváncsiság.

Mit kockáztat?

Kiderült, hogy az éjszakáját. Mert a szemét már nem hunyhatta le. Nem az izgalomtól, az idegességtől.

S. tábornok a mondatrészeket hadvezéri eréllyel próbálta elvezényelni, s ha valamelyik nem engedelmeskedett, ráripakodott, hogy ijedtében úgy maradt görcsbefagyottan, fő- és mellékmondat küszöbén. A szerző fölényesebben el-irányított tíz üteg fogatolt tüzéséget, hat páncélosdandárt és négy gyalogezeredet, mint egy bővített mondat alkotórészeit.

Amire visszaemlékezett, az kétségtelenül érdekes lett volna — csak elfelejtette megírni.

Az író bűnbánóan föltárcsázta barátját.

— Persze, ha te olvasod a remekműveket, ahelyett, hogy dicsérnéd őket! Mi a fenének vagy olyan kíváncsi? Adtad volna inkább ide az egész paksamétát! Nálam előbb veszett volna el, mint hogy belelapozzak!

— Igazad van! — csapott homlokára az író. — Ez a megoldás! Elveszítem! Hadd váljék legendává!

Az elmosódó hang dűnnyögött még valamit a kagylóba a könyvek sorsáról, aztán kattant a készülék.

Másnap üres kézzel állított be a szerkesztőségi megbeszélésre. Halálrészán-tan bemutatkozott a fénylőkopasz, szögletes arcélű hadvezérnek — robusztus alakja civilben is érvényesült —, a szerkesztő otthonosan szopogatta szemüvege teknőc-szárát.

Cigaretta parázslott föl a tábornok szájában, a szerkesztő udvarias áthidaló mondatokat fogalmazott, aztán egyszerre az írón állt meg tekintete:

— Nem hozta magával?

— Nem, kérem. — tág lélegzetet vett — Tulajdonképpen azzal a bejelentéssel akartam kezdeni, hogy a kéziratot a táskámmal együtt ellopták. . .

A szerkesztő megpróbált egyszerre köhögni és dadogni.

A tábornok összevonta homlokát. Arca olyan volt, mintha zubbonya rejtett zsebében keresné az imént döntő rohamra küldött jobbszórnyat, melynek a terepen hirtelen nyoma veszett.

— Ellopták!? — ismételte keményen, kilürkészetlenül távlatokkal hangjában.

Csönd volt. Építőkockákból rakott, merev, billegő csönd. Nem lehetett tudni, kinek szakad a nyakába.

Az író hátrább zökkent, kicsit megemelkedett székében:

— Félreértettek! Azt mondtam, ezzel a bejelentéssel akartam kezdeni! De közben rájöttem, hogy hiába lopták volna el, mert ön, tábornok úr legalább öt példányban másolhatja a kézíratait.

— Mit. . . mit akar ezzel mondani? — markolta meg széke karját a szerkesztő.

— Azt, hogy ilyen egyszerűen csak remekművek szoktak elveszni. . . — bölintott nyájasan az író.

— Vagyis? — avatkozott be most súlyosan, kimérten a harmadik hang.

— Mi van a kézirrattal? — nyújtotta elé a szerkesztő, mint egy lepkehálót. — Megvan?

— Meg. Otthon.

— És, persze, bele se nézett!

Az író álmódosza lehunyta szemét:

— Vajha! Akkor most boldog ember lennék! Ön is! Ön is! — nézett föl ismét mindkettejükre.

A tábornok egyszeriben megokoltnak érezte minden korábbi ellenszenvét az irodalom és művészet zavarosfejú, kelekótya művelői irányában. Tenyerét szemmagasságban eihúzta maga előtt, lezárva az eddigi locsogását, elhallgattatva ezt a két izgága civilt, s roppant higgadtan megszólalt:

— Kérem, tessék egy napiparancs egyszerűségével elmondani, mi történt az én emlékirataimmal!

Az író utoljára a fronton érezte ezt a furcsa transzot, a röpködő, zizegő, pukkanó lövedékek koncertjében, mikor annyira csak a pusztulásnak van valószínűsége, hogy az élő már félni is elfelejt.

— Végzetes tévedés történt, tábornok úr! Fáradozásai eredményét írásműnek nézték. Enyém a népszerűtlen feladat, hogy ezt közöljem önnel.

A szerkesztő följajdult. Vagy inkább sivitott. Nem jellemezhető egyértelműen a hang.

— Roppant érdekes, amit mond. — gyújtott rá a tábornok. — Folytassa!

— Kevés a mondandóm, tábornok úr! a beteg inoperábilis, az ütközet megfordíthatatlan — ahogy parancsolja. Elnézést, hogy tartalékos szakaszvezető létemre. . .

— Úgy? — élénkült föl S. tábornok. — Melyik fegyvernemnél?

— Fájdalom, gyalogság. . .

A szerkesztő székebe fagyva figyelte őket. Semmi szükség nem volt rá többé. A kéziratról egyetlen szó sem esett már

Mikor a titkárnő beadta a kávé, S. tábornok a híres dögvészdi bekerítés hadállását rajzolta föl a jövő heti lapterv hátára. Majd lelkesen rázott kezét a búcsúzó íróval:

— Nagyon örülök, hogy megismertem! Isten áldja!

Meg sem várta, hogy a szerkesztő belefogjon dadogásába.

— Derék, egyenes ember — bökött a bezárult ajtóra. — Roppant rokonszerves! Sajnálom, hogy nem maradt a katonai pályán! Ott különb jövő várt volna rá, mint itt, ahol rossz kéziratokat sóznak a nyakába javítgatni!

— Tábornok úr, nem is tudom, hogyan kérjem elnézését. . . — a tömör, ércék tekintet visszadugaszolta a hangot a szerkesztőbe.

— Érdekes. . . roppant érdekes. . . ott volt Dögvészdnél is. . . sebesülési érdemérmet kapott. . . szép!. . . — bölintett elmélyülten. Már érezte föltojulni a nagy idők pátoszát, de a szerkesztő rajongó, szolgai arca kedvét szegte. Ennek a di társnak magyarázzen? Életében nem volt fegyver a kezében!

— Nno' — emelkedett föl ruganyosan. — Nekem még egyéb dolgom is van!

— Kérem, tábornok úr. . . a kéziratért ne aggódjon, én magam látok neki. . . hiszen a jövő számban kezdjük. . .

Úgy nézett a szerkesztőre, mintha óperzsául szólította volna meg. Könynyedén intett neki az ajtóból.

Később, évek múlva az író így emlékezett vissza S. tábornokra:

— Kiváló ember volt! Nekem megadatott, hogy ismerhettem, láthattam élete csúcán, Dögvészdnél, ahol stratégiai zsenije a legnagyobbat alkotta. S ami a tettek embereinél a legritkább: írni is tudott! Igen, alázat volt benne, elmélyültség és tisztelet a szellem iránt!

S ünnepi ábrázattal, nyomatékosan felbökte mutatóját.

Főpróba

Az elítélt megérezte, hogy valahonnan a falakon túlról elindult érte a hajnal.

Nyugtalan volt és türelmetlen. Annyiszor képzelte már el ezt az órát, hogy nem bírt szembenézni vele. A sarokban ülő foglárhoz fordult:

— Sokára lesz még?

— Visszavan vagy másfél óra,

Megint elszámolta magát. Ez a félóra szervetlenül fityegett működésképtelen életén, fölösleges féregnyúlvány.

— Nem mehetnék ki? — szólalt meg újra.

— Ki? Hová?

— A . . . helyszínre. . .

— Előre? Minek?

— Kíváncsi vagyok.

A foglár majdnem mondott valamit a kíváncsiságról, meg a korai megöregedésről, de aztán eszébe jutott, hogy a siralomházban vannak, hát nem válaszolt semmit.

— Miért ne nézhetném meg? — makacsodott az elítelt. — Itt teljesítik az utolsó kívánságot!

— Nem bírja ki?

— Ha kibírnám is, minek nekem már kibírni!

— Az igaz.

— Hát akkor induljunk!

— Nem szabályos. — morgolódott bizonytalanul a foglár.

— Úgy sincs ott senki. A bitót már tegnap megöcsölték, hallottam a kopácsolást.

A foglár kinyitotta a vasajtót, maga elé engedte emberét. Nem sok baja volt vele eddig, csöndes, jóviseletű rabnak mutatkozott. Átvitte a folyosón, kanyarodott vele egyet, megnyitott még egy rácsos ajtót, aztán már kinn voltak a kisudvaron, ahol a kivégzéseket szokták tartani.

Az elítelt homlokát megcsapta a friss levegő. Mélyet szippantott.

Félhomály volt, de azért kibukkant belőle a jó kétméteres cölöp. Feketén. szilárdan. Megbízható bitófának látszott. Még valami sötétlett előtte, mögötte.

A szűk udvar sarkában kis asztal, székek.

— Ezek mire jök? — érdeklődött az elítelt.

— A bíróságnak.

— Bíróság is lesz?

— Hát. Újra fölolvassák majd az ítéletet, megkérdik magától, megértette-e.

— Már a tárgyaláson is megkérdezték. Minek annyi ceremónia! — mondta ingerülten az elítelt.

A foglár megmérgesedett

— Nálunk a halált nem lehet csak úgy elsinkófálni! — Az járt az eszében, hogy ez az ember már elsinkófált valakit, vagy legalábbis megpróbálta.

— Képzelem, hogy átkoznak engem azok a bíróságbeliek. Miattam kell kibújniuk a jó meleg ágyból.

— Azért fizetik őket. A hóhért is.

— Az ám! A hóhér milyen ember?

— Milyen? Semilyen. Mint a többi. — Rántott egyet a zubbonyán. — No, most már elég volt. Gyerünk vissza!

— Várjon! És hol áll majd a hóhér?

— Ott fönn a grádicson, a háta mögött. — bökött a bitó mögötti falépcsőre a foglár.

Az elítelt odalépett. Már pontosan megkülönböztette a furcsa építmény fokait. A vastag kötelet is látta.

— Ezt hurkolja majd rám?

— Azt.

— És ez a zsámoly itt?

— Azon áll maga.

— Értem. És akkor megrántják a kötelet?

— Meg. A hóhér segédje pedig kirúgja maga alól a zsámolyt. S azzal kész.

Az elítélt fölhágott a zsámolyra.

— Mit csinál maga ott?

— Főpróbát tartok.

— Elment az esze?

— Miért? Valami közöm csak lesz a dologhoz. Megnézhetem.

— Már eleget nézhette. Jöjjön le onnét!

Az elítélt a meghurkolt kötelet babrálgatta. Beleillesztette a fejét.

— Így? — kérdezte, mintha ellenőriztetné magát.

— Tegye le azonnal a kötelet, a hétszentségit magának!

Figyelmesen nézte az előtte veszekedő embert.

— Most elintézhetném magam az egészet. Nem kellene hozzá se bíróság, se hóhér.

— Én. . . én nem tudom, mit csinálok magával, ha le nem száll rögtön, az isten verje meg!

— Már megvert. — felelte szelíden az elítélt, s mosolygott egy picit. — Felősségre vonnák miattam, mi? — kérdezte hirtelen.

— Elcsapnának. . . a nyugdíjas állásomból!

— Más semmit?

— Ne. . . ne riogasson. . . Szálljon már le!

— Várjon. Különben nem vennék elő? Gondatlanságból elkövetett emberölésért?

— Hogyhogy? Én egy újjal sem nyúltam magához!

— Csak elcsapnák. . . és oda lenne a nyugdíja. . .

A foglár sapkája alól kigördült egy vastag veritékcsöpp.

— No jó! — bújt ki az elítélt a hurokból. — Ne átkozzon még maga is.

— Gyerünk, gyerünk. . . — sürgette a foglár. — Mindjárt itt lesznek a többiek. . .

Lépdeltek visszafelé a sarkos folyosókon.

Az elítéltnek mindenféle járt a fejében. Az, hogy neki bezzeg elutasították a kegyelmi kérvényét. Aztán a foglár családját próbálta elképzelni. Biztosan van neki. A bírónak is. A hóhérnak is.

Megint a siralomházzá átrendezett cellában voltak. A foglár megkönnyebbültén zökkent le a sarokban. Végigtörölt izzadt homlokán.

— Az istenit magának, jól kibabrált velem utoljára!

Az elítélt egy kicsit könnyebben érezte magát. Az utolsó óra szorongását átvette valaki helyette.

Kint a folyosón fölhangzott a vasalt bakancsok nehéz dobogása.

Erre gondolni

Jó erre gondolni,
barátságos anyám
egy zimankós reggel
a komor világgal
vigan közölt engem,
akár egy új viccet.

Azóta is rázza
prüszkölve az évek
hizott porrongyait
szeretett fejemről.

Hitem: reményének
megfestett árnyéka.
Bizalmam szemének
taván dobott horgonyt.
Vidámságom székét
mosolya párnázza.

Erre jó gondolni.
Barátságos anyám
felejtse el engem
egy zimankós reggel,
könnyen elfelejtsem,
ahogyan születtem

Germán vakáció

Felcbarátom, öreg német
Iszapot hozott, nagy üvegben.
Csuklóját, lábát, horpadt mellét
Szentséges kenéssel bekente

Lefeküdt a betonpadlóra
Sörényes ég tombolt körülötte
Lánghordó szekerét ráborította
Felebarátom poklokra vetette

Lefeküdt csikos nyugágyra
Szűzlány-vad tenger elsodorta
Öreg testét fonnyadt féregként
Habos talpa alá tiporta

Lefeküdt, sugárzó homokra
Százeczer csillámát beleszúrta
Undorodó föld cpesóval

Felebarátom, öreg német
Titkos bűne volt s öregsége
Iszapot hordott nagy üvegben
Hazudott orvosa, gyógyszerésze

Tamás István

Mint éhes

kutyák
nyúlnak a földek

A kerítésnél
sovány dél
lapul

S a gond
vaskos lábnyomán
kivirágzik
a hó

Szelek kenetlen
kerékagya ri

S az ablakok
napraforgó álmát
lenyalják
a kormos csillagok

Kék utak
lila partjain
fekete csikók
ágaskodnak
a fák

Szakadt kötőfék
színtelen hangom
S az első
szó
kezemben karó

És hull
Csak hull a hó

Szeptemberi

szorongó

szívvel
állok a parton
S a júliusvég csipkés
ernyője alatt
közönyösen
úszik egy nyaláb
csírártlan krumpliszár
meg agyagsárgán
néhány libatoll

Szeretnélek
újra várni téged
lenni
hogy elmennek
érted majd a fák
S a rozsdás vízben
nagy szőlőszemeit
kisírja
a sárgalábú nyár

Csak állok
És ödöng
botladozva a vers
keskeny utcák
macskaköve között
S hideg a szél
itt a part fölött

Cigánykerék

Pincér vagyok. Három éve szabadultam fel, azóta itt ügyködök a restiben.

— Igenis, uram. . . én tévedtem, sajnálom. . . azonnal hozom. . . Ez tulajdonképpen nem én vagyok, egy verkli szólal meg bennem; vagy talán a fehér kabátom. Nem emlékszem rá, mikor beszéltem őszintén valakivel. Gyerekkoromban lehetett; azokból az időkből nem sok ragadt meg az emlékezetemben. A közelmúlt években biztos vagyok: legfeljebb véletlenül mondok igazat. A koromban lehetett; azokból az időkből nem sok ragadt meg az emlékezetemben. A közelmúlt években biztos vagyok: legfeljebb véletlenül mondok igazat. A koromban lehetett; azokból az időkből nem sok ragadt meg az emlékezetemben. anyám, akármiről tárgyalok vele, nemet int, aztán bólint, apám alig áll szóba velem. Hetekig nem is találkozunk. Itt, a munkahelyemen az igazat szóló ember mindenkit kiborítana. A lányok első nap hátat fordítanak annak, aki kitergeti magát előttük. Tehát pontosan olyannak kell lennem, amilyenek vagyok: így célszerű.

Anyámat nem szeretem. Halálra bosszant a puhasága, s talán azért is beszélek vele nyersen, hátha felrázza egyszer a durva szó.

— Adjon egy huszast, aztán tűnjön el, vén nagysága! Ne prédikáljon nekem!

— Nem adok — mondja megalapozatlan nyugalommal, és befordul a konyhába. Mosolyogva törlöm tovább a motort, egy perc múlva ügyis melletttem lesz a pénzzel. Lágytojás pohárban. Az öregúr, akinek viszem, tele van dohánnyal. Egyedül jön be minden nap sötétedés körül. Egyszer csak magára öntötte a tojást, szépen lemostam, azóta jó vagyok nála. Félelmetesen reszket a keze. Majdnem sajnálom. Borralalót öt forint körül ad. Rokonszenves vonás. Így lehetne dolgozni. Húszéves vagyok, most kéne a pénz. De fillérékért gúrizni?!

Rados gyötör mindig a munkával. Együtt jöttünk be ma is, délutánra. Fényes mosollyal, mártírként ragyogott:

— Dolgozni kell. Nem megy másképp. Ha minden nap úgy jössz be, mintha foghúzásra mennél, vége. Két műszak után otthonragadsz.

Ragad a fene. Délelőtt a körzeti orvos várószobájában ücsörög az ember, míg valami papírt szerezhet a betegségéről, aztán délután, mintha világgá mennék. Páratlan izgalom. Enyém az országút végtelenje és a lányok kacagva visszakacsintanak rám.

Itt benn minden kezdeményezés Marinál, a kávéfőző néninél kezdődik-végződik.

„Főnök, az istenit, miért kell magának csupacsont vén satrafákat foglalkoztatni a konyhában, sőtésben? Jobban irányíthatta volna a kádarmunkát: a maga rossz ízlése miatt nem tudja jól érezni magát egy dolgozó. A végén meg panaszkodik: a táppénzes napok száma, Kovács szaktárs”

— Te pincér! Boros!

Ez a hústorony nekem kiáltozik. A Hámor nyugdíjas főnöke ül a sarokasztalnál az új nőjével. Ki nem állhatom ezt a dagadt fickót, néma utálattal elrobognék mellette, de torkaszakadtából kiabál.

— Állj! Gyere ide!

Három németnyire tőle fékezek. Muszáj megállni, az egész csehó idebámul.

— Mit akar?

— Talán idejönnél?!

— Majd üzenjen. . . .

A kifestett nő mellette hangosan kacag. Látom a szemén, hogy szívesen kicserélne éjszakára a pasasával. A söntésben a főnök lép mögém.

— Elballagtál. . .

— El.

Most meg kellene magyaráznom, hogy ez a vén szatír két éve kirúgta Tomit, a legjobb haveromat. Egy nagyfenekű, tizenöt éves lány miatt, aki közös szerelmük volt. Nem magyarázkodom. Messzire vezetne. Amig blokkolok, a főnök rám-rám pillant. Esendőnek, bocsánatkérőnek lát, sajnál. Legyint, s roppant nevetséges pózban visszabúvik a kuckóba.

— Széplány, mondok valamit.

— Jó.

— Este elviszlek motorozni. . .

— A gátfutó nagymamád!

A gátfutóra helyezi a hangsúlyt: játszik, aztán váratlanul támad.

— Délelőtt keresett Sári.

— Nem érdekel.

— Minden nap bejön. Bár te járnál be olyan rendszeresen!

— Kis hülye.

— Aranyos kislány. Pont veled kellett szóba állnia szegénynek! Kár érte.

— Kár.

— Szerelmes. . .

Megint a place. Nyüzsögnek a várakozók. Minden asztalról kiugrik a kakukk.

— Lesz szives!

— Kérem!

— Fizetni!

— Főúr!

— Két deci szóda.

Valahogy nem akaródzik elhinni, hogy nekem muszáj ezekre figyelni. Tegnap kezdtem újra a munkát. Megigértém Radosnak, Tominak: egyetlen helyes út a helyes út. nem tévedek le többé róla. Aligha veszik komolyan ezeket az ígéreteket, ötvenszer hallják egy év alatt.

Kezem a fehér köpeny zsebében, csörög az aprópénz. Kérjetelek, fiúk-lányok-kutyák, ne parancsolgassatok!

Rados Marival beszélget, s míg én valahova elnézek, mindig összerosolyognak egy csöppet: van ebben valami ártatlan, néma szövetkezés ellenem, de átlátok rajta.

Még nyolcadikban egyszer úgy megvertem Radost, hogy orrán-száján ömlött a vér. Ma már nem tudnám megtenni. Féléve kivették a bal tüdeje felét,

mégis akkumulátorokat cipel a tefunál egész nap. Nem jut neki egy raktárosi állás, hogy íróasztalról ne is beszéljünk.

Állnék oda elébe:

— Ha nem hagyod békén a Marit, lekeverek egyet hallod, öreg Rados?! Hülyén hangzana, nevetséges lennék mindenki előtt. Harcias kakaska, aki megijed az árnyékától is.

Tenyeremen kis ezüst tálca, kávé, pohár sör, nagymálna. Marinak van egy négyéves kislánya. Egyszer álmodtam róla, hogy nagy volt már, nagyfiú, kezébe nyomtam egy huszast, moziba küldtem; nézd meg jól azt a filmet, legalább kétszer egymás után. Mari csak nevetett, alig várta, hogy egyedül maradjon velem.

— Klassz, jóképű srác vagy Lalikám! — mondja az anyám.

A nyárikonyha ablakában áll a tükör, borotválkozom. Régebben, ha az anyám bemondott valami hülyeséget a srácok előtt, a guta kerülgetett, most már ráhagyom. Kacsintok Rados felé, szóljon neki valamit vissza. Nem érti, összevagdосom magam a nagy magyarázkodásban. Az anyám totyog körül-löttünk, meleg vizet önt a lavórba, elrakja a sallert, a szétnyirkált gumidarabokat.

Akkor lennék jóképű, ha az apámra hasonlitanék. De, sajnos, erről a vén, kővér asszonyról ragadt rám minden: duzzadt az orrom, vizenyős a szemem, tapadós-zsíros a hajam. Sehol egy markáns, határozott vonás.

Rados a verandán ül, hátát nekitámasztja egy kőoszlopnak. Tenyerén — hamleti póz — egy túlérrett vérbélű körte. Nézi meredten.

— Mi van? — kérdezem.

— Alma.

— Körte az, te ló.

Máskor egy ilyen poénon erőszakoltan felnyeritene, most szánalmasan az utca felé int.

— Sári.

— Látom.

Azazhogy az utolsó pillanatban veszem észre, mielőtt belépett volna a kiskapun. Elfut a méreg. Ez ellen nincs védekezés? Mégis, talán egy utolsó kísérlet: odakiáltok az anyámnak.

— Jóasszony, senkinek nem vagyok itthon!

Kizárt dolog, hogy Sári ne hallaná meg, de csak mosolyog, jön. Kerek holdvilág képén fekete koszorú a haja. Egy éve minden idegesít ezen a lányon, ami azelőtt nagyon tetszett. Harmincnégyes pici lába, hatalmas melle, kanári öltözkéke.

— Üdv, srácok! — mondja.

Cigarettát veszek elő, rágyújtok. Régebben, ha szemben állt velem, mintha tükör előtt álltam volna: otthon éreztem magam minden szemevillanásában, minden mozdulatában. Most üres dekoráció a képe, zavaros kompozíció tetőtől talpig. Köpök egyet, bemegyek a konyhába, alig hallom a hangját.

— Régen akarek veled beszélni, négy szemközt. Kerestelek többször is, de téged nem lehet megtalálni. . .

Ki vagyok én, hogy engem keresni kell? Ilyenekből, mint én, tizenkettő megy egy tucatra. Hagyjanak engem békén! Póloínget veszek, pirosat. A hajam

simára lefésülöm, nézem a vérnyomokat a hófehér törülközőn. Rados nagyot ásít, feláll. Sári beszél, mint a gép. Leballagok a szin elé, kilolom a motort. Sarit a zúgás sem zavarja, mondja a szövegét. Leveszem a gázt, esendesen odagurulok melléjük, Rados szó nélkül mögém ül. Az anyám széttárja a karját, mintha le akarna önteni valamivel. Szeretné, ha kedvesebb lennék ezzel a lánnyal.

— Mondja meg neki, hogy nem vagyok itthon! Vidékre mentem: két szőke vár ránk. . .

Rados hangosan röhög. Sári elsírja magát.

Az országúton előnt a nyugalom. Jó így dumabercik nélkül. A forró szél belecsap a képembe, ahogy felgyorsulok. Rados motyog mögöttem valamit, nem értem. Aztán kicsit visszafordulok felé, kérdezően. Üvölt a fülemben.

— Gyereke lesz.

Nincs kedvem visszakibálni. Nézek magam elé a betonra; az is csak neked lesz rossz, öreg Rados, kölcsönkérek tőled a többihez néhány száz forintot.

Rásonysápberencsen Irén a gazdasszonyunk. Asztalnál ülünk, és eszünk valami ócska löttyöt lecsóvacsora ürügyén. Nekem nem jutott kanál, masszív kenyérhéjjal eszem.

Rados szemben ül Irénnel, bámulja. Irén szélesarcú, szőke lány, két kacagtató szőke tincs lebeg a halántéka fölött. Néha olyan, mint egy kenderkóc baba, más megvilágításban akárha filmsztár lehetne.

— Magdi? — kérdezem — jöhetne már!

— Nem vagyunk összenőve — szól ingerülten, rám se néz, a hálószoza felé int. — Felébresztem a bátyámat, éjszakás szegény gyerek.

Irén tizenhat éves, Magdi tizenhét. Nyolcadik napja motyogjuk körülöttük frázisainkat, délután meg este, szerelemről modern életről, mindenről. . .

Gyuri ébredszik. Rados hihetetlenül leleményes, egészen váratlan dolgokat tud bedobni, ha arról van szó: elterelő hadművelet.

— Irén, te szereted a hazádat?

— Szeretem. — válaszol a lány. — Erre még az általános iskolában megtanítottak.

— De nem úgy. . .

— Hát hogyan?

— Igazán.

— Tudja a fene.

— Mégis. . .

— Élek, vagyok. Néha idegesít, hogy azt a rongyos hatvan évet, ami ki jut az embernek, ilyen tűró étellel kell eltölteni.

— Nocsak!

— Ha erre gondolok, azt mondom, szívesen élnék másutt, akárhol, ahol jobb az élet.

— Az igazi hazafiságnak nagy ára van, — pörgeti tovább Rados a blőd lemezét — nyugtalan élet. Olyan vagy, mint egy radarállomás: mindenre reagálsz, ami moccan a közeledben. Javítani, változtatni akarsz, nem viseled el szórtanul a baromságot, s kész a balhé. Egy-két év és idegláda vagy.

— Ezt nem vállalom, — mondja Irén — pontosabban ez az, amit nem vállalom.

Irén bátyja műszaki egyetemre jár, nyaranta az útépitőknél dolgozik. Miatta kell az elterelés. Nehogy azt higgye, itt minden csak arra megy, hogy befűtsük a lányokat.

Pedig arra megy. Ahog. Gyuri kiteszi a lábát Rados minden mondata felér egy szoknya alá nyúlással.

Magdi nagyon szép lány: madonna arc, nyúlánk, törékeny termet. Gyuri előtt nem hagyja magát megcsókolni. Hej pedig. . .

De illedelmes vagyok, sőt: két szárnyacska is kinőtt tán hátrafelé a hónom alatt.

Szűcs Dani elé együtt megyünk hárman a vasútállomásra. Rados, az Őszöregember, meg én. Tomi, a szerencsétlen, dolgozik. Őszöregember viszi maga mellett Dani kerékpárját is, Rados rendre leszorítja az útról, hátha elesik a bajnok. (Járási szpartakiád). Mindhármunknak ékes-fényes, fusiban nikkelezett versenybringánk van, a Dani ötvenéves, ócska járgánya szégyenkezhethet. Rozsdás csengő, félig letört kézifék elől, rozszant csomagtartó hátul, esetlenség, csörgés-csattogás mindenütt.

A csomagtartóra viszont fel lehet kötni Dani tenyérynyi papírbőröndjét. Kezet rázunk, szó nélkül karikázunk a falu felé. Később Dani megkérdezi, mikor dolgoztam utoljára, s hogy csak legyintek, nevet. Keserűen.

Danit különben minden alkalommal izgalomba hozza a hazatérés. „Ujra látni a rég nem látott arcokat, felfedezni a szülőfalu alig észrevehető előremocsnásait, a faluszéli új házakat, ahogy a keskeny gyalogjárda nekilendül a postadomb meredek emelkedőjének, s ahogy jószomszéd Nagy Albert egyre kevesebbet káromkodik csténként hazatérve a kollektív mezőgazdasági teszt-vesziből. . .”

Dani állítólag mindezeket látja! De éveken át észre se veszi, a másik szomszédjukban milyen szépen mellesezik a kis Körbe Zsuzsi.

Dani, ha igaz barátok között hiszi magát, a legbelsőbb dolgait is kiteregeti. Az ilyen lelkesülő hazatérési beszédein röhögni tudnek, de túrtőztetem magam. Mégiscsak barátok volnánk.

Egymás mellett kerekkezünk négyen az úton.

— Őszöregember, hogy van az öcséd? — kérdezi Dani.

— Katona. Ebben minden benne van. . .

— Hát az apád?

— Lényegében ő is. Gyárőr kinn a Csanyikban havi ezerháromért. Van az öregnek egy dobtáros géppisztolya, úgy hőzöng vele, akár egy kisgyerek. Radosék háza előtt, a vén hársfa alsó ágaiban egy elméleti szusszanásra megkapaszkodtunk. Mint régen. . . A méhesből közénkröppen két-három méh, csapkodjuk egymás nyakát, itt repül. . . Nevetünk, majdnem igazi minden, de Rados hirtelen kétrét görnyed a váz fölött, kétségbeesetten kapkod levegő után. Szemében rémület, jaj, mindjárt megfulladok. Odavan a jókedv. . . Az én ráérő, kövér anyám, három házzal feljebb az utcán, kihajol a palánk fölé. Lesi, megérkezett-e Dani? Mindig büszke volt a barátságunkra, Daniból orvos lesz nemsokára.

— Sajnos, — mondom képmutatóan — Danikám, az anyám alig várja, hogy találkozzon veled.

— Bújj el gyorsan! — mondja Őszöregember, és egy lelógó gallyba kapaszkodva átugrik a kerítésen.

Dani nem ugrik utána. Leszáll a kerékpárjáról, lassan elindul az anyám felé, messziről kiabál: kezit csókolom. . . Őszöregember a kiskapun jön vissza. Morogva. Rados liheg, legyint. Hiába erőlködünk. Nem vagyunk tizenöt évesek.

Szembetalálkoztam veled idétlen nyugtalanság. Ha tenyeremre venném a szívemet, láthatnátok, ráncos, öreg krumpli.

Mégis. Most valami nem stimmel.

Sosem szerettem a verseket, de ez a lány belénk szuggerálta a maga szenvedélyét. Hosszú szöke haját ide-oda csapkodja a szél. A tábortűz lángja szeme előtt táncol. Egy cigánylányról szól a vers; zöld a haja, zöld a húsa. . .

Kétszáz lány táborozik a nagy gyümölcsös szélén. őszibarackot szüretelnek. Kata a legjobb nő köztük. Árva. Állami gondozott, kíméletlenül őszinte.

— Szemét alak vagy, ha az anyád nyakán élősködsz — mondta az első nap, ahogy megismerkedtünk, és Rados bemutatott, mint gyakorló munkanélkülit.

Igaz is. Három hete nem járok dolgozni. Általában nem nyugtalanított soha egy-egy hosszabb kihagyás, de ha valaki rossz órában emlegeti, fájdalmat okoz, kiborít.

Éjszaka van. Kóborolunk a szőlőhegyen, Kata fogja a kezem. Borház borház után Ereszkedik a harmat. Anyám sárga, zománcos lavórja fénylik a hold helyén. Kata társaságában egyre inkább kezdek Danira emlékeztetni, már ami a hülyeségemet illeti. . .

Dörömbölünk egy ablak fatábláján.

— Van itt valaki?

Hogyan lehetne!? De zörgetek, egyre türelmetlenebbül.

— Nyissák ki!

Kata nevet, körbeszalad a házikón, ébredező öregasszony mély hangján viszszaszól a másik oldalról.

— Ki az?

— Nyissák ki!

Rendületlenül verem a fatáblát, belemelegedtem a játékba.

— Mit akar, jóember?

— A lányáért jöttem. . .

Kata „megismeri” a hangom, hajlandó játszani.

— Eredj innen, Miska, menj innen!

— Szeretem a lányát.

— Eredj innen, fiam!

— Szeretem.

— Megmondtam, gyerek még.

Egy diófa alatt csókolózunk. Az éjszaka néma, de váratlanul szemünkbe vág egy zseblámpa fénye.

Négy — öt alakot sejteni a borház ajtaja előtt. Ujra sötét. Röhögés. Csak Rados nyeríthet így. Ráismerek. Kata elindul felénk. Futnak kétségbeesett riadalommal.

— Betörök — mondja Kata, s felemeli a levert lakatot a földről.

— Menjünk innen!

Magamnak is idegen a hangom. Kata megfogja a kezem.

— Megijedtél?

— Nem. Dehogy.

Rados, Tomi, Őszöregember és talán Dani. Lehet. Szünidei szórakozás. Mint rég. . . Látom őket: kushadtak a pince mélyén, korsók már teliszíva, és akkor valaki dörömbölni kezd az ablakon. Kellemetlen borzongás lehetett. Gebesztő.

— Állítom, — mondja Kata — ismerős volt ez az idétlen röhögés.

— Képzeldsz.

— Lehet.

Olyan szükségem van ezekre a srácokra, mint mindennapi falat kenyérre. Ők elfogadták; izgalmakban, veszélyekben akarok élni. A keveset, ami két kézzel megragadható, nem szabad elengednem. Akármilyen áron, ha egy napig is, boldognak elégedettnek kell lenni. Ennyihez van erőm. És holnap?

— Igenis, uram. . .

Vagy a dühítő, álmos kérdés reggel anyám arcán: megint nem dolgozol? Egyremegy.

— Nézd meg magad! — mondom Radosnak, ha néha betérek hozzá, és ölében cipeli az akkumulátorokat.

Katát átemelem az építőtábor kerítésén. Aludj jól! Szia. Nézem, míg eltűnik a sátrak között. Bátor lány, és különös erő van benne. Hiányozni fog, ha elmegy innen.

Hann Ferenc

Szerelmes vers

(aranyinak)

mert

soha nem faggatsz ha a kihűlt csillagokat kiszórom zsebemből estefelé ha hazatérek

mert

megölelsz amikor nagyon-nagyon csúnya vagyok és megfulladt szavaimat keresgétem árnyékos csatornapartokon

mert

számba adod a cigarettát amikor ébenszínű vagyok már a nikotintól de tudod megmenthet még e mérgezett levegővételel

mert

melleidet arcomhoz, érteted pedig nemrég keltem fel
 érdemtelen asszonyok mellől szomorúan és fakón
 mert
 igazítás salétromholdas glóriámon
 nem nevezsz ha nyűtt arcomat ujjaid kalitkájába haj-
 tom
 ezért
 térek meg hozzád újra és újra
 kék-eső-verten
 köd-gubába bújva

Zongora a hó alatt

fehér	vörös	fehér
tehén	körök	szemén
alatt	mögött	kedvesemnek
fehér	fial	halat bújtnak
damaszt	a nap	tavak
balott fiam a hó alatt	arcára zongora szakadt	
pici ujján moll-akordok	két szeme vak	

Mi marad?

ledobtam magam a tetőről
 szép meredek volt az ív
 ponyva nincs alul
 szabadnapos tűzoltók fújják a rézharsonát
 az angyalok kimenősek
 ó mi marad?

Kiss Sándor:

Bolondóra

A galeri már régen bedobta a törülközőt.

— Hagy abba Malvin, mert kiterítünk!

De ez a rongy nem szállt le róla.

Nem Malvinnak hívták, mi azért mégsem szólítottuk soha másként. Malvin. Micsoda ronda név! No, éppen illett rá. Ilyen nőt keveset hord a hátán a Föld, akinek az övéhez méltó, észbontó alváza, elegáns szerelése, kemény, nagy melle és síma, gödrös arca van, akinek olyan formás a teste, mintha maga az ördög formázta volna. S azok a szemek! Ha az ágy szélén látná őt, maga a Herko Páter is szédülne.

Végzetes baklövés volt ezt a nőt rászabadítani Bolondórára. Bolondóra ezt nem érdemelte meg. Nem tartozott ugyan közénk, de azért feldobtuk a sapkát, ha összetalálkoztunk vele. Volt egy kis stikje szegénynek, egészen enyhe, mint a barackpálinka, ezért is hívták Bolondóranak. Persze csak a háta mögött. Mert az öklébe senki sem akart belekóstolni. Bolondóra érzékeny volt, mint a mimóza. Aki még nem ismerte ezt a tulajdonságát, könnyen beledörgölözhetett a mancsába. De egy pötkerék néha kimondottan jó hatással van a tekintélyre, hát nem is hányta a szemére senki. Ahova berőfölt, mindenhol üdvívalgással fogadták.

— Van egy kettesed? — kérdezte előkelő mozdulattal kísért méla undorral.

Már magyarázatot sem fűzött hozzá, hogy buszra, villamosra, vagy cigarettára kell, az egész környék ismerte a szöveget. Bolondóra egy hétnél tovább sehol nem dolgozott. Valamiből pedig neki is élni kellett. Vasárnap délután tavasztól őszig, amikor mindenki az utcára tódul, álfésűlte a lakótelepet. Két forintja majdnem mindenkinek akadt. Esténként maroknyi aprópénzt csörgetve forgolódott a szórakozóhelyeken. De soha nem fizetett. Mindig neki fizettek.

Szivességre mégis bármikor kapható volt.

A hülye Bocsoknak mindig a nyakán ragadt valami kövér liba.

— Döglesztő helyzet — mondta neki szárazon Bolondóra. — Ha van egy kettesed, akkor lekapcsolom rólad, — ajánlotta.

Hogyne lett volna. Akár tizes is. De Bolondóranál két forint volt a taksa, ebből azt hiszem, nyilvánvalónak látszik, hogy nem gazdagodott meg másokon. Ha igaz, amit beszéltek róla, hogy sokszor hét napon keresztül fél kilogramm száraz kenyéren is beérte, az a nagy szabadság, amivel körülbástyázta magát, nem ért hajítófát sem.

— Mindennél fontosabb, hogy az ember szabad legyen, mint a madár — hangsúlyozta nemegyszer, fél liter konyak és tíz korsó sör közti ellágyulásban.

Hát igen. Bolondóra aztán szabad volt, szabad, mint a galagonyalepke. Nem volt se kutyája, se macskája, csak egy tábori vaságy egy szénporos

pincében három húgyos matraccal, lópokróccal, de májustól szeptember végéig azt is átengedte valami utcai koldusnak. Ez alatt hol itt, hol ott lakott, pár napra, néha hosszabb időre akárki befogadta, mert Bolondóráról mindenki tudta, hogy jó fiú, kicsit bolondos, de igaz, jó fiú. aki gyümölcsön és tüzelőn kívül még soha nem lopott el semmit. Csak azok méregették kampós szemmel, akik már felkapaszkodtak az uborkafára, vagy már elfelejtették, hogy nagyapjuk még a nagyvásártelepen trógerolt, maguk meg csak annyival érnek többet, amennyivel több éhes ember száját kell betömniök. Legszívesebben rendőrért kiabáltak volna, ha meglátták. A legvégletesebb érzéseket mégis a nőknél váltotta ki. Volt, aki gyűlölte, undorodott tőle, az idősebbek félénken figyelték, mások lefeküdtek vele. Arra mindig ügyelt, hogy csak azokkal kezdjen ki, vagy azok kezdjenek ki vele, akiknél az egész csak annyi jelentőséggel bír, mint egy porszem a Góbi sivatagban, de azért a tisztesség látszatát még megőrizték. Ha valahol mégis akadályokba ütközött, nem volt rest egy pár pofonnal helyrebillenteni az egyenleget.

Mi melós fiúk voltunk. Egész héten a Landlerban, az Északiban, vagy máshol nyomtuk az ipart. Nekünk hétvégén Bolondóra volt a szórakozásunk, céltáblánk, összehasonlítási alapunk. állatkertünk és látványosságunk, unaloműző szószátyár, hecckirály és ritkán csorduló bőkezűségünk várományosa. Tulajdonképpen már a megjelenése is olyan megindító volt, hogy dőlni kellett a röhögéstől. Amennyire tőle telt, mindig vasaltan járt, első látásra nem keltette az elhanyagolt ember benyomását, de a trikóját, az ingpulóverje nyakát nem volt szabad megnézni. — Mit röhögtök? Engem röhögtök? — kérdezte — Hülyék. Tudjátok mi különbség van a röhögés, meg a nevetés között? Mintha tisztára súrolt hajkefével vagy szárított macskaszarral csiklandozná a talpatokat.

Erre mindenki elfeküdt, mint a burgonyabogár.

— Van egy kettesed? — dobta be a jelszót az átlátszóvá jegesedett csöndbe. — Van egy jó ötletem. Ha akarjátok, leadom a drótot.

És nyújtotta a markát.

— Először azt mondd meg, hogy miről van szó?

Furcsán, gúnyosan ráncolta a homlokát.

— Az öreg Liptákot ismeritek? Van a padláson egy halom ócskaság. Muzeális dolgok. Persze, ez a jövő század zenéje. Az egész nem ér egy rúzgombot. De az öreg úgy kuporgatja, vigyáz rájuk, mint a Dárius kincsére. Gügyög nekik, majdnem nyalogatja őket. Ezt megfújhatjátok. Amikor visszaviszitek, azt mondjátok, hogy én voltam. Az öreg hálás lesz, mint egy várandós komondor, ha megvakarják a tomporát.

Ilyen fickó volt Bolondóra. Neki mindegy volt. A hírnevén már semmi sem ejthetett csorbát. Sajnos maga mindig kimaradt mindenféle balhéból, mégis a fejére olvasták. Olyan hírek terjedtek el róla, hogy a csecsemő is zöldet csinál tőle, ha beadják neki. Hogy huszonegynéhány évéhez képest már elvált ember. Valahol gyermeke is van. Sajat maga is zabi, vagy ha nem is zabi de az apja már régen meghalt, az anyja meg összeállt valakivel. Az is lehet, hogy az apja nem más, mint az a koldus, akinek nyaranként átengedi a vaságyát. Hogy félcédulája van. A rendőrség is körözi, de van ott valakije, aki mindig futni hagyja. Látták egyszer az országúton, hogy kisfiúkkal snúrozott,

meg aztán azt is, hogy van egy vén nője, akihez hordja a dohányt. Valóban egyszer mi is láttuk egy öregasszonyhoz besurranni. A függönyön keresztül pilláztuk. Éppen széttárta a karját. Másnap váratlanul beállt Havlicsekhez trógerolni. Annyi bizonyos, hogy ez az öregasszony az anyja nem lehetett. Annak mutatta a fényképét. Egy nagyon szép asszony pironkodott ránk róla.

Sokszor piszkáltuk Bolondórát.

— Költözz össze valakivel!

— Minek?

— Elveszed feleségül.

— Tudjátok mit? — kérdezte. — Nem veszek el senkit. Én nem vagyok ürge, hogy mindig ugyanabba a lukba bújjak. A többi meg nem ér semmit. Kis tüzecke, örökös kényszerűség. Ma én viszem ki alólad az ágytálat, holnap te, jaj de nagyon szeretlek. Később a gyerekek. . . Öregem, maga ezt már nem érti. Azt hiszitek kell ez nekem?

Ráuszítottuk Malvint, ezt a malteros lánynak álcázott, züllött széplányt. A haditervet egy hétig gyömöszöltük a fejébe. Nem tudta megérteni, miért nem mondhatja meg Bolondórának nyíltan és kereken, ha már annyira akarjuk, hogy menjenek félre egy fordulóra?

— Te hülye. Ha ezt megmondod neki. Bolondóra köpni fog rád. Érted? Pontosan mindig annyi nője lesz, amennyire szüksége van, bár ez néha sok, máskor kevés. De ezt úgysem érted. Neked olyannak kell lenni, aki elérhető lenne látszik, aki érintetlen, szerény, jó és szép. Csak olyan lassan melegedhetsz fel, mint a philadelphiai kőszobor. Érted Malvin? De már előre érezni kell neki, ha egyszer begyulladsz, olyan forró leszel, hogy valahol az északi féltekén az eszkimókról is lekívánczik a főkaprém és a század végén kisebb helyeken még mindig ennek a lángjánál fognak melegedni. Érted? Hogyan is értenéd, ha a kaján, a göncön, a szórakozáson, meg a falazáson kívül még semmi sem jutott soha az eszedbe? Hát idefigyelj! Bejössz a klubba egy öreglánnyal, aki a nővérednek adja magát. Sokáig teszed magad, hogy nem táncolsz. Aztán elmész valakivel, az a valaki közülünk való lesz. Amikor Bolondóra előtt táncoltok, szemtelenkedni fog veled. Te erre faképnél hagyod. A többit meglátjuk. Rendben? De csak lassan a testtel. Ne ringasd a feneked, ne dőlj bele, ha felkér! Az első héten semmi! Az égvilágon semmi. Érted?

Malvin jól játszotta a szerepet.

Bolondórának egy idő után forogni kezdett a nyelve, mint a kereplő, pedig néha úgy tűnt, hogy a kétforinton kívül nem is tud mást kibökní. Felugrott, mintha rajzszegebe huppant volna, amikor Potyesz megtapogatta Malvin mellét. — Hátrább az agarakkal! — mondta hangsúlytalanul. — No, gyere Baba, nem kell megijedni! Istenemre, én derékon felül soha nem tapogatlak meg.

Vagy hatan nyolcfelé dőlünk a röhögéstől. Bekapta hát a kezét. Te jó ég, ez aztán a hepaj! csak néztünk mint a moziban. Közepes tempóban ellejtettek előttünk, Malvin lesunyttal szemmel botorkált Bolondóra mellett, szűzi pírral az orcáján, s az ajtóból még báván visszanezett. Szigorú pillantást eresztettünk utána. — Csak semmi etyele-petyele öreglány, ha nem akarsz, hogy az úthenger keresztülmenjen rajtad!

Attól kezdve sülve-főve együtt voltak. Egész nyáron a Duna-partra jártak napozni. Barnára süttek, mint a rántás a serpenyőben, egy beteges négertől legfeljebb gukkelrel lehetett volna megkülönböztetni őket. Amikor pedig bejöttek a hűvösebb idők, a Lukácsba jártak fürödni. Közben Malvin kivirult, a közönséges lotyók gögje lehervadt az arcáról, ordított róla a boldogság. S mintha Bolondórát is kicserélték volna, úgy megváltozott. El sem akartuk hinni. Már hónapok óta, folyamatosan nyomta a sót valamelyik újpesti kőcserájban. A kétforintos túráknak egyszer csak vége szakadt, amikor Katus egy alkalommal benyögte, feldobjon-e egy kettést, akkora frászt kapott, hogy a füle beleért a szájába.

Kezdünk aggódni Bolondóraért. Először Malvint vettük elő.

— Minden'oké! De most már szépen leszállsz róla és felszívódsz a bal-fenéken. . . ! Eltűnsz a csatornában, ahonnan jöttél! Ha a lefolyót használjuk, majd illő tisztelettel megemlékezünk rólad.

Csak kétértelműen vigyorgott. További gyengéd ösztökélésünkre egyszer csak begorombult, szikrákat kezdett szórni a szeme, mint a párzó macskáé, meghimbálta a hippi-jelvényét, amelynek a fityegője — testvérek között is — lehetett legalább fél kiló, akit fejbe kólint vele, egészen biztos nyomban a betonba harap.

— Vegyétek tudomásul, hogy szeretem Bolondórát! — tajtékozott. — Most pedig kotródjatok, mert szétverem a fejeteket!

Hatan hétfelé sántikáltunk. Még Póker is csak egy ajbiggyesztést mert megkockáztatni, azt is tisztes távolságból, ahol a hippi-jelvény már nem veszélyeztette a testi épségét.

— Cö, cö, cö!

Valamelyik vasárnap Bolondórát is körülfgottuk, de eleinte mindenhová néztünk, csak a lesőjébe nem. A barátunk komoran a zsebében turkált, valószínű a bokszer tapogatta, s ezt a tevékenységét meglehetősen kedvezőtlen előjelenként ítéltük meg. Abban maradtunk, Csopor beszél majd a fejével, mert azért azt mégse hagyhatjuk, hogy ez a nyomorult Malvin kiforgassa Bolondórát emberi méltóságából. Kétforintosaink csendben lapultak a nadrágzsebünk alján, még arra is vigyáztunk, hogy véletlenül fel ne cincogjanak, mert annak beláthatatlan következményei lehettek volna. De Csopor szemlesütve ballagott Bolondóra balján, egy árva szó nem sok, még annyit sem tudott kinyögni. Mi is csak köröztünk mellettük, félszemmél Bolondóra balzsebébe mélyedt csülkét stukkeroltuk. Minden eshetőségre készen behúzza a nyakunkat.

— Hogy vagy Übül? — kérdezte végül minden elképzelhető lelkierejét maga alá kaszálna Póker. Általában ilyen költőien szoktuk szólítani egymást, hol Tatár-Kánpak, máskor Tökösnek, vagy éppen repedt fülűnek, amellet, hogy mindenkinek volt egy tisztességes csúfneve is. De valakihez a polgári néven szólni, a legnagyobb sértésnek számított. — Hogy vagy barátom, rőt szakállú hullagyalázó? — kérdezte még egyszer Póker illő tisztelettel.

— Jól, seggfejkém — válaszolt Bolondóra és a mancsát — fél lekváros buktával az ujjai között — kiemelte a nadrág zsebéből, ami úgy hatott ránk, mintha szikla hengeredett volna le a mellünkről.

— Haza caplatsz? — bátorodott fel Csupor is, majd hogy ez nyilvánvalónak látszott, lényeglátóan nagy elmeéllel hozzátette: — Mi van? Régen láttunk öregem. Futsz még a Malvinnal?

Bolondóra halálsápadtan majszolta a buktát.

— Elveszem feleségül. — mondta.

Bóklásztunk egymásra pillogva, mint akiknek szilvásgombóc akadt a torán. Itt már nincs mit tenni. Bolondóra begolyósodott. Szánakozva kezeltünk le vele, mintha csúszós és hideg angolnát szorongattunk volna a markunkban! Nem akartuk elhinni, amit mondott, de komoly hangja minden kétséget eloszlatott. Egyszer még kimentünk az újpesti mérlegjavító műhelybe, ahol dolgozott. Egy középkorú pókhas fogadott bennünket és szomorúan nézett ránk. Sajnálta magát, hogy kénytelen szóbaelegyedni velünk. — Maguk a haverjai? — kérdezte. — Miska nincsen benn. éjszakára jön dolgozni. Különbben is hagyják békén a fiút, ő a legjobb lakatosom, nem szeretném, ha valaki belevenné! Nem tartozik ő már maguk közé, biztosan tudják, nősülés előtt áll. Van neki baja éppen elég, csak megzavarják a fejét.

Szigorúan ráncolta a homlokát és ujját a svájcisapkához bükve, utálkozva elfordult. A gutaütés kerülgetett bennünket a méregtől, a vér föl, s alá nyaralásza szörcsögött az ereinkben. A fene egye meg, mi is melós fiúk vagyunk, ha kicsit mosdallanok is! Mit számít a ruci, meg a sörény, hogy mer ez a majompofa így beszélni velünk? A pipa fergeteges gúnykacajban tört ki belőlünk, egymást lökdösve, hangoskodva törtettünk a kijárat felé, közben lesöpörtünk a munkapadról egy szerszámos ládát és feldöntöttünk két szatócsmérleget. A portás a csutka söprűjét vágta utánunk.

Kirajzottunk Rákospalotára, hogy jól beolvassunk Bolondórának, de már az udvari toldaléképület ablakánál megtorpantunk. A tenyérszi, köves albérleti szobában Malvin, a miteszereit nyomkodta a tükör előtt, únottan és egykedvűen, Bolondóra meg a helyiség közepén valami gyermekjáróka félét fabrikált. Leforrázva kihátráltunk az udvarból.

Néhány hét múlva Malvint egy nagy melák pasassal láttuk flangálni a körúton. Kigúvaadt szemmel bámultuk őket, mintha kísértetek lennének. Megvártuk, amíg a a hústorony lefarolt, akkor körülvettük Malvint, aki láttunkra nagyvonalúan ringatni kezdte a fenekét.

— Bolondóra? — kérdezte leereszkedően — otthagytam. . . Nagyon untam már a kisöreget. Reggel rohanni melózni, délután főzés, takarítás, meg zoknimosás. Mindig csak takarékoskodni, hogy befizethessünk szövetkezeti lakásra. Egy göncöt nem vehettem magamnak. Azt hiszitek kell ez nekem? Már csak egy klapac hiányzott, hogy szedegessem alóla a szaros pelenkát. Én kiszálltam a buliból. Nem ettem meszet, hogy ott rohadjak meg abban a koszos albérleti szobában. . .

Ezzel emelt fővel ellejtett a Margit-híd felé.

Bolondórát pedig soha többet nem látták a környéken.

Balogh Sándor

Osztályok és pártok a felszabadult Magyarországon

Az új, népi demokratikus állam alapjait a munkásosztály, a parasztság, a német-ellenes burzsoázia és a háború során kevésbé kompromittálódott horthysta elemek rakták le 1944 decemberében — az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány létrehozásával. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány, amelynek gerincét a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai alkották antifasiszta, antifeudális, antiimperialista, demokratikus programot valósított meg, illetőleg annak megvalósítását tűzte ki célul.

A második világháború befejezésével újjászerveződtek Magyarországon a különböző osztályok és társadalmi rétegek. Ez az újjászerveződés azonban egyáltalán nem jelentette a háború előtti állapotok egyszerű visszaállítását. A társadalom életében bekövetkezett változás legdöntőbb tényezője maga a kibontakozott népi demokratikus forradalom volt, de szerepet játszottak a nemzetközi viszonyok, a háború, valamint a háború következményei által befolyásolt gazdasági helyzet is.

A felszabadulás után a magyar társadalom a legdöntőbb változás — a földreform végrehajtásával — a nagybirtokos osztály osztályhelyzetében következett be. A földreform végrehajtása ugyanis végső fokon azt jelentette, hogy a nagybirtokosok, mint osztály, megszűntek létezni. Így a két, volt uralkodó osztály közül csak az egyik — a burzsoázia — őrizte meg osztálylétének kereteit, feltételeit.

De a burzsoázián belül is csak a falusi burzsoázia szerepe növekedett. A falusi burzsoázia a mezőgazdaságban lényegében versenytárs nélkül maradt. A múltért legfeljebb csak egyes képviselői kényszerültek felelősséget vállalni, ugyanakkor mint társadalmi csoport nemcsak közvetlen részesévé, de egyik fontos tényezőjévé is vált a politikai hatalomnak. Amíg korábban a burzsoázia érdekeit a politikai élet színpadán nagyrészt az arisztokrácia, az úri középosztály tagjai képviselték, addig a felszabadulás után a falusi burzsoázia játszott a politikai életben — legalábbis a felszínen — nagyobb szerepet és a városi burzsoázia inkább a háttérben maradt.

A városi burzsoázia a háborút és következményeit korántsem tudta oly módon átvészelni, mint falusi társa, hiszen a városi burzsoázia legerősebb, leghatalmasabb rétegének egyik csoportja — a Weis-Chorin-Kornfeld-Mauthner családok, akiket gyáraik átadása fejében az SS 1944-ben semleges területre szállított — a háború befejezése után sem tért vissza Magyarországra. Ezenkívül a hitleristák számos tőkést is koncentrációs táborokba hajtottak, akik közül sokan egyáltalán nem, vagy csak később, 1945 második felében, tértek vissza. Mások viszont a szovjet hadsereg elől menekültek nyugatra.

Jellemző, hogy az Elhagyott Javak Kormánybizottsága 1945-ben mintegy 700 tőkes vállalatot nyilvánított gazdátlanoknak. Az összes tőkés üzemek felét pedig — több mint 2.000 gyárnak a kapacitását — átlagosan 45,7 %-al csökkentő veszteségek érték. De a tőke hatalmának korlátozását jelentette a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjának a végrehajtása, az üzemi bizottságok megszületése és a népi demokratikus kormányzatnak a kötött gazdálkodás bevezetésére irányuló törekvése, illetőleg

az ezen az úton megtett első lépések. A felszabadulás után a városi burzsoázia különböző csoportjain belül az angol — amerikai orientáció hívei kerültek előtérbe. Ők foglalták el a tőkés érdekvédelmi szervezetek vezető pozícióit és gyakoroltak leginkább hatást a politikai életre. Politikai képviselőtüket azonban — mint erre az előzőekben utaltam — általában átruházták a falusi burzsoáziára és a közvetlen függőségükben lévő azon értelmiségeikre, akik a működő pártokban helyezkedtek el.

A felszabadulás után jelentősen megváltozott a középrétegek társadalmi helyzete és súlya. Ezúttal ezeknek csak két, sajátos helyzetű rétegével foglalkozniuk röviden.

Az egyik, a csendőrendőr- és katonatiszti csoport, amely a két világháború között a politikában is igen nagy szerepet játszott, mintegy „fémjelezte” az ellenforradalmi rendszert. — korábbi szerepét úgyszólván teljesen elveszítette, kaszt jellege megszűnt. Így jórészt már csak egyedeiben tehetett kísérletet az újjászerveződő társadalomban való felszívódásra, vagy — más erőkhöz csatlakozva — az azzal való szembenállásra.

A másik csoport a közigazgatás tisztviselői voltak. A közigazgatás szervezetének, az „állami bürokráciának”, lényegében változatlan formában való fennmaradása lehetővé tette ugyan, hogy a tisztviselői kar több tízezres állománya elkerülje a fentebb említett csoport sorsát, de ez a csoport sem folytathatta tevékenységét a régi feltételek mellett, hiszen az Ideiglenes Nemzeti Kormány első intézkedései között szerepelt az igazolási eljárás megindítása.

Ennél is fontosabb volt azonban a különböző népi szervezetek, elsősorban a nemzeti bizottságoknak a közigazgatásra gyakorolt hatása. Továbbá, anyagi helyzetük gyors és nagyméretű megromlása, korábbi társadalmi súlyuk mélypontra való süllyedése. Míután a közigazgatás volt lényegében a régi államgépezet egyetlen megmaradt része, elkerülhetetlenül vonzotta magához mindazokat az erőket, amelyek egy esetleges rendszerváltozásra építették a reményeiket. A közigazgatás helyzete és tevékenysége azonban az új államiság megteremtése szempontjából sem volt közömbös. Így a közigazgatás és annak tisztviselői gyakran az egymással szembenálló osztályok, s ennek megfelelően a különböző pártok figyelmének és harcának is a középpontjába kerültek időről-időre.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány fentebb már említett földreform rendeletének végrehajtásával lényegesen átalakultak a mezőgazdasági birtokviszonyok, a magyar parasztság társadalmi arculata. Jelentősen emelkedett a tulajdonnal rendelkező parasztok száma, s ezen belül is elsősorban az 5- 10 holdasoké, ugyanakkor természetesen csökkent a földnélküli parasztok, a falusi proletárok aránya és száma.

A háború idején a mezőgazdaságban fekvő nemzeti vagyonnak megközelítően 1/5-e pusztul el.

Emellett a terménybeszolgáltatás, az iparcikkek hiánya, a hitellehetőségek korlátozott volta, stb. megnehezítették a mezőgazdaság talpraállítását és a birtokviszonyok átalakulásából adódó pozitív gazdasági és társadalmi következmények érvényesülését. De érezte a hatását a parasztság életében és magatartásában a mezőgazdasági termelés eltérő hagyományaiból és színvonalából adódó különbség is. A parasztság tényleges érdekeinek kifejezését és azoknak védelmét nagymértékben korlátozta az körülmény, hogy csak kisebb részűk rendelkezett a politikai életben való jártassággal, tapasztalattal, mégpedig-saikatosan-a legalsó és a legfelső rétegekben elhelyezkedők. Így a parasztság politikai képviselését többé-kevésbé a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front valamennyi pártjában kereste. Műveltségi színvonaluk is alacsonyabb volt a társadalmi átlagnál, széles tömegeiben, s jó ideig meglehetősen erős maradt az egyházak, főleg a katolikus egyház befolyása.

A második világháború idején Magyarországon létrejött népi demokratikus rendszer vezető ereje — ismeretesen — a munkásosztály lett. A munkásosztály azonban a politikai hatalomban való részesedésével egyidejűleg a termelési viszonyokat azonnal nem alakíthatta át. Ez azt jelentette, hogy bár kizsákmányolás nem maradt változatlan, de nem is szűnt meg. Ugyanakkor a termelés megindításában, illetőleg folytatásában — jobban volt érdekelve a tulajdonos burzsoáziánál, hiszen a háborús pusztítás következményeinek a felszámolásától, az újjáépítés megindításának sikerétől függött lényegében magának a népi demokratikus rendszernek a léte és a munkásosztály jövőbeni szerepe is. A társadalmi fejlődésért érzett felelősség és a napi

érdekek között mutatkozó ellentmondás időről-időre — legalábbis a munkásság egyes köreibben — kisebb-nagyobb konfliktusokhoz vezetett. A fentebbi ellentmondás csökkentésének irányába is hatott azonban az állam által kezdeményezett és megvalósított kötött gazdálkodás. Csökkentette, sőt az ellentmondás megoldását segítette elő — az előzőnél is hatékonyabban — az a tény, hogy a munkásosztály a politikai hatalomban való részesedése révén és kezdetben a tökes irányítás nélküli termelés felelősségétől vezetettve, létrehozta a töke ellenőrzésének és korlátozásának a szervét az üzemi bizottságok formájában.

A munkásosztály szerepének és hivatásának növekedése azonban olyan körülmények között ment végbe, amikor a munkásság létszáma jóval alacsonyabb volt, mint korábban. 1938-ban a gyáriparban 289.000 munkás dolgozott, 1943-ban a munkások létszáma elérte a 392.000 főt. Ezzel szemben a gyáripar — még 1946 tavaszán is mindössze 225.000 munkást foglalkoztatott. A magyar munkásosztálynak tehát létszámában megfogytakozva kellett az új viszonyok között történelmi szerepét betöltenie. A munkásosztály e szerepének betöltését — létszámának csökkenése, a munkásság körében meglévő különbségek, eltérő sajátosságok ellenére — megkönnyítette és elősegítette a szakszervezeti mozgalomban megvalósult egysége.

1945 derekára kiépültek Magyarországon azok a pártok is, amelyek az osztályokat és a különböző társadalmi rétegeket a politikai életben képviselték. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontnak megalakulásakor öt párt, mégpedig a MKP, SZDP, NPP, FGP és a PDP volt a tagja.

A felszabadulás után újjászerveződött magyar társadalom különböző osztályai és rétegei tehát legális politikai képviselőtöket, a fentebbi pártok valamelyikében kereshették, illetőleg találhatták meg.

Az ország felszabadított vidékein — a politikai pártok közül elsőnek — a Magyar Kommunista Párt kezdte meg szervezeteinek kiépítését. A párt szervezeti fejlődésének gyors ütemét mutatta, hogy 1945 őszére a MKP tagjainak száma már megnaadta a félmilliót, ami azt jelentette, hogy az ország lakosságának 5,7 %-ka e pártban helyezkedett el.

Azt a tényt, hogy a kommunista pártba elsősorban a munkások léptek be, a budapesti és a miskolci Területi Bizottság, valamint a Nógrád megyei Bizottság adatai igazolják. A debreceni, kecskeméti és főleg a szegedi Területi Bizottsághoz tartozó kommunisták nagy száma pedig arról tanúskodott, hogy a tagszerzész terén a párt a döntően mezőgazdasági jellegű területeken is komoly eredményt ért el. A kommunista párt tehát kezdettől fogva nemcsak a munkásság, de a parasztság körében is komoly befolyással rendelkezett.

A kommunista befolyás azonban sem a munkásság, sem a parasztság körében nem volt egyenletes, még kevésbé kizárólagos. A megnyert munkásságot illetően — az ország különböző munkás-lakta vidékein — szembetűnő volt az aránytalanság, hiszen a sokkal jelentősebb észak-dunántúli iparvidék kommunistáinak száma alig valamivel haladta meg a Nógrád megyei taglétszámot. Emellett a miskolci és a pécsi Területi Bizottság kimutatásai is azt jelezték, hogy a párt a főváros mellett a bányavidéken a legerősebb. A kommunista pártnak a parasztságra gyakorolt befolyása — közismerten — a Dunántúlon volt a leggyengébb míg a Duna-Tisza-közének vidéke valamiféle átmenetet jelentett a fentebbiek szempontjából a Dunántúl és a Tiszántúl között.

A kommunista párt erejét és befolyását azonban jelentősen növelte szervezete, egysége és minden más pártnál világosabb, megalapozottabb programja, politikája.

A fentebbiek sem homályosíthatták el azt a tényt, hogy a kommunista pártnak a munkásosztály körében is van versenytársa, mégpedig a Szociáldemokrata Párt jelenlétében. Az a szervezész terén mutatkozó előny, amivel a kommunista párt az ország keleti felében rendelkezett. Budapesten nagyjában kiegyenlítődött. Sőt magában a fővárosban és környékén, a pártszervezetek létszámát tekintve, a SZDP a MKP elé került. 1945 végén a tagdíjat fizető szociáldemokrata párttagság létszáma 350-400.000 között mozgott.

A SZDP Budapesten valóban igen erős volt, de tagjainak több, mint a fele vidéki volt. A pártban változatlanul jelentős tényezőként szerepelt a munkásság. A SZDP-ben lévő munkások egy része — vasasok, nyomdászok, stb. — még a felszabadulás előtt kapcsolódott be a szociáldemokrata mozgalomba, a többiek pedig olyanok voltak, akik a felszabadulás után kerültek a politikai élet közelebbi vonzókörébe. Budapest mellett elsősorban Győr, s részben a miskolci, pécsi, dorogi iparvidék játszott a szociáldemokrata mozgalomban jelentősebb szerepet.

A SZDP a fővároson kívül a nagyobb vidéki városokban is a MKP előtt járt a tagszervezés terén, de ennek döntően az volt a magyarázata, hogy a „törvényhatósági városokban a városi alkalmazottak nagyrésze” a párthoz csatlakozott.

Ehhez járult még, hogy a Szociáldemokrata Párt befolyása a kisiparosok, s főleg a kiskereskedők körében jóval nagyobb volt, mint a kommunista párté. A SZDP tehát a munkások közötti befolyásában többé-kevésbé „osztozkodott” a MKP-val, a városi alkalmazott, kisiparos, kiskereskedő rétegeket illetően azonban feltétlenül fölényben volt. A Szociáldemokrata Párt a társadalom dolgozó rétegeit illetően a parasztság körében rendelkezett a legkisebb befolyással. Ez a megállapítás nemcsak 1945-re, hanem még 1946-ra is vonatkoztatható. A párt Vidéki Titkárságának egyik 1946-os jelentése is azt kénytelen megállapítani, miszerint „nem áll az a tétel, hogy parasztszervezése pártunkban sikeres. . . semilyen szervezési munka nem lehet gyökeres, ha nincs mondanivalónk a parasztság részére. . . Súlyosbítja helyzetünket az is, hogy vidéki szervezeteinkben a vezetés. . . majdnem mindenhol a kisiparosság kezébe került”.

A két munkáspártnak a felszabadulás után lényegében sikerült megvalósítania azt, hogy a munkásosztály körében kizárólagos befolyásuk legyen. A parasztság körében érvényesülő befolyásukat, illetőleg annak kiszélesítését azonban nagymértékben gyengítette az a körülmény, hogy az SZDP ott nem tudott hatékony tényezővé válni.

A MKP és az SZDP mellett még egy párt volt — a Nemzeti Parasztpárt — amely kizárólag dolgozó rétegek politikai képviselőit vállalkozott. 1945 augusztus elején a NPP-nak 1.400 szervezete és 170.000 fős tagsága volt az országban. A párttagság létszámát tekintve Hajdú és Szabolcs megyében a NPP megelőzte a MKP-t. Hajdú, Szatmár, Észak-Pest, Veszprém és Zala megyében pedig a SZDP-t. Rendkívül gyenge volt viszont a párt szervezeti befolyása Dél-Pest, Csanád, Csongrád, Győr, és Szolnok megyében. A párt szervezeteinek és tagságának földrajzi eloszlásából is kitűnik, hogy a forradalmi hágyománvokban gazdagabb vidékek parasztsága döntően a kommunista párthoz, illetőleg részben a szociáldemokrata párthoz csatlakozott és — Békés megyét kivéve — csak jelentéktelen arányban a Parasztpárthoz.

Ez is azt bizonyítja, hogy helyesen ítélte meg a MKP Központi Vezetősége a helyzetet, amikor 1945 augusztusi gyűlésén a NPP támogatására hívta fel a kommunisták figyelmét: „Elvtársaink nem látják a Nemzeti Parasztpárt jelentőségét. Nem értik meg, hogy a Parasztpárt révén a demokrácia részére olyan paraszti tömeget nyerhetünk meg, amelyek a kommunista párt hívására nem reagálnak.” Tehát a Tiszántúlon és bizonyos fokok a Duna-Tisza-közen a Nemzeti Parasztpárt sajátos transzmissziós szerepet töltött be a Kommunista Párt szempontjából. Ilyen szerep betöltésére azonban a NPP a Dunántúlon 1945-ben még nem iger tudott vállalkozni.

A Nemzeti Parasztpártba országszerte zömmel szegényparasztszerek és részben középparasztszerek léptek be, de néhány helyen — a Dunántúlon Borsod, Hajdú, és Heves megyében, valamint Makón, Nagykőrösön — gazdag parasztszerek is. Ezzel szemben Hatvanban főleg a vasutasok csatlakoztak a párthoz. Ez utóbbi esetekben persze nemcsak a szervezeti elv szenvedett torzulást, hanem mutatkoztak annak politikai következményei is. Erre hívta fel a figyelmet Gém Ferenc, a párt Hajdú megyei titkára, aki 1945 szeptember 3-i jelentésében azt írta, hogy „ha a vezetés a módosabb parasztság kezébe kerül, nagyon Kisgazda színezete van”.

A munkáspártok gyengébb paraszti befolyását — elsősorban a szegény- és újonnan földhözjuttatott parasztság körében — a Nemzeti Parasztpárt tehát bizonyos fokok ellensúlyozza, a parasztság jelentős tömegeit azonban egyenlőre még együttesen

sem tudták befolyásolni a baloldali pártok így a parasztság erősen ki volt téve annak, hogy a politikában nem balfelé, hanem a másik két működő párt a Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt — felé tájékozódik. A baloldalon a helyzetet az is bonyolította, hogy a Kommunista Pártot kivéve közel sem voltak egységesek a pártok a követendő politika tekintetében. Ennek hatása egymáshoz való viszonyuknak alakulásban is kifejezésre jutott.

A felszabadulás után mind a Kommunista Párt, mind a Szociáldemokrata Párt vezetőit az a meggyőződés hatotta át, hogy kettőjük együttműködése nélkül a sornilévő társadalmi, politikai és gazdasági feladatokat megoldani nem lehet. Az együttműködés adott, objektív és szubjektív feltételei persze nem zárták ki a két párt közötti esetenkénti véleménykülönbségeket és súrlódásokat. Ennek azonban nem az volt az egyedüli oka — bár kétségtelenül az játszotta a legnagyobb szerepet —, hogy a jobboldali szociáldemokraták csak kényszerűségből vették tudomásul az együttműködést, s ha elvileg nem is támadták általában ezt a politikát, a Kommunista Pártnak úgyszólván minden lépését bírálták. Amíg azonban „fenn” minden fontosabb kérdésben érvényt tudott szerezni akaratának a baloldal, addig „lenn”, a párt középső és alsó szerveiben ahol a baloldal ereje és hatása jóval kisebb volt, együttműködésről sokszor még beszélni sem lehetett. Ugyanakkor a jobboldalnak a Kisgazdapárttal való összefogása olykor nemcsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is megvalósult.

Még súlyosabb problémák merültek fel a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt együttműködését illetően. A Parasztpárt negatív megítélése tekintetében a SZDP vezetősége nagyjában egységes volt.

A két párt között csak 1945 júliusában került sor némi közeledésre, a Parasztpárt baloldali vezetőire azonban igen rossz hatással volt az, hogy a szociáldemokrata vezetők egy része, elsősorban az vettete az NPP szemére a „barátkozó” tárgyalásokon, hogy túlságosan együtt halad a Kommunista Párttal. A Szociáldemokrata Pártot és a Parasztpártot akkor még nyilvánvalóan mélyen fekvő okok választották egymástól. A Nemzeti Parasztpárt falun a szegény- és középparasztságnak arra a részére építhetett, amely még nem volt elég baloldali ahhoz, hogy a MKP-ba lépjen, de radikálisabb volt annál, semhogy a Kisgazdapártban otthon érezze magát. A SZDP, falusi bázisának kiépítése során reálisan ugyancsak a parasztságnak ezzel a részével számíthatott. A NPP falusi térhódítása tehát végső fokon a SZDP paraszti esélyeit rontotta. A fentiek önmagukban is elégségesek lettek volna a két párt közötti viszony megromlásához, az állandó súrlódáshoz.

Valójában azonban az ellentétek régebbi keletűek voltak. A népi írók mozgalmának a Szociáldemokrata Párttal való találkozásai már a két világháború között sem voltak mindig a legbékésebbek. Ennek örökségét a két párt a felszabadulás után is magában hordozta. A Parasztpártban jelentkező kispolgári nacionalizmust a SZDP részéről élesen elítélték, ám sokszor nem a marxizmus elvi álláspontjáról, hanem az ortodox-szociáldemokrata felfogás szemszögéből. A Nemzeti Parasztpárt jobbszárnyát azonban az adott körülmények között kommunistaellenesség sem vihette igazán közel az ugyancsak kommunistaellenes szociáldemokrata jobboldalhoz, mert az utóbbi inkább arra a Kisgazdapártra épített, amely a Parasztpárttal ugyanakkor erőteljesen szembenállt Kovács Imréék közeledési kísérleti ellenére is. Az egymást elválasztó tényezőknél a SZDP baloldal vezetői és a NPP balszárnya időről-időre felül tudott emelkedni, de az ellentéteket ezzel legfeljebb csak enyhítették: bár ez is nagy jelentőségű volt a baloldali pártoknak a jobboldali erők ellen közös fellépése szempontjából. 1945 augusztusában, szeptemberében ez a „felülemelkedés” még korántsem jelentkezett állandóan ható tényezőül, nem is beszélve arról, hogy a NPP és a SZDP együttműködésének következetes megvalósítása és a jó kapcsolatok állandósítása nem kis mértékben függött a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt együttműködését zavaró tényezők kiküszöbölésétől is.

Ilyen körülmények között különösen nagy figyelmet érdemelt az a kérdés, hogy milyen politikát folytat, s milyen társadalmi rétegeket hív és fogad a MNFF másik két pártja — a Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt.

A működő politikai pártok valamennyien hivatalosan a „demokrácia” jelszava alatt és a MNFF programjának jegyében próbálták a társadalom egyik, vagy másik részét maguk mögött felsorakoztatni. De a Kiszgazdapárt Polgári Tagozata mellett egyedül a Polgári Demokrata Párt vallotta magát hivatalosan is a polgárság pártjának. Sőt még ez a párt is csak a „haladó” polgárságot, a közép- és kispolgárság egy részét, valamint az értelmiséget kívánta a politikai életben képviselni. Ez azt jelentette, hogy mindenekelőtt a városi burzsoázia és a volt középosztály képviselőit hivatalosan csak felemás módon vállalták magukra az említett pártok. Így többek között a polgári konzervatív és liberális csoportok, valamint a kereszténydemokrata és szocialista irányzatok elveszítették az önálló politikai szereplés lehetőségét. A politikai életbe való visszakerülésre tehát — az említett és más egyéb polgári irányzatoknak — lényegében kétfajta lehetőségük kínálkozott. Az egyik, csatlakozni a már működő pártok valamelyikéhez és belülről szerezni érvényt az eredeti célkitűzésnek; a másik pedig, kísérletezni, folytatni a próbálkozásokat és a kínáló, kedvező lehetőséget megragadva az önálló párt alapításának útjára lépni.

Ez utóbbit választotta 1945. január végén a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége és a Szabadság Párt nevű, meglehetősen bizonytalan összetételű és politikai arculatú csoportulás, amikor felvételét kérte a Budapesti Nemzeti Bizottságba és a jövőben politikai pártként való működésének igényét juttatta kifejezésre. De a „nemzeti bizottságban képviselő pártok” elutasították a jelentkezésüket és a Szabadság Párt beadványa „ad acta” került. 1945 első hónapjaiban a Lisszabonban tartózkodó Weisz, Chorin, Mauthner és Kornfeld családokkal — az USA volt budapesti követe révén — kapcsolatot tartó budapesti tőkés körök gróf Bethlen István vezetésével szándékoztak pártot alapítani. Erre azonban különböző okok miatt nem került sor. A politikai életben csupán gróf Pálffy József Demokrata Néppártjának a fellépése idézett elő nagyobb vihart, mivel e pártnak működését Dálnoki Miklós Béla, a kormány elnöke engedélyezte. A Demokrata Néppárt engedélyezésének ügyével a Budapesti Nemzeti Bizottság 1945. április 18-i ülésén foglalkozott. A szóbanforgó ülésen Kovács Imre a további pártok indulásától a demokratikus egységfront megbontását féltette. Úgy vélte, minden demokratikus törekvés helyet kaphat a már működő pártokban is. Gerő Ernő utalt a MNFF pártjainak debreceni megállapodására, majd ő is azt javasolta, hogy a jelentkező pártot ne fogadják be a politikai pártok soraiba. Tildy Zoltán ugyancsak veszélyesnek tartotta a pártok további elszaporodását, de kíváncsinosnak látta volna egy konzervatív párt jelentkezését „megfelelő névvel és határozott programmal”. Ries István és Szakasits Árpád a demokrácia önvédelmi jogára hivatkozva utasította el a Demokrata Néppárt jelentkezését. A felhozott indokok általánosságban kétségtől megalapozottaknak tunk, de a meglévő problémára mégsem tudtak teljesen kielégítő választ adni. Ez leginkább Tildy Zoltán érveléséből tűnt ki, aki maga is hiányolta valamiféle konzervatív pártnak a jelenlétét, bár elképzelését közelebbről nem világította meg. Az a javaslat, hogy minden demokratikus törekvés a már meglévő pártokban keresse az elhelyezkedését, nem volt új, hiszen legfeljebb a korábbi gyakorlat folytatolagos fenntartását célozta. A fentiekből következően csak a valószínűleg egyik oldalát tárta fel a MKP, amikor azt állapította meg, hogy „a reakció próbálkozásai önálló pártok alapítására csődöt mondtak. Ezért az egyes pártok jobbszárnyán próbálnak érvényesülni.” A jobboldali erőknél a Kiszgazdapárt hívó szavára történő jelentkezése és e párt mögé való felsorakozása tehát ily módon nemcsak ezeknek az erőknél a felismeréséből fakadt, hanem abból a kényszerhelyzetből is következett, hogy a MNFF pártjai már pártok indulását nem tették lehetővé. A felszabadulás utáni magyarországi viszonyok mellett a MNFF pártjainak az állásfoglalásából politikájából is következett, hogy 1945 derekán sajátos helyzet alakult ki a politikai életben. Nemcsak a népi demokratikus rendszer hívei, hanem jórészt az ellenfelei, sőt ellenségei is a MNFF pártjai, a koalíción belül helyezkedtek el. Ebben a tekintetben Magyarországon Bulgáriához és Jugoszláviához, vagy akár Romániához képest is gyökeresen eltérő helyzet alakult ki, mivel ott a jobboldal, valamint pártjai kiléptek, illetőleg kiszorultak az egységfrontból és az ellenzék szerepét vállalták. Ez vonatkozott a bolgár agrárpártra — amelynek csak a balszárnya maradt az egységfrontban — éppúgy, mint a román Maniu és Bratianu pártjaira. A politikai küzdelem ezekben az országokban az egységfront és az

ellenségek között volt, ezzel szemben Magyarországon a politikai harcok döntően a MNFP-on és a koalíción belül zajlottak le, s különösen akkor váltak élessé, amikor a különböző társadalmi osztályok és rétegek a felszabadulás után újjászerveződtek és felsorakozásuk a működő pártok mögé kibontakozott.

A Magyar Kommunista Párt — a második világháború Európában történt befejezése után — az 1945 májusi pártértekezleten az újjáépítés és ezzel összefüggésben a reakció elleni fokozottabb harc programját hirdette meg. A májusi konferencia határozatainak szellemében a Kommunista Párt bizonyos fokig módosította addigi nemzeti egységpolitikáját. Ezzel összhangban került sor a Kiszgazdapárt jobboldalán elhelyezkedő erők, s főleg a Polgári Demokrata Párt elleni, a korábbinál erőteljesebb és nyíltabb támadásra. A MKP a májusi konferencia után a Polgári Demokrata Pártot már nem tekintette a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front tagjának.

A Kommunista Pártnak a PDP-val kapcsolatos állásfoglalását lényegében a SZDP és a NPP is magáévá tette. A PDP elleni támadással a baloldali pártok — mindenekelőtt a Kommunista Párt-kettős célt kívántak elérni: egyfelől a jobboldali erőket, vagy legalábbis egy részüket kiszorítani a Függetlenségi Frontból, másfelől pedig a PDP által befolyásolt középrétegeket ettől a párttól elvonni. Az elképzeléseket látványosan maradéktalanul sikerült megvalósítani, hiszen a májusi, majd az ezt követő júliusi politikai válság megoldásaként Teleki Géza és követői elhagyták a PDP-t és néhány más társával egyetemben Faraghó Gábor is kivált a kormányból. A jobboldali erők azonban néhány kisebb csoporttól eltekintve nem tudtak különösebb érdeklődést a PDP iránt, sőt a Polgári Demokrata Pártot ért támadásokat követően még a korábbinál is erőteljesebben zárkóztak fel a koalíció legnagyobb pártja a Kiszgazdapárt mögött. Az állandó támadásnak kitett, amúgyis vegyes összetételű, viszonylag elszigetelt és a Függetlenségi Frontból kiközösített Polgári Demokrata Párt már nem jelentett vonzóerőt számukra. A Polgári Demokrata Párttal 1945 augusztusától már nem kellett különösebben számolni a politikai erőviszonyok mérlegelésekor.

Ugyanakkor azonban a Kiszgazdapártot illetően még bonyolultabbá vált a helyzet, mert bár 1945 nyarára a Kiszgazdapárt szervezetileg is országos párttá vált, ebben nem kis szerepet játszott az is, hogy a Magyar Élet Pártjának tagjai sok helyen egyszerűen „beépültek” a Kiszgazdapártba. Szervezeti hálózatának kiépítésével egyidejűleg megkezdődött a különböző osztályok és társadalmi rétegek felzárkózása e párt mögött. A volt nagybirtokosok és a városi burzsoázia, más lehetőséget nem látván, keresték itt politikai képviselőiket, a falusi burzsoáziának pedig már hagyományosan is a Kiszgazdapárt volt a pártja. Így szinte magától értetődő, hogy 1945 nyarán a gazdagparasztság döntő többségben a pártban, képviselői pedig a párt különböző osztályain voltak találhatók. Ide csatlakozott a fentiekben túl a városi kisburzsoázia jelentős része is. De az „állami bürokrácia és az értelmiség nagy része hasonlóan a Kiszgazdapártban talált menedéket.

A Kiszgazdapártban azonban falun nemcsak a gazdagparasztság csatlakoztak, hanem zömmel a középparasztság, valamint helyenként a szegényparasztság is. A párt paraszti bázisának képe azonban vidékenként elég jelentős eltéréseket mutatott. Békés, Csanád, és Csongrád megyében a Kiszgazdapárt szociális bázisa döntően gazdagparaszti volt. Hajdú, Szabolcs és Szatmár megyében viszont elég jelentős dolgozóparaszti réteget tudhatott maga mögött. A Duna-Tisza-közén és Észak-Magyarországon a Kiszgazdapárti szervezetekben sajátosan a Nvirség és a Viharsarok elemei keveredtek egymással. Egyes helyeken a MKP és SZDP, másutt pedig a NPP jelentette számára a versenytársat a dolgozóparasztság körében. A Dunántúlon azonban — Győrt, Tolnát, Zalát kivéve — a Kiszgazdapárt nemcsak a gazdagparasztság, hanem a többi paraszti réteg körében is szinte kizárólagos befolyással rendelkezett.

A Kiszgazdapártban — 1945 nyarára — körvonalazódott a különböző politikai irányzatok elhelyezkedése is. A pártban belüli balszárnyhoz — amely lényegében vállalta a MNFP programjának következetes végrehajtását — tartozott a Polgári Tagozatban helveffoglaló baloldali értelmiségiek (Barcs Sándor, Gulácsy György, Mihályfi Ernő, Ortutay Gyula stb.) számottevő csoportja, valamint Dobi István és hívei is. A balszárnyhoz számítható Gyöngyösi János, Filó Sámuel, Szabó Árnád mellett többen (pl. Dinnyés Lajos, Oltványi Imre) — bár nem igazodás nélkül — inkább a balszárnyhoz húztak. Emellett a balszárnyhoz nem sorolható parasztkép-

viselők egy része is számos kérdésben támogatta Tildy Zoltánt, Tildynek azonban jobboldali hívei is voltak, köztük első helyen éppen a veje, Csornoky Viktor, a párt budapesti főtitkára. Tildynek a Kiszgazdapártban betöltött szerepét nagymértékben növelte az a körülmény is, hogy a baloldali pártok és a Szovjetunió szempontjából köztudottan ő volt akkor a „legkoalícióképesebb” kiszgazdapárti személyiség és a balszárny elismert vezetője. De a Kiszgazdapárton belül balszárny 1945 nyarán ezzel együtt is a kisebbséget jelentette.

A legerősebb és a legszervezettebb csoportot a Nagy Ferenc, Kovács Béla és Varga Béla vezetése alatt álló centrum képezte. Mögöttük sorakozott fel, nemcsak a módos parasztság túlnyomó többsége, hanem a közép- és kisparasztság jelentős része is. Ők voltak egyúttal a Paraszt Tagozatnak és az újrászervezkedő Paraszt-szövetségnek is a tényleges vezetői. A városi burzsoázia, sőt a nagytőke nem egy képviselőjével közvetlen személyes kapcsolatban álltak, a katolikus egyház támogatást pedig elsősorban Varga Béla személye garantálta. A centrum jelentőséget a párton belül még az is növelte, hogy a budapesti szervezeteknek és a Központnak a kiépítésekor számos olyan-zömmel jobboldali, középosztálybeli-értelmiségi (Gyulai László, Hám Tibor, Jackó Pál, Salátá Kálmán, stb.) csatlakozott hozzá, akik a párt életében a felszabadulás után meglehetősen nagy szerepet játszottak. Az 1945 augusztusi Országos Választmányon a centrum az ország kül- és belpolitikai helyzetének mérlegelése alapján — még ha azt feltételekhez is kötötte — egyenlőre a koalíciós együttműködés mellett foglalt állást. A baloldali pártokkal való együttműködés alapja viszont csak a MNFF programjának elfogadása lehetett. Ezek után a legnagyobb politikai szűklátókörűség lett volna a részükről Tildynek és híveinek olyan mértékű háttérbe szorítása, amely a balszárny esetleges elszakadásának veszélyét és a baloldali pártok éles bírálatát idézte volna elő.

A balszárny és a centrum kompromisszuma sajátos helyzetet teremtett a nagyszámú, de meglehetősen vegyes összetételű és még nem eléggé szervezett jobboldal táborában. A párt jobbszárnyán a nagytőke és a vele összefonódott, volt nagybirtokosok képviseletét Auer Pál, Pfeiffer Zoltán, Szolnoki István stb. látta el. Ugyanakkor Pfeiffert az eckhardista mult az „úri középosztály” előtt is rokonszervessé tette. Súlyok Dezső nemcsak a nagytőke, de a katolikus egyházi körök előtt is „posszibilis” személyiség volt. A jobbszárnyon Vásáry István és a B. Szabó István-féle módosparaszti irányzat volt az egyik legszervezettebb csoport.

A Kiszgazdapárt belső helyzete 1945 augusztusában olyan képet mutatott, amit a történeti irodalom joggal nevez „gyűjtő-párt”-ként. Ez a jellemzés azonban csak a különböző és ellentétes érdekű társadalmi csoportok és politikai irányzatok jelenlétére utal. Valójában azonban itt — különösen a jövő szempontjából — többről volt szó, mert a Kiszgazdapártban nemcsak a különböző politikai irányzatoknak, hanem a különböző pártok létrejöttének is kialakultak a feltételei.

A Kiszgazdapárt balszárnya és centruma közötti augusztusi kompromisszum átmeneti jellegűnek ígérkezett, s nem annyira a párttól, sőt még csak nem is kizárólag a belpolitikai viszonyoktól függött, hogy ezt a balszárny és a centrum közötti egyetértést mikor váltja fel a centrum és a jobbszárny kompromisszuma. A jobbszárny azonban így is az állandó tartalék szerepét töltötte be a centrum számára a balszárnyal folytatott vitáiban. Nem lehetett kétséges, hogy ez a körülmény változatlanul a centrumnak kedvezett, annak súlyát növelte a párton belül a balszárny rovására.

Az 1945-ös választások előtt ismét napirendre került az a kérdés, hogy a Függetlenségi Front pártjain kívül indulnak-e, illetőleg mely pártok indulnak a választásokon. A választójogi törvény elvileg lehetővé tette más pártok indulását is. Az Országos Nemzeti Bizottság 1945. szeptember 17-i ülésén bírálta el a választásokon résztvenni kívánó pártok kérelmét. Minden különösebb vita nélkül engedélyezte a Magyar Radikális Párt indulását. A Demokrata Néppárt elnevezéssel azonban két kérelem is érkezett az Országos Nemzeti Bizottsághoz. Az egyiket Barankovics István, a másikat gróf Pálffy József nyújtotta be. Az Országos Nemzeti Bizottság Barankovics kérelmét fogadta el, feltehetően azzal a megfontolással, hogy a Barankovics-féle Demokrata Néppárt baloldali színezetű lesz és vala-

melyest lazábbak a kapcsolatai a katolikus klérussal is. Az Országos Nemzeti Bizottság a Pálffy-féle Demokrata Néppárt mellett elutasította az Értelmiségi Osztály Ősi Demokrata Pártja és a Nemzeti Demokrata Párt nevű csoport jelentkezését is.

A Barankovics-féle Demokrata Néppárt azonban nem vett részt a választásokon. A Függetlenségi Frontot feszítő erők „tehermentesítő” szelepe tehát nem nyílt meg. De ennek a helyzetnek a kialakulásában sajátosan a jobboldal módosult taktikája is szerepet játszott. A jobboldali erők 1945 első feleber: többször is kísérletet tettek polgári ellenzéki párt alakítására. 1945 szeptemberében azonban a katolikus egyház vezetői körei, élükön Mindszentyvel a jobboldal egységének megosztását látták egy polgári ellenzéki párt indulásában. Ezért az új párt alakítására irányuló kísérleteket elvetették és a Kisgazdapárt támogatása mellett foglaltak állást.

1945 őszére tehát a korábban kialakult pártviszonyok lényegében nem változtak meg. A jobb- és baloldal erőinek helyzetét azonban ez a körülmény nem egyformán befolyásolta, hiszen a jobboldal erősödött és egyre teljesebbé váló egysége mellett a baloldal összefogása még korántsem valósult meg. Mindez hosszú időre szóló és bonyolult küzdelmet ígért a magyar politikai életben.

KUNSZABÓ FERENC

Értelmiségiek Nógrádban*

Az értelmiségiek a termelőeszközöknek sem nem forgatói-használói, sem nem tulajdonosai. Mindig és mindenütt az uralkodó osztályok akarátának közvetítői, teljesítői voltak, s különböző csoportjaik egyidőben más és más urat szolgáltak. Magyarországon a felszabadulás előtt ilyen szempontból négy nagy csoportjuk volt a földesúri osztály, a tőkés osztály, az államhatalom és a külföldi tőkeérdekeltségek kiszolgálására.

A parancsolók akarátának teljesítése természetesen sohasem jelentett valami teljesen önállóan, szolgai élet- és munkastílust. A szellemi alkotó, irányító tevékenység eleve föltételez bizonyos fokú önállóságot, lelkiismereti és cselekvési szabadságot, melyekből ki-kí egyéni alkata, hajlamai és szándékai szerint többet vagy kevesebbet gyűjthetett magának. Ráadásul a függés legtöbbször nem rideg közvetlenségben jelentkezett, és nem annyira adminisztratív szabályokban nyilvánult, mint a társadalom szerkezete, a társadalom milvensége hordozta magában. Éppen ezért a két háború közötti értelmiség nem csupán szolgált munkaadóit, hanem így vagy úgy, kisebb vagy nagyobb mértékben meg volt győződve arról, hogy ha nem is túl jó az a rezsim, jobbat az adott körülmények között nem nagyon lehetne csinálni. Kevesen voltak a tágabb látókörűek, akik változást akartak, ilyet vagy olyat, kisebbet vagy nagyobbat. Ám leggyakrabban még ők sem függetleníthették magukat a rendszer közvetve ható, konformizmusra kényszerítő erejétől. Ha más nem, maguk és családjuk pusztá léte, a napi betevő falat volt az, ami apróbb megalkuvásokra, dolgok elhailgatására készítette őket.

Ezek a kényszerítő erők szinte mindenkinél hatottak. Csak nagyon kevesek voltak, akiket még a betevő falat, még saját létük sem érdekelt a rendszer elleni opponálásban. S ők, a fenti értelemben már nem is szabályos értelmiség: nem az urakért, hanem ellenük léteztek.

* Részlet a Palócok földjén c. kötetből

A réteg függő társadalmi státusza a szocialista rendszerben sem változik: az értelmiség az új uralkodó osztály, a proletáriátus akaratait teljesíti. A függőség viszont többé nem szolgaság. Megszüntette maga a pusztító tény, hogy az önmagát felszabadított munkásosztály az egyetlen igazságos társadalmi formációt építi, olyat, amelyik nem csupán saját magának, hanem a társadalom többi dolgozó osztályának és rétegének, így az értelmiségnek is megfelel.

Ez az általános elv azonban csak az olyan mindennapi harc árán érvényesülhet, amelyben az értelmiségnek is részt kell vennie. Az előző bekezdésben foglalt alapvető, kiindulásul szolgáló változás után az értelmiség megváltozott társadalmi státuszának ez a második jellemzője. Így bővül, így teljesebbé válik alkotó munkája. Ez persze föltétlenül többletmunkát, többletenergiát jelent — minek szimplifikált mutatója tehát társadalmi munka —, de ugyanakkor nagyobb egzisztenciális biztonságot, társadalmi stabilitást is ad.

A társadalmi státuszban bekövetkezett harmadik változás nem ennyire alapvető, de napjainkban és még jó darabig rendkívül erősen hat, befolyásolja napi építőmunkánkat:

Eleget hallottunk a volt uralkodóosztályok egyes hüllye, degenerált vagy eliusztult tagjairól. Ez azonban távolról sem jelenti, hogy az erősen összefonódott földesúri és tőkés osztály egészében hüllye és degenerált lett volna. Nagyonis céltudatos, cselekvő, s ha kellett, agresszív volt. Általában igen jól fogta föl érdekeit, s azok védelmében határozottan lépett föl. Részletes, aprólékos utasításokat adott, s ellenőrizte a végrehajtást. (E megállapítás igazságából mit sem von le, hogy Hitler oldalán beléptek a második világháborúba, sőt. Abban a helyzetben a számukra egyetlen lehetséges kísérletet tették meg uralmuk fenntartására, hiszen a háború után láthattuk, hogy az angolbarát politikát folytató cseh vagy lengyel burzsoázia is elvesztette uralmát, sőt a Szovjetunióval szövetséget kötő román bojárokat-tőkéseket is elkergette a nép. A magyar uralkodó osztályok tehát a számukra járhatónak tűnő utat választották Hitler oldalán, s a harmincas években az távolról sem látszott reménytelennek.) A tőkések és földesurak jelentős része a századforduló óta már olyan értelmiségi képzettségű — jogász, közgazdász, mérnök, mezőgazdász stb. — szerzett, hogy konkrétan és szakszerűen tudott beszélni a termelés irányításába.

A magyar értelmiség tehát a felszabadulásig ilyen gazda keze alatt dolgozott.

Az új gazda szintén megszabja az irányt, utasít, ellenőriz. Legtöbbször persze vezetőjére, a kommunista pártot keresztül, mert önmaga-tömegeinél még nem olyan képzett, hogy belelátna a gazdálkodás rejtjelmeibe, hogy értené annak csínját-bínját. Az ideális nyilván az lenne, ha minden egyes egyéni munkássága szakszerűen irányítaná, ellenőrizné értelmiségét, de ez ma még csak a fejlődés perspektívája. Egyes műszakiaknak vagy más értelmiségieknek ezért tűnhet úgy, hogy ők tulajdonképpen nem a munkásoktól függenek, hanem a párt és az állam gazdasági vezető szerveitől. Az új gazdasági mechanizmus éppen ezért nem csupán arra törekszik, hogy a termelést olcsóbbá, célszerűbbé, tegye, hanem hogy általában és konkrétan kiterjessze a munkások beleszólási, ellenőrzési hatókörét. S bár nem kétséges, hogy ez a bővített ellenőrzés, beleszólás mind több helyen valósul meg, pár évtizedig még csak lehetőség marad, hogy a magyar munkásosztály egésze szakszerű ellenőrzést gyakorol a mérnökök, közgazdászok fölött.

Ma tehát az értelmiség még olyan gazdát szolgál, melynek tömegeinél képzetesebb, tájékozottabb. Egyes esetekben és helyeken rengeteg mulik azon, hogy az értelmiségi (vagy értelmiségi csoport) helyesen oldja meg feladatát, és jól segítse a munkásokat a feladatok végrehajtásában. Egyes bemutázásoknál, egyes cikkek teremtésénél, egyes feladatoknál az értelmiség jóval előbb látja a végkifejletet, mint a munkásosztály ott dolgozó csopordja.

S ez még külön növeli az értelmiségi szerepét, jelentőségét.

Az osztálytársadalmak után a szocializmus az első olyan társadalmi rendszer, ahol nem a származás, a vagyon számít, ahol nem „a ruha teszi az embert”, hanem a végzett munka és az ész. A proletárok diktatúrája helyére tette az ésszt, a tudást, a képzettséget.

Sőt, egy kicsit talán misztifikálta is:

Beszélték annakidején, hogy Rákosi Mátyás a Keleti Akadémia diplomája mel­
lé még egy bányamérnököt is szerzett az ötvenes évek elején. Hogy neki arra
mennyire volt szüksége, azt innen képtelenség megállapítani, de annyi minden­
esetre bizonyosnak látszik, hogy ha szükséges volt számára, akkor ugyanúgy mellé-
szerezhetné volna még a kohómérnököt, a villamos (erős és gyengeáramú) mérnököt,
és a többi, hogy a humán tárgyakról már ne is beszéljünk.

Úgy tűnik, az ötvenes évek nem minden tehetség és rátermettség nélküli de
mindenképpen rossz hatású vezetője végtelenül szimplifikálta a lenini „Tanulni,
tanulni, tanulni” jelszót. A maga idején szükségszerűen hangoztattuk sűrűn ezt az
idézetet, de közben mindig elfelejtkeztünk arról, hogy Lenin maga semmilyen ki-
egészítő szakra nem iratkozott be. Mert tudta, hogy az fölösleges.

Ma ilyen diplomaszerezési legendák egyetlen országos vezetőről sem keringenek,
a mitosz lejjebb csúszott, szétterült a nép között.

Természetesen a tanulás önmagában csakis jó és örömdetes jelenség. Méltán
lehetünk büszkéek, hogy lovas nemzetből tanuló —, pontosabban olvasó — nemzet
lettünk, mert a szállóigévé lett Széchenyi-mondás semmit sem veszített az érvényes-
ségéből, most kezd realizálódni. Vannak azonban jelenségek, amelyek arra utalnak,
hogy bizonyos esetekben a közvélemény — vagy egyes emberek, csoportok — sze-
mében nem annyira a tudás a fontos, mint a diploma és a különböző végbizonyít-
ványok.

Vegyünk csak egy nagyon egyszerű, de nagyon jellemző példát: a Magyar
Nemzet hetvenegy lapszámában az 1429 élettársat kereső közül 511, tehát csaknem
harminchat százalék diplomás partnert igényel. Az egyetemet vagy főiskolát vég-
zettek aránya ennél jóval kevesebb az országban. Ha már most figyelembe vesszük,
hogy a hirdetők harminchat százalékának sincs ez a képesítése, akkor rögtön vilá-
gossá válik, hogy olyanok is diplomás férinek, feleségnek valót keresnek, akik
maguk alacsonyabb képzettségűek. Túl az önkritika hiányán, magában az is érde-
kes, hogy egy bérelszámolónak, fodrásznak vagy önnegyediasznak miért csupán a
diplomás élettárs konveninálna? Mi az a plusz, amit egy felsőfokú iskolát végzett
társától remélnék? Több pénz, finomabb viselkedés megértőbb baktárs? . . A házasa-
gok eddigi tapasztalatai azt bizonyítják, hogy mindez nincs diplomához kötve.
Válni pedig éppen az értelmiségiek szoktak gyakrabban. . . Marad tehát a nagyobb
társadalmi tekintély, társadalmi rang, amit a „reprezentatív megjelenésű dolgozó
nő” vagy a „derűs, fiatalos, ötvenes özvegy” egvaránt akar. . .

Einsteinnek egy diplomája volt. Hogy tudása alapján hány lehetett volna neki,
arról, ugye, kár is beszélni. A példa túl nagy, de kényszerítő erővel ötlük föl az
emberben, mikor lépten-nyomon azt tapasztalhatni, hogy bölcsész vagy mérnöki
diplomás emberek, akik évek óta képesítésüknek megfelelő helyen dolgoznak, és
onnan nem is akarnak elmenni, egyszerre csak a második oklevélért indulnak.
Aztán a harmadikért. És a főnökük ráírja a papírjaikra, hogy „munkája elvégzé-
séhez szükséges”, ami nyilvánvaló tévedés, hiszen nem megfelelő képesítéssel miért
vette föl annakidején? . . Szónoki kérdés, mert egészen nyilvánvaló, hogy a mai
közvélemény hatása alatt egy főnök a legtrikább esetben utasíthatja vissza „estizni”
vagy „levelezni” vágyó beosztottját — hiszen gyakran maga is tanul.

Továbbtanul.

Pedig föltétlenül figyelembe kell vennünk, hogy vajon ki akadályozza ma bár-
kit is abban, hogy megfelelő könyvek beszerzése után olyan és annyi tudásra tegyen
szert amilyenre és amennyire csak akar? Hisz az egyetemek csak a középkorban
neveltek polihisztorokat és tudósokat. Ma, szinte végtelenre halmozódott és specifi-
kálódott tudáshalmaz korában az egyetem — egy bizonyos szintű képesítés mellett
— csak tanulni tanít meg. Ahhoz pedig bőven elég egy diploma is.

Sőt: diploma nélkül is lehet élni.

Más kategória, mikor rendelet írja elő, hogy — bizonyos munkakörök bizonyos
képesítéshez lévén kötve — meg kell szerezni a kellő képesítést. Az elv helyesel-
hető, de talán módot lehetne találni a különbségtételekre. Csak két példát:

X tizenöt éve jól végzi munkáját. Remek gyakorlati szakember. A rendelet
X-et kötelezi valamilyen végbizonyítvány megszerzésére. X beiratkozik, évekig ta-
nul, álmatlankodik, nem nyaral, nem pihen, idegeskedik, veszekedik a feleségével.

s — a szorító vizsgák miatt — nem mindig tudja ellátni feladatát. Végülis sikeresen leteszi minden vizsgáját, megszerzi a bizonyítványt: eleget tett a rendeletnek, X ezzel is bizonyította, hogy lelkiismeretes állampolgár, kiváló munkaerő, és példamutató vezető.

Jobban végzi a munkáját?

Saját ismeretségi köréből szinte mindenki tud eseteket, hogy X vagy Y a kötelező iskola elvégzése után ugyanolyan jó munkaerő maradt, mint volt. Jobb nem lett. Pedig a végzett tanulmányok alkalmazhatók a gyakorlatban. Pedig az illető valóban tanult, az anyag nagyobb fele meg is maradt a fejében, nem felejtette el a vizsgát követő nagy, kimerült álomból való ébredés reggelén. . . Mi hát a hiba? Az, hogy nagyon sok ilyen esti vagy levelező hallgató hosszabb gyakorlati munka után egyszerűen képtelen a tanultakat alkalmazni. Ez nem akarat vagy felfogóképesség dolga, hanem a reflexeké, amelyek a hosszú évek alatt kialakultak, és képessé tették X-et arra, hogy jól végezze munkáját. Ezeket a reflexeket nem tudja megváltoztatni a bizonyítványosztás után. . . Ezért nem ritka az eset, mikor a diploma vagy bizonyítvány megszerzésének egyetlen haszna van: a tulajdonos magabiztosabban lép az utcán, nyugodtabban fog kezét. A dokument lelki biztonságot szolgáltatott.

A másik példa. Számos kiegészítő szak van, s ezek végzésére a hivatalos közlönyök újabb rendeleteket tesznek közzé. De biztos az például, hogy egy földrajz, irodalom vagy történelem szakos tanárnak kiegészítőt kell végeznie, ha könyvtáros vagy népművelő lesz belőle? . . Képzeliük el, hány szociológus vagy újságíró praktizálhatna ma ebben az országban, ha szakképzettséget követelnénk tőlük — hiszen nincsenek is ilyen szakok.

A példákat lehetne még sorolni, de talán az eddigiek is kielégítő módon segítik a felismerést: az országban amúgyis magasra csapott — és általában csak örvendetes — tanulási vágyat modifikálni kellene, s nem utolsósorban azért, hogy a kétségtelenül meglévő diploma-dívatot ezen az úton is csökkenthessük. Mert a tudás állandó gyarapítása nem csupán kísérőjelensége társadalmi munkának, hanem egyik alapköve is, csak egyes emberekben ez diploma-fétissé deformálódott. 'Teljesen rendjén való dolog, mikor valakitől azt tudakoljuk, hogy miért, mit tud, de mikor végbizonyítvány után tudakozódunk, az már az üressé vált dívat félhivatalossá merevülést bizonyítja.

Mindemellett ezek a jelenségek az értelmiség megváltozott társadalmi státuszát igazolják, mert a „mediterrán ősz”-re vágyó élemedett vagy reprezentatív hölgyek harminc-negyven évvel ezelőtt még „szolid anyagiakkal rendelkező, kifogástalan úriembert” kerestek házassági hirdetések és közvetítők útján, és eszükbe sem jutott a diplomás férjnekvaló.

Ha egy nógrádi gyárban — hogy a bányákról már ne is beszéljünk! — összehasonlítjuk a szakmunkások és a műszakiak keresetét, a kettő körülbelül egyforma. A műszakiaknak ehhez még hozzájön a prémium, ami évente nem jelentéktelen összeg. Ezt azonban két okból sem sorolhatjuk egyszerűen a havi kereset mellé. Egyszer azért, mert nem stabil, életsztendert pedig csak fix összegre lehet építeni: másodszor pedig, mert nem minden műszaki kap, sőt rendszerint a kisebb hányad — s bár az átlagot emelné, de nem adna hű képet e társadalmi réteg egészének anyagi helyzetéről, lehetőségeiről.

Míndezek alapján azt mondhatjuk, hogy a műszaki értelmiség kisebb részének jobb az anyagi helyzete, mint a szakmunkásoknak, a többségé viszont csaknem megegyezik.

A réteg többi csoportját nézve, a legmagasabb jövedelmük az orvosoknak van, de nem fizetésük, hanem a beteg által juttatott „maszek prémiumok” alapján, ami ellen jó volna küzdeni, ha valaki meg tudná mondani, hogy az ilyenfajta általánossá vált szokások ellen hogyan lehet fölvenni a harcot. Nem jelentéktelen a jövedeleme az állami gazdaságokban és a térszékben dolgozó értelmiségiek többségének sem.

Ezután következnek a gyárak nem műszaki tisztviselői, a jogászi kar, az állami hivatalnokok és a pedagógusok, amely két utóbbi réteg a legkisebb keresetű, s így a tanítók még mindig a nemzet napszámosainak vehetők, magasabb szinten persze, mint a felszabadulás előtt. A proletár állam puritánságából következik, hogy saját alkalmazottait nem fizeti valami fényesen, s ezért is van, hogy míg negyvenöt előtt az állami szolgálat fogalom volt, addig ma a tájékozódó fiatalok nem sok „fantáziát” látnak benne.

Mindent összevetve tehát, a nógrádi értelmiség összessége a nógrádi szakmunkással áll egy jövedelmi szinten. Az értelmiség rendszerint mégis jobb — pontosabban szólva: újabb divatú — ruhában jár, többet látogatja a presszót, gyakrabban megy színházba, rendszeresebben megy nyaralni szegedi nyári játékokra, pesti útra, és végül: gyakrabban van autója. Az értelmiségi tehát magasabb sztenderden él, mint a fizikai munkás vagy a szakmunkás.

Kifelé mindenestre.

Nézzük meg ennek okait mindkét társadalmi réteg felől.

A szakmunkásnak azért van ritkábban autója, azért régebbi szabású a ruhája, azért nem megy üdülni és vikendezni, mert egyrészt közülük nagyon sokan rusztikus életet folytatnak — ház, kert, gyümölcsös —, másrészt pedig egyszerűen nincs rá igénye. Többségük jelenleg még nem érzi kikerülhetetlen szükségét, hogy akár a tévében, akár a művelődési házban megnézzenek egy szindarabot, míg az értelmiségit otthon sem lehetne tartani egy-egy vendéjáték alkalmával.

Az értelmiségi viszont-kifelé-azért él magasabb szinten, mert igénye van rá, s mert a társadalom többi osztálya és rétege ezt elvárja tőle! Ez is a mult társadalmi konvenciónak maradványa: ha valaki vezető, akkor ne csak tudása legyen több, hanem jobban is tartsa magát. S bár ez a jelenség távolról sem olyan markáns, mint harminc évvel ezelőtt, de kétségkívül kitanítható, s előreláthatólag addig marad fenn, míg a munkásság és a parasztság tömegeiben el nem éri ugyanazt a kultúr- és civilizációs szintet, helyesebben: igény szintet, mint az értelmiség.

Ezt a magasabb szintű életet az értelmiség többsége ma még csak úgy tudja tartani, hogy befelé, titokban takarékoskodik: foltozza a fehérneműjét, kevesebb húst vásárol, vasárnap nincs bor, a lengyel vočka csak vendégjáráskor kerül elő, az autó sokszor a ház előtt vesztegel, mert nincs pénz benzinre — és a többi. Nem egy esetről beszélnek, hogy egyik-másik tisztviselő vagy tanár hogyan spórolt évekig, míg meglett az autó, s aztán, hogy fenntartsa. Az áruházak és a csemegeüzletek eladói a megmondható, hogy a munkások általában mennyivel többet és könnyvedébben vásárolnak, nem latolgatva úgy az egyes cikkek árát, mint az értelmiségiek.

Mert ez utóbbiak erősen törekednek, hogy elérjék az európai szintet. Hogy aztán ez a sztenderd valóban „európai”-e, vagy hogy egyáltalán mit is jelent ez a szó, mi a tartalma, mik az összetevői, az már nem olyan világos előttük. Számos tapasztalat igazolja, hogy sok nógrádi (és persze pesti) értelmiségi nem tudja, vagy tévesen érti, hogy mi is az, ami felé törekszik. Sokak fejében gondolatok gomolyognak két — három évenként cserélt Ford Taunusról, tengerparti üdülőről, minden nyári, nagy túrautakról. . . . Meglehetősen régen volt, mikor úgy próbáltunk csinálni, mintha a mi életszínvonalunk rohamléptekkel közelítené a nyugati országok lakosaiét. . . . sőt egyes mutatókban már el is hagytuk!”. Az egy főre jutó ekskavátor gyártásban például. Bizonyára sokan emlékeznek még az újsághírré, miszerint az angol proletár bálnahúst vásárol, mert másra nem telik szegénynek. . . Ma nem tagadjuk, hogy a fejlett kapitalista országokban tehetősebb az értelmiség, a munkásság. Gazdasági okait is tudjuk — arról azonban hallgatunk, hogy az európai életszintnek nem csupán anyagi mutatói vannak:

Nemrégiben két asszony beszélgetésének voltam akaratlan fültanúja a vonaton. Rákoskeresztúrtól Galgahévízig tárgyalták izes palóc tájszólásban, hogy mit mikor vettek, a motort mikor cserélték, a szobát hogyan parkettázták, s hogy a vasracos kerítést hol mennyiért lehet megrendelni. Először méregette gurultam, később azonban csendesen elszegénylettem magam: hát miről beszéljen egymással ez a

két szelfújta bőré, kerges kezű asszony, ha nem az anyagi jólét jeleiről, melyeket ez-
előtt húsz évvel álmukban sem reméltek volna? Hát ugyan miről váltсанak eszmét,
ha egyszer gyermekkorukban sem nekik, sem szüleiknek nem juthatott eszükbe, hogy
intellektuális témákra is kellene egy pár reflex.

A hatvani átszállásnál elvesztettem őket szemem előtt, s így nyugodtan gondol-
kozhattam: hisz még értelmiségi is hány van minálunk, aki a délutáni vagy az
esti presszóücsörgésekor (mert az olyan modern dolog) vagy kócosan hallgat, vagy
ugyanolyan témákba kap, mint a két mátraszőlősi bányászfeleség?!

Ebben viszont már igen kevés az íz.

Ha egy acélgyári lakatos vagy üvegyári csiszoló lakásán járok, és a nemrég
vásárolt szoborról azt a véleményt kapom, hogy a fene se érti, mégcsak nem is
szép, de olyan modern, akkor nem mosolygok, sőt valami jó érzés kap el, hogy a
munkás lépést akar tartani a művészetekkel. De ha egy mérnök, orvos vagy tanár
lakásán kapom ugyanezt, esetleg pár közhellyel dúsítva, akkor nem tudom, hogy
bosszankodjak, vagy elnevessem magam.

Tévé tettünk, fridsidert; térelváltástót teszünk a lakásba, és autóra gyűjtünk,
ha még nincs — helyes;

bosszankodunk azon, hogy nálunk nincs minden rendben. mert száz évvel el
voltunk maradva, és mindmáig nem tudunk behozni — csak akkor helyes, ha napi
munkánk jobb elvégzésével segítjük a végleges behozást;

s végképpen helytelen, ha elfelejtjük, hogy van még egy lemaradás, nevezet-
esen az európai műveltséget, kultúrszintet, illetően.

Le vagyunk maradva Nyugattól? Bizony, le. S még eltart egy ideig, míg anyagi
potenciában behozhatjuk. S akkor majd az autó nem spórolás függvénye lesz sem
államnak, sem az egyénnek... De úgy tűnik, a kulturális lemaradásunk még
erősebb. Nyugodtan szidhatjuk az áruelosztást, vagy a közszükségleti cikkek ter-
melését, még a külföldi kocsik magas vámtarifáján is bosszankodhatunk, de ha
fogalmunk sincs arról, hogy Josué de Castro mi fán terem, vagy hogy Modigliani
miért nagy, akkor senkit és semmit nem szidhatunk.

No, igen. Szó sincs arról, hogy ez a jelenség valami veszedelmes katasztrófa
árnyékát veti előre. Márcsak azért sem, mert az értelmiség nagy része őszintén,
vasakarral akarja behozni a lemaradást, a szerzett ismereteket szocialista tartal-
ommal megtölteni, s hozzáadni mindazt a pluszt, amit számunkra a kommunista
eszmeiség jelent — amivel viszont mi vagyunk előnyben. S mégis a nógrádi ipar-
medence értelmiségének mintha nagyobb kötelessége lenne önmagával szemben.
Mert — akár őshonos, akár bevándorolt — több az emberi kötelessége az itteni
munkásokkal szemben.

Nem vagyunk még messze attól az időtől, mikor Salgótarján kicsit idegenkedett
az értelmiségtől. A frissen hatalomra került munkásosztályban még élénken éltek
azok az igazságtalanságok, melyeknek zömét így vagy úgy, éppen az értelmiségiek
közvetítették nekik. Ezt az ellenérzést — amelyben a tudatos bőven keveredett az
ösztönössel — a munkások köréből felkerült vezetők realizálták, akik közül abban az
időben még nagyon kevésnek volt kellő — iskolai vagy autodidakta — kiéltése.

Érdekes időszak volt az Soka szinte kérkedtünk, hogy a múlt rendszerben
nem volt módunk tanulni. Egy-egy beszélgető társaságról pontosabban meg lehetett
állapítani, hogy közülük ki jár a közép- vagy felsőiskolát és ki támaszkodik a termé-
szetes intelligenciájára. Az utóbbiak fesztelenebbül mozogtak, szélesebb tagleítéssel
beszéltek. És mondataikban nemcsak a tájszólás érzett, hanem itt-ott olyan szavak
is előfordultak, melyeknek hallatán az értelmiségi beszélgető partner szája enyhén
megrándult. Ha nem ügyelt eléggé. Mert általában nagyvonalúak voltak alkalmaz-
kodni, vigyáztak, hogy ne beszéljenek túl „urasan”, és holdogok voltak, ha a néni
származásuk legközelebb is szívesen szóbaelegeget velük. Ebből tudták, hogy nem
túl ellenszervesek.

Így volt.

Természetes és megkerülhetetlen folyamatként játszódott le, bár nem mindig
áldásosan. Az is természetes viszont, hogy évek múltán eltűnt — és Salgótarján tíz
éve azon vette magát észre, hogy várja, hívja az értelmiségieket!

Először azért, mert a megyei vezetők közben maguk is tanultak, különböző képesítéseket szereztek, és már nincs kisebbségi érzésük;

másodszor azért, mert a tarjáni munkásságban az évek múltával halványult a régi ellenérzés;

harmadszor, mert az új falak között művészeteket, pezsgő szellemi életet akarnak meghonosítani;

negyedszer pedig, hogy a további építőmunkához elegendő szakember legyen.

Mindezekon túl azonban a szerző felfedezni vél egy ötödik, a jelenségek mélyén húzódó okot is. Régen a nép hiába gyűlölte egységesen és mélységesen az urakat, azok életét tekintette példaképnek. A bő palóc szoknyán vagy a főkötőn kívül még számos ruhadarabról és szokásról kideríthető, hogy azokat valamikor az uraktól lesték el, vették át. Így például a lakodalom számos eleme, vagy a csárdás. A felszabadulás után ez gyorsan differenciálódott: a parasztság példaképe a munkásság lett, míg ez utóbbiaké az értelmiség. Mit csinál, hogyan csinálja, mit tart jónak, mit rossznak — vagy konkrétabban és egyszerűbben: hogyan öltözködik, hogyan tartja a villát, mit tízóraizik?

S míg a parasztság példakép-választása viszonzatlan maradt, addig a munkásság igazodása olyan intenzív, gyümölcsöző kölcsönösség lett, amely rejtett, belső motorként segíti társadalmunk fejlődését. Az értelmiség többsége is élenken kezdett érdeklődni a munkások múltja, harca, győzelme, veresége, tévedése és igazsága iránt!

S itt talán nem jó ellenérv, hogy mi sem volt könnyebb mert hiszen mihamar az értelmiség többsége is népi származású lett. Nem azért, mert a legnépibb származású értelmiségi is — ahogy a múltban legtöbbször — nagyon gyorsan elfordulhatna öveitől, ha ez a tényező nem lenne eleven munkáló hatás, régi szóval élve: korszellem.

„A munkás tehát ma már az értelmiséget figyeli. „hiszen ti ezt jobban tudjátok, azért tanultatok”. Ha pedig éppen ez a tarjáni munkásság teszi ezt, amennyik nem keveset ért el a régi világ legvívósában, s amennyik még jó tíz évvel ezelőtt is gyanakodva figyelte a tanult embert, akkor a nógrádi értelmiségi még egyes egyedeiben se folytonosan üres életmódot, ne fecsegiyen unalmat a presszóban, és ne legyenek közhelvi önálló vélemény helyett! S az igazi európai életmód helyett még elvétele se kergesse annak puszta kereteit!

Ez az a többlet-felelősség, ami az egész magyar értelmiséget illeti még jó darabig, de amelyik a speciális okoknál fogva fokozottabban vonatkozik a tarjáni „nadrágosokra”.

Régi értelmiség, új értelmiség... A felosztás annyira használatos, hogy az ember más kategóriákban szinte nem is tud gondolkodni. Pedig lassan fölöslegessé válik. Nem azért, mintha nem lennének megkülönböztető jelek régi és új értelmiség között, mintha nem tapasztalhatnánk életmódbeli, viselkedési, talán öltözködési eltéréseket is aszerint, hogy ki melyik osztályból vagy rétegből indult, hanem mert az alapvető meghatározás nem ezeken nyugszik. A végzett munka a vízválasztó. Ebből a szempontból pedig, régiak vagy újak, egyaránt találunk lezsereket, puritánokat, lelkiismereteseket, hanyagokat, enciklopédista hajlamúakat és szakbarbárokat. Meggyőződésükre és belső tartásukra nézvést pedig mind a régiak, mind az újak zöme szocialista.

Ezért aztán talán célszerű lenne átléoni az idejétmúlt kategórián, és más szempontok szerint tárgyalni a nógrádi értelmiséget, a teljesség megkísértése nélkül.

„Lenn az Alföld tengersík vidéken. Ott vagvok honn, ott az én világom. Börtönéből szabadult sas lelkem. Ha a rónák végtelenjét látom...” Petőfi varázsos egyéniségű ember volt, a rakoncátlan, fékezhetetlen nagy gyerek, akinek mindent szabad, akinek minőnt szívesen elhizünk — ez a zsenik előnye a közönséges haladókkal szemben —, ugyanakkor tudjuk, hogy ezt a verset ő sem gondolta egészen komolyan, hisz más alkalmakkor meg a hegyvidékről írt igen hízelgő dolgokat. „S ráadásul Nógrád nem is igazi hegyvidék!” — mondta védekezően egy ismerősöm. És el kell ismernünk, hogy igaza van. Mert a térképen találunk ugyan

néhány három számjeggyel jelzett magassági pontot, s az oldalak néha elég mere-deken emelkednek, hogy még a kecske sem szívesen kapaszkodik fel rajta — de az egész mégis inkább dombvidék. — még akkor is, ha fő konglomerátumát a hegy-ségnek kijáró Cserhát névvel illetik.

Bizonyos alapvonzalmakon túl — vagy sokszor éppen annak ellenére — az ember azért szeret vagy utál meg egy tájat mert ott jó vagy rossz benyomások érték: Nápoleonnak az a kevés katonája, aki az egyiptomi hadjáratból egyáltalán visszakérült, valószínűleg sohasem álmodott jót a gizehi piramisról, a Nílus partját megjárt mai francia viszont, valahányszor kellemesre akar gondolni, nyilván min-dig szívesen emlékezik vissza a Királyok völgyére.

Ha Szabó Zoltán jó harminc évvel ezelőtt a bevándorolt értelmiség talajtalan-ságáról kellett írjon, az nem lehetett másért, minthogy Nógrád akkor bizonyos értelemben a legsötétebb Szabolcshoz vagy Zalahoz hasonlított. Mert igaz ugyan hogy itt nem volt annyira elesett a nép, nem dúltak annyira a népbetegségek, de a hivatalos társadalom állóvize merevebb volt, mint talán bárhol másutt: a reform-kori és a negyvennyolcas nemesség haladó szelleme már régen a semmibe foszlott, polgárság itt sohasem fejlődött ki, a munkásságtól pedig nem csupán az állam szeparálta az egyéb rétegeket, hanem az értelmiség túlnvomo többsége is igyekezett magát távol tartani, ha másért nem, hát félelemből, nehogy kommunis tagyanúsnak bélyegezzék őket. . . Ezekért fogadta az ide betelepülő értelmiségit társainak vize-nvösen közönvös tekintete, és a mindennapok eseménytelen, egyenhangú semmije, ami végül őt is üveges tekintetűvé változtatta. „Tenni valamit? — merült föl néha itt-ott a kérdés, réveteg ízzel — De mit, és hogyan? Hol kellene kezdeni?”

És tennivaló millió volt, már apjuk is elkésett vele.

A ma betelepülő értelmiségit nyüzsgő körkép fogadja, mely nyugtalanságával nvugtat. Itt bontanak és építenek, ott ipari beruházások fölött vitatkoznak, emitt tegnap óriásinak számító létesítményeket tartanak kevésnek, míg amott azon tor-zsalkodnak, hogy az egész épületet arrább kellene kezdeni, mert mi lesz itt harminc év múlva, amikor szélesebb utakra lesz szükség. . . A betelepülő még ki sem pakolt tiszteségesen a bőrdíjából, még el sem döntötte vélegesen, hogy a reká-miának itt lenne-e jobb helye, vagy a szemközti falnál, s már nvakig van az eze-ményekben: tárgyal, bizottságba választják, véleményét kérnek tőle — s egyszerre csak azon kapja magát, hogy nekiveresedve vitatkozik valami originál nógrádi problémán.

A hosszú, keskeny völgyet türelmes makacssággal feszegető Tárján egyre fiata-lodik, a patinás Gyarmat szinte észrevétlenül ipari várossá válik, Hollókő egy hegytetőre ragasztott terjedelmes fecskéfészekhez hasonlatos, a bányatelepek frissen üdék, a sziráki borok úgy tesznek, mintha Badacsonyan tartótlák volna őket ke-resztvíz alá, és Szécsényben az omladozó kastélyt már igazán ideje lenne teljes pompájában helyreállítani. A tájnak varázsa van, a táj emlékekkel, hagyományok-kal és mai problémákkal zsúfolt, s aki idekerül, akár ne is aludjon, annyi ügybe vetheti bele magát.

Ha akarja.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a legtöbb akarja, akár tejföldrösszajú diplomás-ként érkezik, akár hosszú praxis áll mögötte. Másutt álmodozónak tartott fiatal tanárokat itt mihamar aktív tanácsagokként tarthatunk számon, a többévtizedes szakma bátyái mögé húzódó orvos egyszerre csak megjelenik az Illetékes Hivatal-ban, és verni kezdi az asztalt, hogy mi lesz már azokkal a csökkent értelmi képes-ségű gyerekekkel?! A táj szívet kíván.

Ha van.

Rendszerint van. S Nógrádban ez nagyon lényeges, mert itt az átlagosnál eleve-nebben él még a proletár romantika, ugyanakkor a munkások realisabban és tá-gabb látókörűek, mint valaha — s ha észreveszik raitad, hogy szíved van, akkor a „benszülőttek” között mihamar akad jóismerősöd, és soha senki sem jegyzi meg, hogy tulajdonképpen nem is palóc tájszólásban beszélsz. „Majd fogsz!” — mosó-lyognak a régebben beköltözöttek, akik már vígan használják a palatális á-t.

Hány más magyar vidéki város van, ahonnan már év után megszöknek a bete-lepültek. Tárjából ma már nagyon kevesen. A város szereti és megtisztelti ven-

dégét. Pestről vidékre utazgató emberek kellemes meghökkenéssel mesélik, hogy Salgótarjánban az állomáson várják őket, és mindent elkövetnek, hogy kellemesen érezzék magukat. A szénért meggyomrozott, korommal bőven meghintett tájnak lelke van, csak egy kicsit oda kell figyelni.

És a vidéknek ma ez a fő vonzóereje.

A magyar nyelvben a világ sokmindent jelent. Világ a gyertya fénye — sőt egy másik fény is, „amelyből világlik agyunk, hisz egymás nélkül sötétben vagyunk” —, világ a makrokozmosz, amiben a Tejútrendszer csak egy kis pontoska világ, a földkerekség — és világ a falu, minek határa csak pár kilométer sugarú.

Sőt világ lehet egy utca, egyik végén a lakással, másik végén a munkahellyel.

Kinek milyen az étellel szembeni vágya, igénye, s mennyi akarata, ereje, kitartása van az elérésére, olyan a világa. Beletartozhat egyik végén egy íróasztal, rajta egy halom unalmas aktával, másik végén egy sezlon, és a fridsiderben bor. De beletartozhat még a szomszédok ügyes-bajos dolga, a görög politikai terror, egy újonnan felállított szobor vitája, és az állandó kísérletezgetés, hogy miképpen lehetne naponta öt-hat óránál többet aludni.

Attól függ, ki milyen világot akar, vagy bír kialakítani magának.

Jól emlékszem a húsz év előtti időkre, mikor a makrokozmosz csak afféle világocskának tűnt szemünkben, hajnalig vitáztunk és lelkesedtünk gyökeres átalakításán, s reggel mégis frissen keltünk. Volt egy társunk, aki angolul tanult, mert hamarosan szüksége lesz rá, s akkor sem hagyta abba, mikor Solohov regényének megfelelő citátumát a fejére olvastuk (ma egy afrikai magyar nagykövetségen dolgozik). A magyar világ, a szocialista világ könnyen érthető, egy pillantással áttekinthető volt akkor számunkra, és a problémák mintegy csak azért léteznek, hogy ne unatkozzunk.

A Föld, Európa és Magyarország ügyei-bajai mára meglehetősen bonyolultak lettek a szemünkben, s esténként ki-ki jóérzéssel fekszik le, ha a nőgrádi problémák egy parányát sikerült előrehozítani. Ma már a nőgrádi értelmiségi is csak igen elvétve bocsátkozik vitába a világforradalom állásáról, az ausztro-marxizmusról, vagy a thermidor tizenharcadika lényegéről. Egy szerinte elhibázottnak tartott országos vagy megyei, gazdasági vagy kulturális intézkedés már inkább felingerli agya szürkeállományát, de hajnalig még amiatt sem hajlandó cigarettafüstbe temetkezni, mert másnap operálnia kell, vagy tárgyaláson résztvennie, vagy számtan dolgozatot íratni a „kettő dében”.

Nem valószínű, hogy találunk olyan „nadrágos” embert Tarjánban vagy Nógrádban, aki mindennel meg lenne elégedve, ami itt történik. Nemcsak tanuló nemzet lettünk, hanem kritizáló nép is. A szívesen keressük meg a szálkát épülő világunk szép példány halában, s ha aznap történetesen nem találunk, akkor egy kicsit nyugtalanul tesszük párnára a fejünket, hogy mi van, ma még az eladó is kifogástalanul mérte a szálamit?!

Talán nem minden értelmiségin venni ezt észre: csendesesen töltik el az üzemi ebédet, gyűléseken szolid kézmozdulat kiérsztében fojtják el ásitásukat, s munka után megbízhatóan sietnek haza, mert itt a tavasz, lehet nagytakarítani, kirándulni vagy cukorborsót vetni. . . Ilyenek is vannak. De általában megváltozott az élet ritmusa, mert megváltozott a társadalmi cél — s csak így kerülhetett napirendre az élet élvezete is, ami semmi mást nem jelent, mint hogy a nőgrádi értelmiségi, látja tudja: ez stabil világ, itt lehet tervezni, élni.

Akkor lehetnénk nyugtalanok, ha ez nem így lenne.

Ez alapvető jellegzetességen túl más jelek is vannak, melyekből megállapítható, hogy Nógrádban ma az értelmiségiek, mint társadalmi lények, csak igen kevésbé hasonlítanak harminc év előtti elődeikre.

Manapság elég rövid ismerkedés és beszélgetés után szinte mindenkiről kiderül, hogy honnan jött: maguk mondják el, s szép, nyugalmas rendben sorakoznak elő a munkás, vasutas, kisiparos, paraszt vagy értelmiségi szülők. A kép csak ritkán vibrál, s ha olykor előfordul, hogy egy-egy lakatos vagy fékező apa művezetővé vagy gépmesterré lép elő gyermeke fantáziájában. . . Szociológiai szempontból a legmegnyugtatóbb, hogy ma már a főtisztviselő vagy osztályvezető apa is mind gyakrabban előbukkanhat: gyermekeik tudják, hogy nem kell őket rejtegetniük. Legalábbis: egyre kevésbé.

Hogy tehát, ha ma Tarján főutcáján találkozik egymással két hivatali kolléga, és egyik fejkendő szülejét, másik pedig tollas kalapú anyját kísérvén szívélyesen üdvözlük egymást, az semmi egyebet nem jelent, mint hogy a mai értelmiség egészében nem uralkodnak olyan ferde nézetek, amelyek kényszerítő hatása alatt az akármilyen származást szégyenleni, rejtegetni kellene.

Fogalmam sincs, hogy régen, a nevezetes táblabíró-világban a kövér vagy a sovány hivatalnokok voltak-e többségben. Mindenesetre úgy képzelem, hogy akkor is több ember volt nyolcvan kilón alul, de nem kevesen voltak a duplatokások sem. Magam és mások emlékeit összerakosgatván mindenképpen úgy tűnik, hogy még a második világháború alatt is sok értelmiségi hurcolt magával terjedelmes pocakot. Jóval több mint ma.

A normálsúly megtartásának számos módja lehet. A rendszeresen izzott sport, az acélakarattal — és idegekkel! — végzett reggeli torna, a diétázás vagy sovány étkezés, stb. Van azonban egy jelenség, amely talán minden ilyen „művi” beavatkozásnál többet jelent: manapság a nőrádi értelmiség többségének tulajdonképpen nincs munkaideje. Illetve van, de az nem nyolc óra, hanem több. Néha sokkal, néha egy órácskával.

Az ötvenes évek első felében azért nem volt, mert nem illett, mert ha valaki fről ötkor hazaindult, könnyen kiderült róla, hogy a nép ellensége. Ma azért nincs, mert sok értelmiségi fél ötkor úgy érzi, hogy még nem végezte el a napi penzumot.

Ezért nem ér rá ma a legtöbb értelmiségi elhizni. Mert ha a saját munkája jó elvégzésétől még tehetné, akkor ott van számos más dolog, amiben szintén illetékesnek érzi magát: az ember lépten-nyomon villamosítási ügyben szaladgáló pedagógusba, tervben felül járdáért talpaló bérelszámolóba, és újlási ügyben utazó mérnökbe ütközik.

Ma minden közügy. Ha a tanács reliefet tervez egy épületre, ha beszüntetnek egy kimerült aknát, ha restaurálnak egy kastélyt, ha egy faluban pár hétig nincsen fodrász, ha bolt nyitvatartási ideje nem megfelelő — az ma mind széles vitát kavart. . . Szó sincs arról, hogy mindig mindenki helyesen vélekedne, — de ki akarja ezt remélni? A lényeg ebben az ügyben, hogy aki esetleg morog vagy opponál, **az is szól!** És ez nem csupán a véleménynyilvánítás de facto megítélő jogát jelenti, hanem azt is, hogy szinte mindenki illetékesnek érzi magát napi életünk kisebb és nagyobb dolgaiban.

Így szélesedett el és mélyült ki a nőrádi értelmiség világa huszonöt évvel azután, hogy a két háború közötti intelligencia állóvizét viharos habossá kavarta a felszabadulás: az iszap mindig lent ülepedik, s a salak fent összegyűlve kifolyik — ez fizikai törvényszerűség.

És a vizek, jóízű, bő forrásokkal erősödven, megindulnak.

FABULYA LÁSZLÓ

A Palócföld

tíz éve

Ez az évforduló nem kapcsolódik közvetlenül a nagy történelmi évfordulók sorához, hiszen jubiláris évszám sincs, s jelentőségét is inkább a megye szellemi élete és a határain belül élő emberek érzik. Mégis, éppen ezért illik szólni róla, hiszen a Palócföld immáron tíz esztendeje hozzátartozik a megye felszabadult életének a mindennapjához, szellemi arculatának a formálódásához. A XX. századi magyar irodalom a tiszavirágéletű lapok tucatjait tartja számon — így hát a Palócföld joggal válthatja ki a tiszteletet és a megbecsülés főhajtását. A lap sorjázó és növekvő számú évfolyamai igazolják létrehozásának a jogosságát és az életrevalóságát. A jeles alkalomhoz az elismerő szó illik. Mégsem lesz azonban ünneprontás, ha visszapillantunk a tíz éves multra, nem annyira kritikát mondani, mint inkább mérlegelni a határozott vagy olykor tétova léptek súlyát.

E visszapillantás során nem vállalkozhatom tíz év termésének esztétikai-művészi elemzésére. Ezt — az utolsó évfolyamokban megjelent írásokról — más fórumokon megtették mások. Inkább benyomásaimat mondanám el a lap belső szerkezetéről, periódusairól, szerkesztéséről, fejlődési

tendenciájáról, melyek — végigtanulmányozva valamennyi eddig megjelent számot — elég szembeötlőek.

Két, nem számottevő füzet leszámításával 1960-ban jelent meg az első szám „Palócföld” címmel, akkor még antológiaként. Létrejöttében nem annyira a publikálási igények kielégítése, mint inkább — kulturális forradalmunk részeként — a tudatos irodalmi-művészeti szervezőmunka játszott szerepet, mely az ezeket művelő-szerető emberek kezdeményezésére indult meg. Az első szám Előszavában a lap célját, feladatát a következőkben fogalmazta meg Vonsik Gyula:

„Megyénk kulturális arculata most van fordulóban, hogy véglegesen győzzön a régi felett és újat alkotva virágozzék. E serdülőfélben lévő kultúrát igen hasznos dolog segíteni, szépíteni, mert hatásában, eredményében az emberi alkotókészség kibontakozásához vezet az élet minden területén. Ehhez járul hozzá irodalmi életünknek ez a próbálkozása, amely most napvilágot lát.”

„Bonyolult és nehéz feladat vár a megyénk irodalmi hagyományait ápolni akaró írókra. Kritika tárgyává kell tenni a régi valóságot és hitet kell tenni az új valóság mellett.”

„A vállalkozás azonban nemcsak nehéz és bonyolult, hanem felemelő küldetés is. Egyet jelent a forradalom becsületes szolgálatával, a művészet területén. Embert formálni, az ember érzésvilágát gazdagítani fel-

emelő érzés. Ez kell, hogy serkentse mindazokat, akik megyénk irodalmi tevékenységnek kialakításán fáradoznak.”

„Így válhat ez a próbálkozás új, születő kultúránk szerves részévé, járulhat hozzá a kultúra fejlesztéséhez.”

A fentiekből nyilvánvalóan kitűnik a szándék: ápolni a megye irodalmi hagyományait és új irodalmi életet teremteni. Ennek az irodalomcentrikusságnak az antológia meg is felelt. Kevésbé bizonyult azonban alkalmasnak az új irodalmi életteremtés nevelő-szervező feladatának az ellátására. Már csak amiatt is, hogy eleinte évente egy szám látott napvilágot. Az időben egymástól messzeeső számok a nevelés-szervezés munkáját lelassították, és a felfokozott tempójú élet dinamikus jelenségeire való azonnali reagálások művészi megformálását nem serkentették. Így a lap az első években — kissé statikusan, nem elég frissen és nem elég életközelen — főként szépirodalmi, kisebb részben tudományos és művészeti publikációs célokat szolgált. Kétségtelen, hogy az új irodalmi élet teremtését jobban segíthette volna az antológiánál egy folyóirat, mely — szépirodalmi és művészeti anyagán túl, vitacikkeinek, kritikáinak, közgazdasági és szociológiai írásainak friss mondanivalójával — alkalmasabb lett volna arra, hogy pezsgő irodalmi — de inkább talán általánosabb, a társadalom szélesebb rétegeit is átfogó és érdeklő szellemi — életet alakítson ki, s ezzel előressegítse a vidék bekapcsolódását az ország lüktető társadalmi-politikai-szellemi áramkörébe. Ehhez azonban az induláskor talán nem is annyira fedezet, mint inkább a szellemi kapacitás hiányzott. Ezt a feszültséget

érezték a lap első szerkesztői is. Hiszen ha az első, vagy az azt követő számokba bepillantunk és szemügyre vesszük az „antológiák” belső szerkezetét, a szerkesztésből kitűnik a törekvés: minél előbb a folyóirat rangjára emelkedni. Ezeknek az antológiáknak a rovatai lényegében egy folyóiratai rovatainak feleltek meg. A dicséretes szándék szívós munkával párosulva meghozta gyümölcsét: néhány esztendő múltán évente kétszer, majd 1967-től — ekkor már folyóiratként! — évente négyszer jelent, illetve jelenik meg a lap.

Az ország vérkeringésébe való bekapcsolódás szándéka kitűnik az első számokban megjelent írások némelyikének témájából, tartalmából. S ez nem jelentette semmiképpen sem a fővárosi, a már „befutott” vidéki lapokkal való versengést. Ez a célkitűzés hiába is lett volna, de hibás lenne ma is. Egy vidéki lapnak nem lehet más a feladata, mint hogy a tiszta forrásból mindig friss vizet juttasson az ország szellemi folyamának sodró áramába. S ahhoz, hogy bizonyítsunk: lélegzik az ország — túl kell lépni a megye határain, a provincializmus kapuit le kell dönteni, s nemzeti értékeink asztalán el kell helyeznünk a magunk obulusait. S ennek a feladatnak a lap — ha nem is maradéktalanul — eleget tett.

Az „új irodalmi élet teremtése” tulajdonképpen kettős feladatot tart: az íróvá és az olvasóvá nevelést. Ez a feladat bizonyult a legnehezebbnek, hiszen a lapnak elég szűk volt mind a szerző-, mind az olvasóköre. Sok tekintetben még ma is az. A műélvezet, a mesterségbeli tudás, az esztétikai igény, az olvasáskultúra, az írásművészet, stb. fejlesztése egyébként is bonyolult és nem gyorsan megoldható feladat. Ehhez — az

írókat tekintve — következetes és kitartó kritikai-elemző-nevelőmunka, — az olvasókat tekintve — széleskörű szervezőmunka és — nem melleslegesen — jó lap szükséges. A feladat nagysága akkor tűnik ki igazán, ha figyelembe vesszük, hogy a lapterjesztés is csak a folyóirattá válás óta tartozik a Posta Központi Hírlapiroda feladatkörébe. S ha ehhez hozzászámítjuk, hogy a szerkesztőbizottság tulajdonképpen társadalmi munkában végezte és végzi feladatát, akkor érthetővé-láthatóvá válik minden akadály, minden nehézség, mely a gyorsabb fejlődésnek útját állta.

A tíz év alatt megjelent valamennyi számot végigtallóztam, elsősorban a szerkesztésre és a belső szerkezetre figyelve. A lap fejlődésében elég jól elkülöníthető három periódus, melyek — nyilván nem véletlenül — mindig egybeesnek a szerkesztőbizottság vezetésében beállott változással.

Az első szakasz az 1960-63 közötti időszak. Ez négy évfolyamnak felel meg. Évente egy antológia-szám jelent meg, összesen tehát négy, 534 oldalon. E számokban a következő rovatok voltak: Szépirodalom, Kritika, Hagyomány és Vita. Ezek a rovatok napjainkig megmaradtak, bár a Vita-rovat elnevezése a későbbi periódusokban nagyon sokszor változott (Valóságunk, Kultúra, Körkép, Gondjaink-örömeink, Életünk, stb.) anélkül azonban, hogy változott volna a rovat tartalmának a lényege: a hétköznapi és a mai életünk örömeink, gondjainak hangot adni. Jelentősen változott viszont a rovatok terjedelmének az aránya. Ebben a szakaszban túlsúlyban a Szépirodalom volt, a négy évfolyam teljes terjedelmének a 69 %-a. A Kritika 18 %, a Hagyomány 9 % és a Vita

4 % volt. A későbbiekben jelentősen megnőtt a Vita és részben a Hagyomány részaránya a Szépirodalom rovására. S van még egy változó arány: a Szépirodalom rovaton belül a líra és a próza megoszlása. Az első periódusban a szépirodalmi publikáció 24 %-a líra, 76 %-a pedig próza volt. A későbbiekben csökkent a próza aránya a líra javára.

A második szakasz az 1964-1966 közötti időszak. A három évfolyamban évente egy, illetve 1965-től évente két antológia-szám — összesen 5 — jelent meg 720 oldalon. A Szépirodalom rovat részaránya 47 %-ra csökkent (ezen belül a líra 28 %, a próza 72 % volt). A Kritika 4 %, a Hagyomány 9 % volt, és a Vita 40 %-ra növekedett. A rovatok terjedelmének arányváltozása, a Szépirodalom csökkenése és a Vita rovat növekedése már a folyóirattá válás irányába mutatott.

A harmadik periódus 1967-ben kezdődött. Ezt a szakaszt 1969. év végéig vizsgálva a következő kép alakult ki: a három évfolyamban évente négy folyóiratszám — összesen 12 — jelent meg 1224 oldalon. Az első időszakhoz viszonyítva közel háromszorosára, a második szakaszhoz viszonyítva pedig közel kétszeresére növekedett a lap együttes oldalszámának terjedelme. A Szépirodalom részaránya tovább csökkent 38 %-ra (ezen belül a líra 32 %, a próza pedig 68 % volt.) A Kritika rovat tulajdonképpen megszűnt, illetve feloldódott a recenziókban (s ezeket a Vita rovathoz számítottam). A Hagyomány rovat ebben az időszakban — elsősorban az évfordulók miatt — 22 %-ra növekedett, és változatlanul 40 %-kal szerepelt a Vita rovat.

Külön kell megemlítenem — mindhárom időszakra érvényesen — a Palócföld művészeti rovatának a

szerkesztését, mely — minden elfogultság nélkül — országosan is magas színvonalú. A lap, megindulása óta összesen 68 művész reprodukcióit, illetve fotóit mutatta be. S közöttük nem egy olyan szerepelt, aki nemcsak országosan ismert és elismert, hanem akinek a neve és a munkássága országhatárainkon kívül is rangot jelent (Czinke Ferenc, Csóhány Kálmán, Feledy Gyula, Somogyi József, stb.).

Érdekes képet mutatnak azok a számok, amelyek a Palócföldben író szerzőkre vonatkoznak. A három periódusban összesen 170-en szólaltak meg a lapban. Ebből az első szakaszban 57-en, a második szakaszban 61-en és a harmadik szakaszban 74-en (a rész-számok összege az egybeesések miatt nem egyezik a 170-nel).

Sajnos nagyon változó képet mutat a szerzők összetétele, illetve összetételük változása. Mindössze 17 olyan szerző van, aki mindhárom periódusban szerepelt a lapban és 15-en, akik az utolsó két periódusban. Gyakorlatilag a mindhárom szakaszban szereplők tekinthetők a szerzői törzsgárdának (Avar Pál, Barna Tibor, Czinke Ferenc, Csík Pál, Csikász István, Csongrády Béla, Csukly László, Gara János, Jobbágy Károly, Kojnok Nándor, Lakos György, Paróczai Gergely, Polgár István, Szabó Károly, Tamás István, Várszegi György, Vihar Béla). Elgondolkasztató viszont, hogy a három szakaszban összesen 94-en voltak, akik csak egyszer jelentek meg, ebből 26-an az első, 21-en a második és 47-en(!) a harmadik szakaszban. Ezek az utóbbi adatok a szerkesztőbizottság szervezői és lektori (íróvá nevelés!) munkájának a gyengéit is mutatják, s erről még alább lesz szó.

Szólnom kell még a szerkesztőbizottságnak azokról a funkcióiról, melyek elég nyilvánvalóan és egyértelműen tükröződnek a lapból. Az egyik legfontosabb ezek közül: meghatározni a lap ideológiai-politikai-művészeti arculatát, az egyes számok állandó, vagy alkalmanként változó tematikáját. Az első időben ez talán könnyebb volt az évenként egyszeri megjelenés miatt, s nehezebb és felelősségteljesebb a folyóirattá válás óta. Nos, e szempontból a lappal, illetve a szerkesztőbizottsággal szemben említésre méltó kifogást nem emelhetünk. Mint már említettem, a folyóirat rangjára emelkedés is tudatos törekvésekre mutatott, másrészt amióta a Palócföld folyóiratként jelenik meg, ez a tudatosság és felelősség fokozódott. Tettenérhető ez az emlékszámokban is és nagyon gyakran a Vita rovat témáinak a színeségében is.

Ezzel függ össze az a másik funkció vagy feladatkör, hogy a szerkesztőbizottság a fenti követelményeknek megfelelően egységbe és egységes (nem egysíkú!) szerkezetűvé formálja a lapot. Ez sem volt könnyű feladat, hiszen a szerkesztőbizottság elképzelései, szándékai nem mindenkor találkoztak vagy találkozhattak a szerzői szándékkal. Az egybecsés vagy a találkozás szerencsés helyzetet teremthet. Mégis úgy tűnik az írások témájából, minőségéből, súlyából, hogy ezek elég erőteljesen ~~impulválták~~ ^{impulváltak} a szerkesztőbizottság szándékát. Éppen ezért a lap egységessé szerkesztéséről már nem lehet egyértelműen elismerően nyilatkozni. Inkább a törekvést lehet dicsérni, mint az eredményt. Nem szándékozom ezzel agyonütni a fentebb mondottakat, de a valóságos helyzet rejti magában ezt az ellentmondást: egyik

oldalon a szerkesztőbizottság tudatos törekvését az egységes szerkesztésre, másik oldalon pedig az ezt a szándékot és törekvést nem mindig maradéktalanul kielégítő írói-szerzői elképzelést.

A harmadik kitapintható feladat a szervező-nevelő tevékenység, mely szorosan összefügg a fenti feladatokkal. Ez tulajdonképpen szerzők és témák szervezését, írók-költők nevelését jelenti. E munka ellátása tűnik a leggyengébbnek. A tíz éves időszak alatt nagyon sok az „elhullott”, szerző (94), akik csak egyszer jelentek meg. Ugyanakkor elismerésre méltó, hogy — különösen a harmadik szakaszban — sok fiatal tűnt fel a lapban, de sajnos közülük is 47-en csak egyszer. Természetesen néhéz ilyen mennyiségi mutatókon keresztül a szerkesztőbizottság belső tevékenységébe belelátni, de azt hiszem, ha tévedek is, nem járok messze a valóságtól. Mert lényegében ugyanezt a megállapítást látszik erősíteni az a tény is, hogy egyik-másik, mindhárom periódusban szerző írásai nem mutatnak javuló színvonalat, fejlődő tendenciát. A szerzőkkel való intenzív foglalkozás semmiképpen nem lehet egyenlő az írások elfogadásával vagy el nem fogadásával, esetleg az írások „meghúzásával”. S itt vethető fel a kérdés: nem lenne itt az ideje egy függetlenített szerkesztő alkalmazásának?

A tíz éves évforduló alkalmából nem akartam elvtelenül hódolni, de meggondolatlanul sem bírálni. Sokkal inkább: végigtekinteni azon a bátor erőfeszítésen, mely a Palócföld tíz éves történetéhez, fejlődéséhez hozzátartozik. Talán különös ez a „statisztikai” szemlélet, mellyel megközelítettem azokat a problémákat,

amelyek egy elmélyült művelődés-, művészetpolitikai és esztétikai elemzést is megérdemelték volna, s meg is érdemelnének a jövőben. Úgy gondolom, hogy egy ilyen elemzéshez a fentebb elmondottak némi adalékot szolgáltatnak. S ennél többre nem is kívántam vállalkozni.

Kiss Aurél

Életünk tükörben

— RIPORTKÖTET A FELSZABADULÁSUNK UNNEPÉRE

Nagyrészt ismerősöket találtam ebben a kötetben, olyan írásokat, amelyekre szívesen emlékeztem első megjelenésük, vagy az első olvasásuk óta. Olyan riportokat, vagy még inkább szociográfiai pillanatfelvételeket — tehát történelmi dokumentumokat — gyűjtött össze Nemes György, a kötet szerzője, amelyek a napi aktualitás kérészetét túlélve egy ország nagy átalakulásáról valának.

Jó kifejezést találtam: valóban valának ezek a riportok, így kiszakítva az irodalmi folyóirat, vagy a napilap friss anyagából, éltető közegéből. Egyrészt azért, mert szinte minden írásban a napi témán túl valami lényeges történelmi jelenségre figyeltek fel, másrészt azért, mert szerzőik személyes ügyüknek, nem témának, hanem hivatásuk részének érezték, látták az eseményt, a jelenséget, amelynek rögzítésére vállalkoztak.

A többféle műfajmegjelölés, amelyet eddig használtam, indokolt. A kötetben közölt huszonöt írás között van riport a szó klasszikus értelmében, van a két világháború közötti szociográfiai irodalom szép hagyományait folytató szociográfia, van kommentár, minden személyes megnyilatkozás nélküli dokumentum, s található novellisztikus elemekből, szépirói módszerekkel felépített visszaemlékezés. Ami közös bennük: a változás, az átalakulás folyamatának rögzítésére való törekvés, az állóképben a mozgás megragadására irányuló kísérlet. Vannak olyan írások, amelyek témájuknál fogva különösen alkalmasak erre. (Illés Béla:

Pillanatképek a felszabadulásról. Ily-
iyés Gyula: Honfoglalók között, Pin-
tér Tamás: Az 1360-as vonat), mert
egy mozgalmas történelmi korszak
tengernyi eseményéből merítenek.

Az írások másik csoportja a felszín
alatti mély, áramlatszerű változások-
ra, az apró mozdulásokra figyel
(Váci Mihály: Örkűt, Sükösd Mi-
hály: Húszévesek, Lázár Ervin: Tűz-
ugró Maris.)

A magyar ujságírásnak, a riport
műfajának vannak klasszikus egyé-
niségei, Mikszáth, Ady, Móricz, Móra,
Kosztolányi, akik rövidebb-hosszabb
ideig — a pályakezdés időszakában
tartósabban, később alkalmasszerűen
— foglalkoztak a riporttal. Az iro-
dalmi elemekből, szépirói módszerek-
kel építkező riport — amely oly erős
jelenlegi ujságírásunkban, elsősorban
az Élet és Irodalom és a Kortárs írá-
saiban — ezekből a hagyományokból
táplálkozik. A másik ágat a szociog-
rafikus, dokumentatív irodalom
(Nagy Lajos, Kassák, népiesek) kép-
viseli a multból — jelenleg a Valóság
és néhány vidéki irodalmi folyóirat
vállalkozik a folytatásra. Mindkét ág,
irány képviselőitől találunk jeles
példákat a kötetben. A Mikszáth —
Móricz — vonalhoz Illés Béla, Illyés
Gyula, Szabó Pál, Galgóczi Erzsébet,
Molnár Zoltán, Déry Tibor, Boldizsár
Iván, Váczi Mihály, Örkény István
tartozik, maguk is írók, költők, hoz-
zájuk még leginkább Bor Ambrus,
Pintér Tamás kapcsolódik. A másik
vonalat Sükösd Mihály, Ruffy Péter,
Brády Zoltán, Mocsár Gábor, Gyurkó
László, Csák Gyula, Lázár Ervin kép-
viseli. E kettőség ellenére egységs-
nek érzem a kötetet, mert az egyes
írásokat nem az idők folyamán kiala-
kult írói módszerek determinálják,
hanem a választott témák. Legjobb
példa erre Déry Tibor Pócspetri című
írása, amely hol politikai publicisz-

likához, hol szomorúan izgalmas regényhez, drámához közelít.

Szó esett eddig írói módszerekről és törekvésekről — témáról alig. Az elmúlt huszonöt év változásairól, nagy történelmi fordulójáról szól a könyv, emberi sorsok nagyon is gyors, vagy a kelleténél lassúbb mozdulatáról: az alföldi olaj és földgáz feltárájáról, vagy szűkebb hazánk, a tarjáni szénmedence gondjairól, akár a földosztás somogyi, tolnai küzdelmeiről, vagy a cigánykérdésről, az analfabétizmus elleni harc megindító példáiról, az egyetemisták művelődési problémáiról, a szocialista brigádmozgalomban kibontakozó változásokról, vagy a **művi** vetélésekről. Két gondolatot ébresztenek az olvasóban.

Az egyik: nagyon nagy utat kellett, kell bejárnia népünknek, hogy eljusson saját korába. A társadalmi és földrajzi értelemben egyaránt sokarcú kép tanulmányozása is meggyőzi az olvasót: az ellenforradalmi rendszer szégyenletes örökségével naponta kell megküzdeni az az élet legváltozatosabb terepein. Vannak fájó témái ennek a kötetnek, az ökörküti riportban Váci egy tanügyi iskoláról szól, amelynek kis tanítványai saját szüleiket tanították meg írni-olvasni, s maguk is még egy nagyon szűk, zárt mikrovilágban keresik az emberhez méltó élet útjait. Ilyen téma a pócspetri rendőrgyilkosság, amelyről Déry írt, a pappok Magyarországaról adva félelmetes képet.

A másik: nagyot fordult a történelem kereke huszonöt év alatt — másként élnek az emberek, mások a gondjaik, életünk — az ország élete — szebb, emberibb lett. Ezért igazán agitativ hatású a könyv, a szó legnemesebb értelmében. A gondokon, a küzdelmeken keresztül mutatta be a

változásokat, hitelesítve a társadalmi fejlődés törvényeit. A könyv legnagyobb érdeme, hogy szinte minden írása elolvasása után töprengésre késztet minket. Megoldottuk az analfabétizmus problémáit, de tanyán, kis falvakban (s városokban is) hányan élnek emberhez méltatlan szociális és műveltségi, szellemi színvonalon! Rendeztük törvényben a cigányok helyzetét, de az előítéletek továbbélnek, megoldjuk a bányászok problémáit, de az egzisztenciális életforma változása sok-sok évre kihat az emberek közérzetében. Régen lezajlott a földosztás, már a téeszek is megerősödtek, de a falu belső arculata nehezen változik. Új szocialista értelmiséget nevelünk, de a villamosmérnöki kar hallgatója így „érvel”: „Attól én még óránként húsz lóerővel fogom építeni a szocializmust, ha nem tudom, hogy Lenin hogyan cáfolta meg a fizikai idealistákat.” Forradalmat vívtunk, de kialakult egy komformista életszemlélet, életstílus is. Csupa olyan problémafelvetés, amelyen az olvasó kénytelen tovább gondolkodni.

A riport mint műfaj — jelez, nem megold. A társadalom feladata a megoldás, amelynek ha nem is a nehezebbje, de a lassúbb szakasza még hátra van. Huszonöt év nem kis idő egy nép életében: megszületett, kibontakozott, megszilárdult a szocializmus gazdasági-társadalmi rendje. Az emberek szocialista igényei, életstílusa, gondolkodása, belső énje azonban még csak most indult el a kialakulás útján. Ez a forradalom bonyolultabb, nehezebb harcot jelent — ezt érzékelteti a kötet. Fájóbb elmentmondásokat, nehezebben felismerhető ellenfelet kell legyőzni — önmagunkban. . . Kifogásolni valót keveset talál a kritikus. Nemes György a kötet előszavában említi,

hogy elvben körülbelül 250 000 riport közül kellett kiválasztania a kötet huszonöt írását. Sok jelentős mű — író maradt ki. Én csak két író nevét — Végh Antalét és Moldova Györgyét — említeném. Mindketten sokat tettek a riport műfaji rangjáért. Írásaik témája, feldolgozásmódja nem maradt a kötet színvonala alatt. A másik: az 1950-1956 közötti időszakot sem témában, sem keletkezési időpontban nem képviseli egyetlen írás sem. Ez koncepcionális hibának is tűnhet, hiszen ez a szakasz felsza-

badulás utáni történelmünk sajátos korszaka, amelyről tudomást nem venni nem szabad, már csak azért sem, mert hibái ellenére ez a néhány év is része a szocializmus építése huszonöt éves történelmének.

Jó, izgalmas könyvhöz jut az olvasó, ha kezébe veszi és elolvassa ezt a kötetet.

A Kossuth Könyvkiadó érdeme, hogy felszabadulásunk negyedszázados ünnepére e gyűjtemény is a könyvesboltokba került.

Schneider Miklós

Még egyszer a falutörténetírásról

Hazánk felszabadulásának 25. évfordulója tiszteletére a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és az Országos Népművelési Tanács pályázatot hirdetett olyan munkák megírására, melyek a felszabadulás eseményeit, az azóta eltelt időszak történetét, gazdasági, társadalmi, művelődési és egyéb eredményeit mutatják be. A kiírás szerint a pályázaton bárki részt vehetett.

A pályázati felhívásra megyénkből húszegynéhány munka érkezett be, ezek közül kilenc volt olyan, amelyik valamely község negyedszázados fejlődését, sőt a község történetét kívánta bemutatni. (A feldolgozott községek: Diósjenő, Dorogháza, Héhalom, Jobbágyi, Karancslapujtő,

Litke,, Somosköjfalu, Varsány Zagyvaróna) A többi pályázat egy-egy intézmény, üzem, vagy más szűkebb kérdéscsoport: (pl. egy község sportélete, stb.) történeti összefoglalására vállalkozott.

Ezúttal itt csak a községtörténettel foglalkozó pályaművek vizsgálatát tűzzük ki célul, ugyanis az ezekből levonható következtetések alkalmasak adhatnak arra, hogy a falutörténetírás néhány elvi kérdését felvethessük, anélkül természetesen, hogy ünneprontó módon csökkenteni kívánánk a ténynek a jelentőségét, hogy jóindulatú erőfeszítések eredményeként a nagy évforduló tiszteletére ezek a munkák megszülettek.

A Palócföld egy korábbi számában (1969. évi 3. sz.) már alkalom nyílt arra, hogy beszéljünk erről. Akkor főként a rendelkezésre álló forrásanyag minél teljesebb feltárásának és elemzésének szükségességét hangsúlyoztuk ki. Utaltunk azonban már akkor is arra, hogy a forráselemzésen túlmenően a falutörténet írásnak még egyéb fontos feltételei is van-

nak: így az általános város- és falutörténeti irodalomban való tájékozottság, a történeti anyaggyűjtés és feldolgozás módszereiben való gyakoroltság, a más területekkel, az országos eredményekkel való egybevetés, összehasonlítás.

A pályázatra beérkezett, említett jellegű dolgozatok is mutatják, hogy a falutörténetírás meglehetősen összetett feladat, melynek megoldásához a jószándékú elhatározás bizony alig elegendő. Valamennyi dolgozat közös vonása, hogy írja az összegyűjtött — nem egy esetben igen értékes — adatanyagot alig tud úrrá lenni, a kevésbé fontos és lényeges adatok szelektálása nélkül, nehezen követhető gondolatmenetben sorakoznak fel egymás után, talán úgy, abban a sorrendben, ahogy a munka készítője azokat összegyűjtötte. Kivételt talán annak a néhány diáknak a dolgozata képez, akik honismereti szakkör tagjaként szereztek bizonyos gyakorlatot az anyagfeldolgozás, szerkesztés, végső formába öntés műveleteiben. (Igen öröndetes, hogy a pályázat legkiemelkedőbb dolgozatának a szerzője is közülük került ki Horváth Gabriella személyében, aki Karancslapuitó termelőszövetkezetének fejlődését dolgozta fel.)

A szerkezeti fogyatékoságok, a felgyülemlett anyag kellő szelektálásának a hiánya, az általánosságok túlburjánzása, a kidolgozás nyeresége, hevenyészettsége, az indokolatlanul szöszterint közölt, hosszú forrásszemelvények mind azt eredményezik, hogy ezek a munkák sajnos még messze állanak az ideális falutörténettől és határozottan mutatnak rá arra a követelményre, hogy a honismereti-helytörténeti munkában világosan és egyértelműen külön kell választanunk a helytörténeti

adatgyűjtést a helytörténetírástól.

Az adatgyűjtés kétségkívül igen foatos és alapvető tevékenység, mely nélkül a történetírás elképzelhetetlen. Műveléséhez kellő időre, munkakedvre, bizonyos lelkesedésre, természetesen alapvető történelmi ismeretekre és elemi módszertani tájékozottságra van szükség (a munka kiemelése és eredményessége szempontjából ugyanis az sem mindegy, hogy milyen formában jegyzetelünk) Az összegyűjtött anyag azonban még távolról sem történelmi munka, még ha nyomtatásban adjuk is ki. A gyűjtést követő munkák, az anyag csoportosítása, rendszerezése, a mondanivaló szerkezetének megállapítása, a részadatokból általánosabb jellegű következtetések levonása már sokkal nehezebb, összetettebb feladatot jelentenek. Ehhez — a falutörténet megírásához — már szakmai felkészültség kívánatos, mely mindenekelőtt magában foglalja az országos történet fontosabb kérdéseinek, a megyei, valamit helyi fő problémáknak az ismeretét, a marxizmus-leninizmus, ezen belül a történelmi materializmus alapjaiban való jártasságot, szakmai-módszertani ismereteket (amilyeneket pl. Eberjessy Kálmán: A magyar falu története, vagy Perényi: A történetész műhelytitkaiból c. és egyéb művek tartalmaznak jól áttekinthető összefoglalásban), és végül, de nem utolsósorban az ismeretek alkalmazására való képességet, fogalmazási készséget, valamint kellő önkritikát, kitartást és a szükséges iaőfordítást is, mely bizony legtöbb esetben komoly áldozatokat követel a történetírótól. A fentiek mellőzésével készített munka komoly hiányosságokkal lesz terhes, a benne foglalt adatok használhatatlanok, izoláltak, esetleg, nem egyszer jelentéktelenek; a szerző —

tájékozatlanságából következően — esetleg olyan dolgokat állapít meg, melyek szakemberek előtt már régen közismertek, nagy jelentőséget tulajdonít lényegtelen mozzanatoknak, sőt nem egy esetben téves következtetésekhez is juthat. Az ilyen feldolgozások nem viszik előre a helytörténetírást és az országos történetírást sem, melegágyai lesznek a provinciálisizmusnak, aláássák a helytörténeti tevékenység hatékonyságát.

MSzMP KB tudománypolitikai irányelvei is leszögezik a helyi tudományos tevékenység fontosságát, helytelen lenne tehát, ha az ideológiai nevelés, a szélesebb tömegekre való ráhatás kitűnő eszközét, mint amilyen a történettudomány, egyszerű hobbyvá degradálnánk, amelyet mindenki űzhet minden ellenőrzés, irányítás nélkül. Nem előkelő elzárkózást hirdetünk akkor, amikor azt a kíváncsi szögezzük le, hogy adjuk meg a tudományosság rangját a helytörténetírásnak, és egyéni, minden kontroll alól kivont tevékenységünkkel ne járassuk le a megyebeli ilyen irányú kezdeményezéseket. Köztudott, hogy az élet minden területén, a technikában, természettudományokban, az orvostudományban, de a társadalomtudományokban is

rendkívüli mértékben megnőtt a specializálódás, az egy-egy szűkebb körre vonatkozó szakismeretek fontossága. Nem volna helyénvaló, ha éppen a történetírás nem tulajdonítana ennek jelentőséget.

A helytörténetírás tudományos jellege és színíje, vagyis az a tény, hogy az általánosan elfogadott alapelvekből kiinduló, az elfogadott legcélszerűbb módszerek alkalmazásával gyűjtött anyagból, mint szilárd bázisból, vonjuk le a helységekre vonatkozó átfogó vagy részkiegészítőket, egyáltalán nem jelenti azt, hogy a megyei helytörténész gárdájában nincs ott a helye minden lelkes kutatónak. Csupán csak arra kell ügyelnünk, hogy az egyes személyek felkészültsége (mely nem jelent feltétlenül történelemszakos tanári oklevelet), ismeretei, energiái, rendelkezésre álló ideje figyelembevételével munkamegosztás érvényesüljön és míg a helytörténeti adatgyűjtésben úgyszólván mindenki résztvehet, a helytörténetírás, a falutörténetírás már egy szűkebb gárda feladata lesz.

Ezt a munkamegosztást, a feladatok világos körülhatárolását követeljük tőlünk a helytörténeti-honismereti mozgalom elé állított célkitűzések.

Horváth István

Pál László-Vonsik Gyula: Újfajta had

Ha hírünk száll a világba, annak örülhetünk. Ha ez a hír halandó történeti hagyományainkból merít, azt továbbítja, akkor a pusztá öröm érzése mellé a jogos büszkeség is párosulhat.

Ezt az egyáltalán nem eredeti, de igaz megállapítást abból az alkalomból is papírra vethetjük, hogy Nógrád megye eddig oly kevésbé ismert történetének egy szeletét az érdeklődő olvasók megismerhetik Vonsik Gyula és Pál László közös könyvéből. A szerzőpáros arra vállalkozott, hogy a megye történetében dinamizmusa, jelentősége miatt kiemelkedő helyet elfoglaló forradalmi korszak: 1919 történetének jobb megismeréséhez járuljon hozzá. A társadalmi változást, a történelmi szituációt speciális módszerrel és céllal közelítették meg. Nem elsősorban a történetírói feladatra vállalkoztak, nem a társadalmi törvényszerűség totális érvényesülésének bemutatását kívánták megjelentetni, hanem — mint ahogy a könyv előszavában vallották: „arra vállalkoztak, hogy megkíséreljék az egyént, az embert ábrázolni: gondolataival, érzelmeivel, örömeivel és bánatával. . . Nem az emlékiratok egyszerűen összesítésére, nem is minden részletig terjedő pontosságra törekedtünk, hanem a kor szellemét, levegőjét próbáltuk visszaadni a maga sokszínűségében. Nem egyszerűen azt írtuk le, ami megtörtént, hanem ami megtörténhetett, ami leginkább képes az olvasó elé tárni azokat a helyzeteket és körülményeket, melyek közepette harcoltak, éreztek és gondolkodtak a forradalmi hadsereg katonái.”

Az elmondottakból is egyértelműen látszódik, hogy a történeti adatokban összesűrített tények mögé kívántak nézni, az ezekből kihámozható emocionális élmények világába hatoltak be, és azok megelevenítésére vállalkoztak. A nyersanyag — a fellelhető levéltári, múzeumi dokumentumok, a visszaemlékezések — csak kiindulópontul szolgál számukra.

A könyv első lapjairól kitűnik, hogy ezt a feladatot úgy kívánták megvalósítani, hogy a szociográfikus és korhű leíró fejezetek irodalmibb-epikusabb részekkel váltakoznak, illetve ezt a kettős előadásmódot az egyes fejezeteken belül is alkalmazták.

Az eseménysort 1919 áprilisától indítják, amikor a fiatal proletárlamnak fokozottabban kellett a szocialista eredmények megvédésére gondolni, amikor a salgótarjáni szénmedence — de az egész Nógrád megye — megtartása gazdasági és politikai erejénél fogva az egész nemzet szempontból döntő fontosságúvá vált, de és a szocialista állam jövője, a szénmedence dolgozóinak, a megye lakosságának állásfoglalásától is függött. A szituáció kiválasztása ebből a szempontból sikeresnek mondható, hiszen objektíve is olyan feszültség teremtődött, és minden túlzás nélkül állíthatjuk, olyan drámai helyzet alakult ki, amely szinte önmagát kínálta megjelentetésre, és alkalmas arra, hogy az olvasó számára is élményszerű, plasztikus jellemekkel ismerkedjen meg.

Megismerkedhetünk azoknak a mozgalmas napoknak az eseményeivel, amelyek tüzeiben megszerveződött, létrejött a salgótarjáni munkásvezetők. Eközben a megye korabeli történetében jelentős helyet elfoglaló katonai vezetők portréjával — köztük napjaink köztiszteletben álló ve-

teránjaival — is találkozunk. A lázas és izgalmas fegyverkezési napok története után értékes ismereteket nyerünk a könyvből a munkások katonai helytállásáról. A harci események leírásának sorában legelevenebb fejezetek következnek ezután, amelyek közül „A palóc Olimposz megvédése” című rész a legsikerültebb, ahol az emberi magatartás legmegkapóbb, belső indítékú ábrázolásának motívumai is fellelhetők. Az ellenséges túlerőt felszámoló hadműveletek reálisán túl az intervenciók eszén túljáró nógrádi ember furfangos cselekedeteit is megismerjük, amely a múlt századi klasszikus regényekből vált kincssé, vonult be népünk és irodalmunk tudatába. Más fejezetek az internacionalizmus természetes jelentkezésének, az orosz, lengyel, magyar munkáskatonák találkozásának, és a közös ügyért vívott küzdelmének állítanak emléket.

A könyv időhatárai nem terjednek messzire, hiszen az utolsó lapokon, az északi hadjárat csataterein búcsúzunk el a szereplőktől.

Az események leírása, történeti hűsége nem szenvedett csorbát a könyvben, ellenben — úgy vélem — a teljesebb élményadás szempontjából érdemes azokat a problémákat is felvetni, amelyek miatt esetleg hiányérzetünk támad az olvasás befejezése után. Fentebb már szoltam a a szituáció választás pozitív vonásairól, és ehhez kapcsolódóan kell megjegyezni, hogy a drámai helyzet exponálása csak egy síkon következett be: csak a katonai, hadi eseményekre támaszkodik. Ugyanakkor az egyáltalán nem kevésbé fontos megyei politikai háttér megjelenítése valójában teljességgel kiszorul a könyv lapjairól. A hétköznapi és ugyancsak igaz és mély emberi magatartás és helytállás mozzanata-

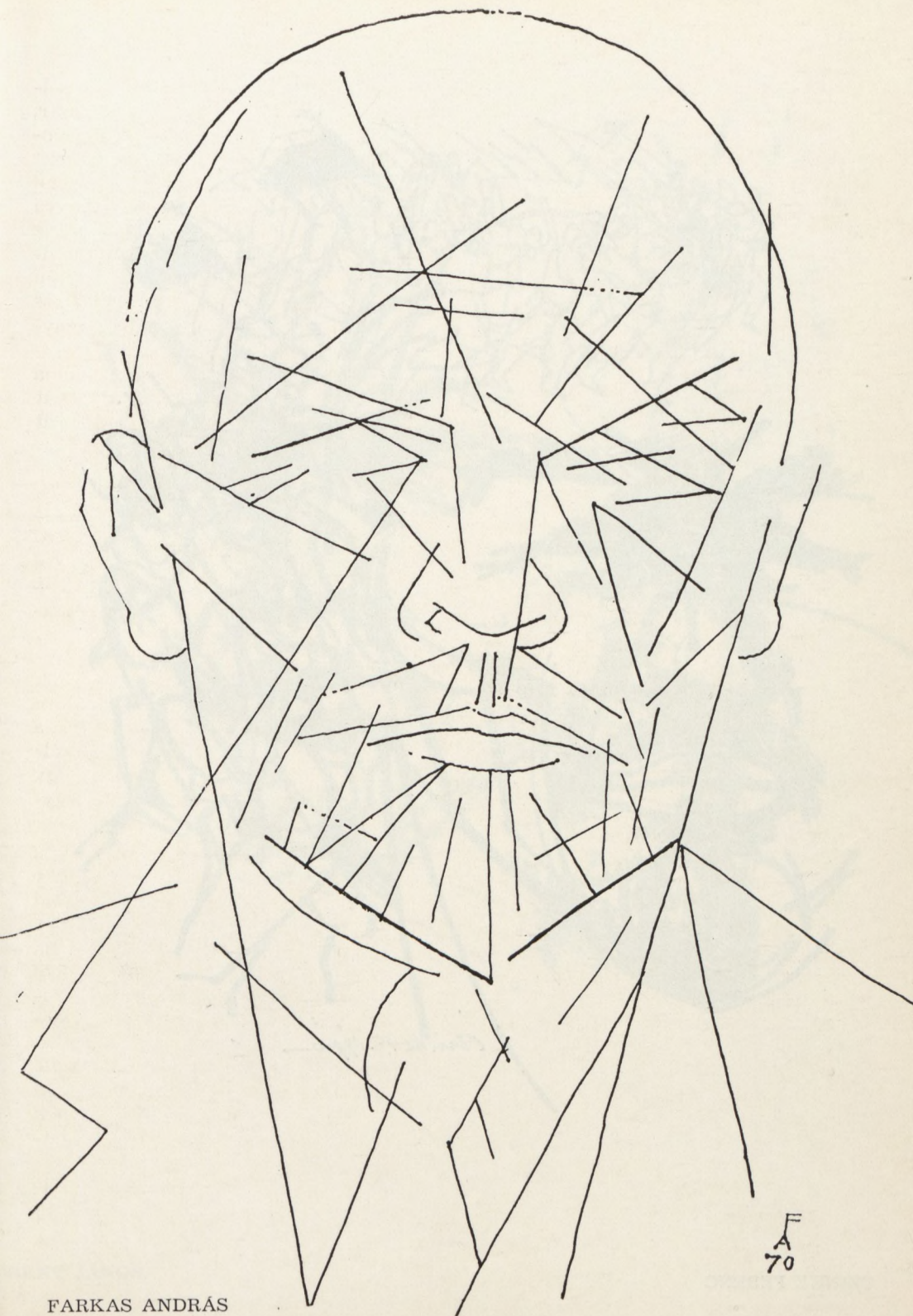
inak bemutatása, amely — csak példákat említek — a nehéz élelmiszer, a bizonytalanság, az ellenséges propaganda, a zugkereskedés stb. helyzet léteben volt tapasztalható, mind olyan motívum, amely az egyszerű embert, a politikai vezetőt is az igaz ügy melletti mindennapi, elvi kiállásra kényszerít. A kérdéskör ilyen oldalú határozottabb megközelítése színeesebbé, differenciáltabbá, regényzerűbbé tette volna a könyvet.

Ez a megközelítés segíthette volna a szerzőnek az előzőekben leírt célját is, hiszen az Ember bemutatását más oldalról is elvégezhették volna. A könyv olvasása után olyan benyomásom alakult ki, hogy — talán éppen a fent említettek miatt — a jellemek, a szereplők nem eléggé színesek. Nem sikerült olyan alakot teremteni, amely életszerűségével kielégítené az olvasót. Ennek — megítélesem szerint — az egyik oka az, hogy nem sikerült a dokumentumoktól kellően elszakadni és azok száraz, olykor túlrészletező stílusa lassítja az olvasást, biztos, hogy a szerzők szándéka ellenére — az élményszerűség rovására megy, és így a velük való birkózás nem hoz egyértelműen pozitív eredményt.

Egy könyv sikerét és értékét a „felhasználás” — az olvasás mértéke is jelzi. A Tanácsköztársaság Nógrád megyei történetéről készült könyv hézagpótló jellegű, és magán hordja azokat a jegyeket, amelyek ebből fakadnak, de a korszak története iránt érdeklődő számára kikerülhetetlen.

A könyv egésze miatt is remélhető, hogy nemcsak a szakemberek, hanem az olvasók széles rétegei — akiknek iródott — veszik kezükbe és forgatják lapjait.

(Vonsik Gyula — Pál László: Új-fajta had. Salgótarján, 1970. 277 l./

Czinke F. 1970

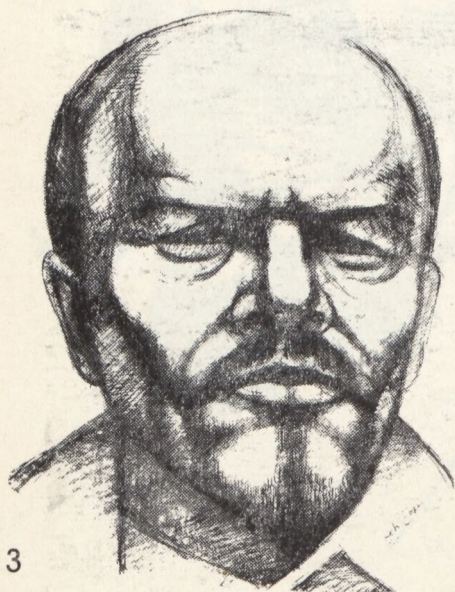

1

2

3

4

1. IVÁNYI ÖDÖN

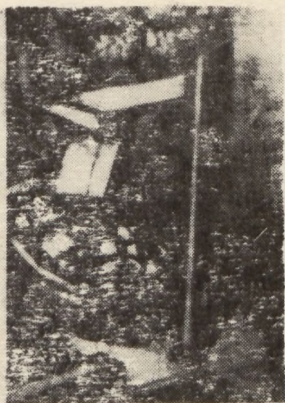
2. SOMOSKÓI ÖDÖN

3. RÉTI ZOLTÁN

4. RADICS ISTVÁN

1963

IRODALOM
MŰVÉSZET
KRITIKA

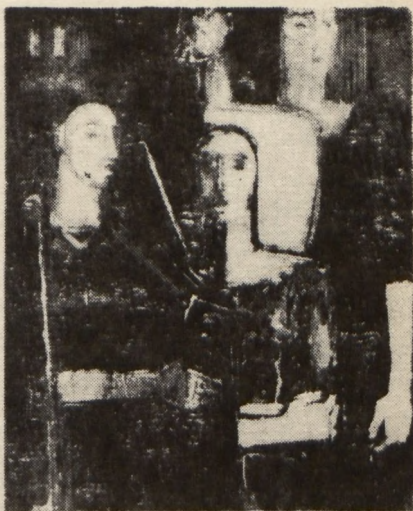

**PALÖC-
FÖLD**

1967
3.

PALÖCFÖLD

**PALÖC
FÖLD2**

IRODALOM MŰVÉSZET KRITIKA